

Bevezető gondolatok

A *Kárpát-medence* számos bányavárosának és bányavidékének igen gazdag történeti irodalma van és annak forrásaként szolgáló levéltári öröksége. *Bihar megye* egyedüli és nemzeti múltunk egyes időszakában országos jelentőségű ércbányászati központja, az egykori püspöki mezőváros *Rézbánya* sajnos nélkülözi ezen adottságokat, különösen a régebbi történelmi idők tekintetében. A megye és a földesúr római katolikus egyház levéltárainak nagymértékű pusztulása okán az itteni török hódoltsági időszakot (1660–1692) megelőző évszázadok bányászati tevékenysége, annak részletkérdései jórészt ismeretlenek számunkra. E tekintetben némileg szerencsésebb időszak az, amikor a terület az *Erdélyi Fejedelemség* fennhatósága alá kerülvén, a gyulafehérvári fiskus kezelésébe jutottak a bihari bányaművek is. A későbbiekben a *Habsburg Udvari Kamara* holdudvarába jutó, teljesen más dimenziókat öltő és minden tekintetben másmilyen 18. századi rézbányai bányászvilágnak immár vaskosabb levéltári lenyomata van. Szerencsétlen módon azonban Rézbányát, a bánsági bányakerület földrajzi értelemben vett periferiáján elhelyezkedő tagját elkerülték a mélyebben vizsgálódó tekintetek, magyar nyelvű történeti monográfiája sohasem született. Hálásak lehetünk ugyanakkor *Miller Jakab Ferdinándnak*, a *Nemzeti Múzeum* legelső igazgatójának (korábban nagyváradi akadémiai tanárnak) 1818-ban született rövid történeti vázlatáért és a nagyváradi születésű *Péché Antal* 1873. évi jelentéséért.¹ Az itteni értelepeknek, Rézbánya földtanának ugyanakkor bőséges az irodalma, hiszen köztudomású, hogy a környéken több mint 130 ásványfajt azonosítottak.² A földtani monográfiák közül a két legkorábbit emelnénk ki, *Karl Ferdinand Peters* pesti egyetemi tanárnak és *František Pošepný* cseh nemzetiségű magyar királyi bányageológusnak a maguk idejében páratlan színvonalú munkáit. Az utóbbi az egyes rézbányai bányacsoportok, érctömszök és tárnák igen részletes számbavételére vállalkozott, forrásai között előkelő helyet foglalt el Szájbélyi István egy kézírata is.³ Túlmutatott a szigorúan

---

¹ Miller, Jakob Ferdinand: *Geographisch-Historisch Geognostisch-Oriktognostische Beschreibung des Rézbányer K.K.Kupfer, Bley, Silber, und Gold-Bergwerks, und dessen Gegend in Biharer Comitat des Königreichs Hungarn*. Acta Litteraria Musei Nationalis Hungarici I. Budae, 1818. 311–350; Péché Antal: *Jelentése a selmeczi és diósgyőri kerületben és Rézbánya vidékén létező állami bányák és kohók állapotáról*. Budapest, 1873. 51–56.

² Az idők folyamán – a 20. századig – négy új (vagy felfedezésekor újnak vélt) ásványt írtak le rézbányai lelőhelyekről, ezek közül egy állta ki az idő próbáját, a *szaibélyit*. Névadójával, *Szájbélyi Istvánnal* találkozni fogunk adattárunkban.

³ Peters, Karl F. von: *Geologische und mineralogische Studien aus dem südöstlichen Ungarn, insbesondere aus der Umgegend von Rézbánya*. Wien, 1861.; Pošepný, František:

vett földtani szemléleten *Adolf Schmidl* budai műegyetemi tanárnak 1863-ban megjelent kötete, mely tágabb értelemben vett földrajzi kontextusban mutatta be a Bihar-hegységet, vízrajzi, éghajlati, sőt társadalomföldrajzi és néprajzi vonatkozásokat is beemelve a Rézbánya környékét is részletesen taglaló műbe.⁴ A bányavároska 19. század végén megjelent magyar nyelvű ismertetői általában nem léptek túl a néhány mondatra szorítkozó statisztikai szemléletű, lexikon szócikk terjedelmű bemutatáson.

Jelen tanulmányunk elsősorban Rézbánya népességi viszonyait taglalja és adattár jelleggel számba veszi a 18. század folyamán és a következő század közepét megelőzően a montángazdaság szolgálatában itt megforduló, vagy végleg itt letelepedő és munkálkodó bányatiszteket és -hivatalnokokat, bányászokat, kohómunkásokat és erdészeket. Egyetlen levéltári forráscsoportból táplálkozik, éspedig a római katolikus egyház különböző, *Nagyváradon* őrzött levéltári egységeiből. Ezt nyomtatott források, egyházi és állami névtárak (sematizmusok) adataival egészítettük ki. Lehetőségeinket meghaladta és nem is volt célunk a *Temesváron*, *Nagybányán* és *Budapesten* őrzött, témánkat esetlegesen érintő iratanyagok kutatása.⁵ Ugyanakkor hangsúlyozzuk, hogy e munkánk mindenekelőtt a 20. század folyamán a bányavároskából szinte nyomtalanul eltűnt, elvándorolt, kisebb részben a románságba olvadt, ám mindaddig a montángazdaság tekintetében meghatározó szerepet vivő német, magyar és szláv etnikumú, a helyi körülmények okán nagyrészt a római katolikus felekezethez tartozó népességet vizsgálja. Azokat a személyeket és több generáción keresztül ott élő és munkálkodó családokat veszi jegyzékbe, akikről ma már senki sem emlékezik meg Rézbányán. Napjainkra az egykori mezővároska régi középületei és bányászházikói megsemmisültek, vagy arculatukat veszítették, a bányahivatal még álló épületére azt elrondító műanyag nyílászárók és ízléstelen lábazati burkolat került. *Nepomuki Szent János* útszéli szoborfülkéjét még a kommunista uralom tüntette el, de *Szent Borbála* itteni tisztelete is a múltba vész. A katolikus sírkert meglátogatása ugyancsak vegyes érzelmeket szülhet, a betonból öntött otromba temetői feszület, illetve a nyelv- és identitásváltás megannyi kőbevésett jelének láttán, ahol mindössze egy tucatnyi sírjel felirata sejtet valamit is a múltból. Ezek közé tartozik az 1864-ben fokozatosan bezárt korábbi temetőből, az akkor még élő kegyelet által átmentett hat sírkő feliratának üzenete is. A rajtuk szereplő nevek kibetűzése biztosan megdobogtatja a hazai vagy a régió bányászat-

---

Geologisch-montanistische Studie der Erzlagerstätten von Rézbánya in S.O.-Ungarn. (Melléklet a Földtani Közöny IV. évfolyamához). Budapest, 1874.

⁴ Schmidl, Adolf: *Das Bihar-Gebirge an der Grenze von Ungarn und Siebenbürgen*. Wien, 1863. különösen: 172–177, 254–255.

⁵ Az oravicai bánsági bányagazgatóság iratai (1725–1878) a Román Nemzeti Levéltár Temes megyei fiókjában. 198. sz. fond; A rézbányai bánya alkapitányság iratai (1784–1861) a Román Nemzeti Levéltár Máramaros megyei fiókjában. 29. sz. fond; A rézbányai bányavállalat iratai (1751–1910) a Magyar Természettudományi Múzeum Tudománytörténeti Gyűjteményében. 362 sz. fond.

történetben járatos látogatók szíveit. *Maderspach, Scherübl, Schmidt, Szájbély...* A régi rézbányai bányászvilág szellemén e sírjeleken kívül már csak a hely felett emelkedő bihari havasok, az örök természet örökdik.

Rézbánya (Kisbánya) a 18. század közepéig

Rézbánya 18. század első harmadában kezdődő újabbkori történetének, a népesedési viszonyok akkori mutatóinak és az ottani bányásztársadalom kialakulásának vizsgálatához elengedhetetlenül szükséges az előzmények áttekintése is, és nem ugorhatunk át a hazai bányászat témánkat érintő igazgatási kérdéseire sem.

Birtokainak területét és értékét tekintve a középkor óta Magyarország legtehetősebb egyházi intézménye a váradi püspökség volt. E javak tömbben helyezkedtek el Bihar megye központi és déli részén. A 16. század közepére, a hitújítás küszöbén az összes megyebeli adózó porta negyven százaléka, több mint másfélszáz helység volt a püspökség tulajdonában.⁶ A keleti irányból a *Bihar-*, nyugat felől a *Béli-hegység*, északról pedig a *Királyerdő* által közrefogott *festői Belényesi-medence* teljes egészében e birtokállományhoz tartozott, és az ott lévő falvak a két nagy bihari püspökségi uradalom egyikét – a belényesit – alkották. Központja *Belényes* püspöki mezőváros volt, mely *Várad* mellett a legfontosabb és legértékesebb települése volt a mindenkori egyházfőknek.

E térség bányászatára vonatkozó legkorábbi forrásaink a *Monoszló* nemzetiségből való *Lodomér püspök* (1268–1279) idejéből maradtak fenn. Az ekkor szerzett királyi kiváltságok közül az egyik legfontosabb a bányajog volt, és a püspökség történetírója szerint „...*ebben van kezdete a püspökség Belényes vidéki bányászatának, mely később, mint látni fogjuk, az idők kedvezése vagy mostohasága szerint majd felvirul, majd aláhanyatlék, de mindenesetre alapul szolgált Várad és Belényes hirre emelkedett ötvösségének*”. Az 1270-ben szerzett kiváltság előírása szerint a bányászatból eredő jövedelmek teljes egészében az egyházat illették, még a szokásos kincstári/királyi rész is. Rövidesen, *Imre püspök* idejéből (1297–1317) már jövedelmező ezüstabányászatról tudósítanak a források. 1342-ben a „belényesi”

---

⁶ A birtokszerkezetről – a források számbavételével – és annak elhelyezkedéséről ld. Emödi András: *Bihar megyei kéziratos térképek 1754–1888*. Nagyvárad, 2007. IX–X. és kihajtható térképmellékletét:

https://www.academia.edu/5308468/Em%C5%91di_Andr%C3%A1s_Bihar_megyei_k%C3%A9ziratos_t%C3%A9rk%C3%A9pek_1754_1888_Nagyv%C3%A1rad_Partium_Kiad%C3%B3_2007_LXXXII_243_p

aranybányák pénztárnoka egy bizonyos *Székesfejérvári Jakab* volt, az 1374 körül keletkezett *Chartularium* pedig a püspökség ezüst, ólom és vasbeli jövedelmeiről tett említést. 1501-ben az itteni bányák művelését, fejlesztését *Thurzó János* körmöcbányai kamaragróf vette kézbe bérleti szerződés keretében, mely kikötötte, hogy a haszonból a réznek és ólomnak tizenhatoda, az ezüstnek tizede illette a püspököt.⁷ *Bunyitay Vince* úgy vélekedett, hogy e bányák „oly gazdag eredményt mutattak fel, hogy a Thurzók előnyösebbnek látták, ha ama bányáknak nem csupán egyszerű bérlői lesznek. Családjuknak két tagja is az egyházi pályán volt e korban s mindkettő egymásután csakugyan váradi püspök lett...”⁸ *Thurzó János* bérletéről egyébként egy *Vingárti Geréb Péter* nádor által kiállított oklevél tudósít, melyben a dél-bihari ezüst, réz és ólom bányászatának legfőbb helye egy bizonyos *Dom-bánya*, melyet a 19. század elejének tudósai (*Schedius Lajos* és *Keresztúri József Alajos*) a későbbi Rézbányával azonosítottak. *Jakó Zsigmond* olvasatában a bérelt terület neve *Dombalya* volt.⁹

Hangsúlyoznunk kell, hogy az említett bányászati tevékenységet, az emlegetett bányákat a források a középkortól fogva gyűjtőfogalommal élve többnyire „belényesieknek” vagy „fekete-Körös-völgyieknek” nevezték, és ez folyamatos félreértések táptalajává vált. Bár *Bunyitay Vince* közel másfél száz évvel ezelőtt már tisztázta e kérdést, ismét felhívánk a figyelmet arra a tényre, hogy *Belényes* csupán az uradalom központi helye volt, az említett folyó által átszelt *Belényesi-medencének* a közepén, sík, jórészt mezőgazdasági területekkel körülvéve. Ennek megfelelően sosem volt szó szerinti bányásztelepülés, hanem az uradalom és a bányászati tevékenység igazgatási központja.¹⁰ Bányák az uradalom területén kétfélek voltak. A vasérc nagyobb mennyiségben a birtok déli fertályán fordul elő, *Vaskoh* térségében, a földtani adottságoknak megfelelően a nemes- és színesfém-ércek pedig a *Bihar-hegységnek* a medencére néző meredek nyugati lejtőit barázdáló völgyekben és hegyoldalain, elsősorban a *Fekete-Körös* forrásvidékén, *Kisbánya* (azaz

---

⁷ *Bunyitay Vince: A váradi püspökök a püspökség alapításától 1566. évig.* A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig. I. Nagyvárad, 1883. 113–114, 162, 340–342; Uő: *Káptalanok, monostorok a püspökség alapításától 1566. évig.* A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig. II. Nagyvárad, 1883. 239, 266–267.; *Thurzóhoz* ld. *Wenzel Gusztáv: Magyarország bányászatának kritikai története.* Budapest, 1880. 165–167.

⁸ *Szatmári György (1501–1505) és Thurzó Zsigmond (1506–1512).*

⁹ *Schedius, Ludwig von: Zeitschrift von und für Ungern IV.* Pesth, 1803. 362.; *Keresztúri, Josephus Aloysius: Compendiaria descriptio foundationis, ac vicissitudinum Episcopatus, et Capituli M. Varadinensis I.* Magno-Varadini, 1806. 262.; *Jakó Zsigmond: Bihar megye a török pusztítás előtt.* Budapest, 1940. 176.

¹⁰ A bizonytalanság továbbélését ld. *Mátyás-Rausch Petra: A belényesi uradalom és a helyi ércbányászat helye a fejedelemség gazdasági kormányzatában (1571–1613).* „*Várad, Erdély kapuja...*” *Nagyvárad történelmi szerepe a fejedelemség korában.* (Szerk. *Oborni Teréz*). Nagyvárad, 2015. 52, 66. (Tanulmányok Biharország történetéről 2.)

a fenti Dombánya v. Dombalya, illetve a később Rézbánya néven nevezett bányahely) térségében. Nem kétséges, hogy a kezdetektől fogva a színesfém-ércek bányászata elsősorban ez utóbbi helyhez és környezetéhez kötődött, annak a ténynek az elfogadása mellett, hogy aranymosással, aranyrögök gyűjtésével a lezúduló patak-völgyek szélesebb területet lefedő térségében is foglalkozhattak. Fennmaradt középkori forrásaink azonban Kisbányát egyszer sem nevesítették.

1556-ban a közismert történelmi körülmények okán a váradi püspökség összes javait szekularizálták, s azok az erdélyi fejedelmi kincstár (fiskus) kezelésébe kerültek. Bihar megye magyarajkú lakosságának majd teljes egésze egy-két évtized leforgása alatt protestánsná lett.¹¹ A bányászat e felekezeti és tulajdonosváltó földindulás közepette sem akadt meg, immár a fejedelmi tulajdonba kerülő belényesi uradalom keretében, tisztartók felügyelete alatt folytatódott.

A bihari *Kisbánya* legkorábbi említése egy 1562. augusztus elsején, *Gyulafehérváron* keltezett fejedelmi oklevélben fordul elő (*Kisbania, Belenies districtus*). Az abban foglaltak 1581. évi megerősítésén, illetve átiratán hasonlóképpen Kisbánya szerepelt. Ekkor a mindenféle pénzbeni adó, tized és szolgálat alól felmentett lakosok az uralkodónak (királyként II. Jánosnak, erdélyi fejedelemként *János Zsigmondnak*) a kitermelt arany mennyiség tizedét voltak kötelesek beszolgáltatni, és a többit is csak nála pénzre váltani. Hadbavonulási kötelezettségük volt és évente ötszáz pisztrángot tartoztak beszolgáltatni.¹²

Közbevetőleg egy a mai napig tartó bizonytalanságra hívnánk fel a figyelmet, és pedig a Kisbánya és a későbbi Rézbánya névhasználattal kapcsolatban, ugyanis számos forrásban a szövegkörnyezetből nem lehet pontosan megállapítani, hogy mely településről van szó, Kisbányából ugyanis több van. A magunk részéről kizárnánk a *Nagybánya* mellett lévő *Kisbányával*,¹³ illetve a *Kolozsvárhoz* közeli *Kisbányával/Járabányával*¹⁴ való tévesztés lehetőségét. Annál inkább életszerű a keverés a viszonylagos közelben fekvő, egykori *Zaránd vármegyei*, a világosi váruradalomhoz tartozó *Boica* (Boicza) nevet viselő és aranybányászatáról híres településsel,¹⁵ melyet korábban szintén *Kisbányának* hívtak. E két Kisbányának a tévesztésére, illetve összemosására régebbi példa egy 1700 körül készült összeírása a világosi váruradalomnak és némely dél-bihari településeknek. A lajstromhoz az egyes településekre vonatkozó okleveles adatokat csatoltak. Bár a bihari Kisbánya amúgy sem szerepel az összeírás felvezető lajstromában – csak a zarándi Kisbánya – a csatolt oklevéltárban a két települést összemosta az irat összeállítója, többnyire

---

¹¹ Az 1570-es évektől a helvét hitvallás követőjévé, kálvinistává.

¹² *Az Erdélyi fejedelmek Királyi Könyvei I. 1569–1581.* Erdélyi Történelmi Adatok VII.1. (közvetési Fejér Tamás, Rácz Etelka, Szász Anikó). Kolozsvár, 2003. 3. és 106. sz.

¹³ Románul: Chiuzbaia; 1579 után települt új bányahelyként, előzményei nem voltak.

¹⁴ Románul: Băișoara

¹⁵ Románul a bihari Kisbányához (Rézbányához) hasonlóan *Băița*, melynek jelentése „Bányácska”, azaz Kisbánya.

a zarándi településre vonatkozó okleveleket felsorakoztatva. Alcímnek nagyvonalúan *Rézbánya prius Kis Bánya*-t jegyezték a megfelelő helyre...¹⁶

Wenzel Gusztáv alapvető bányászattörténeti munkájában egy 1585. évi forrást citál, mint Rézbánya első említését. Forrása az erdélyi bányászatra vonatkozó egyik leírás, ahol egy felsorolás részeként és további pótlólagos információ nélkül szerepel egy „Rézbánya” a következő szöveggörnyezetben: „*Hámorok: Csiki, Belényesi, Torjai Kénkö-Bánya Réz-Bánya, Arany-Ezüst Bánya: Abrugh-Bánya, Zalahna-Bánya, Nagy-Bánya*”. Itt azonban, úgy véljük, hogy nem feltétlenül helységnévről van szó, Wenzel Gusztáv talán tévedett, amikor a bihari Kisbányára gondolt. Véleményünk szerint rézbánya a felsorolásban főnévnek tekintendő.¹⁷

Herberstein Felicián bányászati szakember Báthory István fejedelemnek Nagy-bányán írt – ugyancsak 1585. évi – levelében, melyben az *Erdélyi Érchegeység* néhány bányászati központjának meglátogatása utáni javaslatait közölte, utalás van egy bizonyos Rézbányára (ebben a névformában). A szöveggörnyezet, a mondani-való kifejezetten a *Fehér-Körös* völgyében és az Erdélyi Érchegeységben lévő bányahelyekkel foglalkozik, *Nagyalmással, Rudával, Bráddal, Abrudbányával, Zalatnával*. A bihari Kisbánya (Rézbánya) nem feltétlenül illik a képbe, ám némi fenntartással és kizárásos alapon elfogadjuk e forrást, mint amelyben első ízben nevezik a bihari Kisbányát Rézbányának.¹⁸

Időben tovább lépve és csak egy pillanatra függőben hagyva e dilemmát, megállapítható, hogy a bihari Kisbányát 1585 után továbbra is Kisbányának nevezték, illetve a legtöbb esetben „*Belényes környéki rézbányákról*” beszélnek a források. E tágabb értelmű meghatározással kell megelégednünk Székely János és Belényesi Márton deákok említésekor is, kik 1584-ben és 1589-ben a „*Belényesi rézbányák*” prefektusi tisztségét viselték.¹⁹

Az erdélyi fiskus kezén lévő uradalom Belényesen lévő kastélyának és a hozzá tartozó vas- és réz kohóknak 1600. február 24-én készült egy inventárium. Ekkor a réz feldolgozása *Pojánán* és *Kisbányán* zajlott, az ott lévő néhány épületet, rézolvasztó kohókat és hámorokat, azok felszereléseit tételesen számbavették (*Fodina Cupri in Pojan, Fodina Cupri in Kis Banya, Fornacis distillatoriae Cupri, Rez*

---

¹⁶ MNL OL E 156-b. Fasc.1. No.3.

¹⁷ Wenzel 1880. 238–239., forrása Benkö, Josephus: *Diaetae, sive rectius, comitia Transilvanica, eorumque decreta, quae vulgo adpellantur Articuli Diaetales*. Cibinii et Claudiopoli, 1791. 66.

¹⁸ Veress Andrei (Endre): *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești III. Acte și scrisori (1585–1592)*. București, 1931. 58–64.; Veress Endre: *Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király levelezése. II. kötet, 1576–1586*. Kolozsvár, 1944. 323.; Mátyás-Rausch 2015. 67–69.

¹⁹ *Az Erdélyi fejedelmek Királyi Könyvei I. 1569–1602*. Erdélyi Történelmi Adatok VII.3. (közvetési Fejér Tamás, Rácz Etelka, Szász Anikó). Kolozsvár, 2005. (a továbbiakban EKK 2005) 547. és 1001. sz.

Koh kemencze vocatae).²⁰ Ugyanazon esztendő augusztusában az uradalom urbáriumára külön csoportban kezelte a rézbányákhoz rendelt településeket, és pedig *Pojánát, Kisbányát (Kis Bania), Fonácztát, Segyestelt, Alsó és Felső Kimpányt*, azaz közvetlenül szomszédos településeket. Pojánán 30, Fonácztán 53, Segyestelen 29, a két Kimpányon 69, végül Kisbányán 42 családfőt jegyzékelték. Szolgáltatásaik között a bányákhoz és a kohók működtetéséhez szükséges faanyag és szén biztosítása és szállítása szerepelt, Kisbánya lakói pedig kizárólag a rézbányák és kohók körüli munkákkal tartoztak, egyébiránt adómentességet élveztek.²¹ E tanulmányunk témájához kapcsolódva jelezzük, hogy ez az összeírás szolgált első ízben Kisbánya népiségtörténetére vonatkozó adatokat. Az itt lakó bányászoknak, bányáspolitikusoknak a családneveit már *Jakó Zsigmond* is jegyzékbe vette, közöttük négy *Ambrus*, két-két *Balaskó, Benkő* és *Lukács*, egy-egy *Toder* és *Fülöp* is volt, mások mellett. Sajnos a 17. századból ez az egyetlen forrásunk, mely az itt lakókat számba veszi. E kiemelt neveknek igen nagy jelentősége lesz a későbbi – 18. század eleji – népesség vizsgálatakor. *Jakó* értékelése szerint „...*Magyar neve és a tiszta román környezettől élesen elütő népi viszonyai kétségtelenné teszik, hogy megülői magyarok, illetve nem románok voltak. Kérdés azonban, hogy a XVII. század elején itt élő magyarok mennyiben tekinthetők az első telepeselek leszármazottjainak. Lakói együtt dolgozva a bányákhoz és hámorokhoz rendelt románokkal, keveredtek velük, de a többség még 1600-ban is magyar nevű.*” *A bizonytalan nevűek nagyrésze szintén a magyarok számát növelné.* A Fonácztán felbukkanó néhány magyar és Segyestel néhány német nevű lakója valószínűleg szintén a bányászattal hozható kapcsolatba, hiszen a tágabb környezet lényegében szintiszta román lakosságú volt. *Jakó* felvetette annak a lehetőségét is, hogy a kisbányai bányászok a Thurzók által a 16. század elején felvirágoztatott bányákhoz a Belényesi-medence magyar falvaiból verbuvált munkások utódai lehetnek.²²

Az 1600. évi urbárium beszámol a (Vaskoh környéki) vasas és a minket közelebről érdeklő rezes műhelyekben dolgozók jövedelmeiről is. A kisbányai lakossági jegyzékben egyébként nem szereplő, de a rézkohóknál és műhelyekben dolgozók közül *Christophorus Rigil koh mester* és *Franciscus Pramerid faber*, *Bartus Spraiczer magister faber* és fia, valamint *Kopasz Mihály*, továbbá *Ambrosius Kovacz* és *Maczko Polak fabri*, Rézmíves *Mihály magister cuprariorum* és *Albert mester* említhetők. Szénégetők ekkor *Joannes Tivadar* és *Tyvadar Ungerch* voltak, hozzájuk kapcsolódva *Georgius Hotmany baniaz mester*, továbbá *Andreas Varga*, *Martinus Pucza*, *Joannes Bayora*, *Thomas Opris*, *Thomas Barra*, *Petrus L(u)psa*,

²⁰ MNL OL E 156-a. Fasc. 106. No.4; Közlölte: Kárfy Ödön: *Adatok a bányászat történetéhez*. Történelmi Tár 1901/3. sz. 468–471.

²¹ MNL OL E 156-a. Fasc.17. No.6.; névváltozatok: *Biharmező / Pojána / Poiana, Fonóháza / Fonáca / Fânațe, Kisszegyesd / Szegyestyel / Sighiștel, Alsókimpány / Alsómezős / Câmpanii de Jos, Felsőkimpány / Felsőmezős / Câmpanii de Sus.*

²² *Jakó* 1940. 176, 243, 330–331, 336; A Belényesi-medence magyar falvaira nézve ld. *Jakó* 1940. 167–171. és Györffy István: *A Fekete-Körös völgyi magyarság*. Budapest, 1986.

Pascal Morigoczi, Joannes Eördögh, Matthias Mészáros, Jacob Domon szerepelnek a lajstromban. Ács mesterek Phitka Lup és Musa Ztan voltak, továbbá nehezen meghatározható beosztásúak néhányan, úgymint *Sadarok*, *Hantarok*, *Zungarok*. Egy felügyelőt (*curator inter laboratores*) is említenek a források, ő Nicolaus Literatus volt.²³

A 16. század végétől kezdve egyre több magánszemély kapott adományt egyes fejedelmi birtokokra, így arról is tudunk, hogy a Belényes környéki rézbányákat közvetlenül 1600 után *Georg Wagen von Wagensperg* bérelte, évi 70 mázsa nyers rézért.²⁴ 1602 áprilisában Báthory Zsigmond fejedelem *Kereky Jánosnak* zálogosította el Kisbánya, Pojána, Fonácza, Segyestel, Alsó- és Felső Kimpány birtokokat, a kisbányai Ples nevű bányával és a belényesi uradalom számos más jószágával együtt.²⁵ 1606-ban *Váradai Buza János* volt a belényesi vas- és rézbányák prefektusa, számára Bocskai István fejedelem adományozott nemességet.²⁶ 1607 decemberétől újból egy külföldi szakember, *Honorius von Thonhausen* vette bérbe a rézbányákat, kohókat és hámorokat (és az uradalom vasbányáit is). A kisbányai jószágok bérleti díja ezúttal évi 100 mázsa réz volt.²⁷

Kisbánya bányászpolgárai korábban is privilégiumokkal éltek, azok megszerzésének pontos körülményeit azonban nem ismerjük. A településnek azonban saját bányajoga és statutumai vélhetően soha sem voltak. 1607. augusztus 13-án Rákóczi Zsigmond fejedelem ismét kiváltságlevéllel látta el a mezővárosi rangú települést (*Consensus Privilegij Oppidi Kis Banyia*),²⁸ ezt 1608. június 6-án *Báthory Gábor* megerősítette.²⁹ Eddigi forrásaink mind a Kisbánya megnevezést használták, akár csak a kolozsvári és szebeni országgyűlések határozatai, amikor is rögzítették egyes települések adóit. 1609-ben *Kis Bánya* 50 forintot, 1611-ben a szabad városok közé sorolt *Kis-Bánya Fonácza* (igy!) 60 forintot fizetett a fiskusnak. Összehasonlításképpen ugyanekkor *Kolozsvár* 500, *Udvarhely* 100 és *Csikszereda* 50 forintot fizetett, 1611-ben *Belényes* pedig kimagaslóan nagy összeget, 150 forintot.³⁰

Bethlen Gábor fejedelem 1613. évi uralomra jutását követően nagyívű és jól átgondolt gazdaságpolitikai rendelkezéseinek keretében a bérbe adott, elzálogosított, elajándékozott bányák visszaszerzéséről is gondoskodott, így tett a Belényes környéki bányákkal is, melyeket már 1618-ban megvizsgáltatott. Erőtéljes hang-

---

²³ MNL OL E 156-a. Fasc.17. No.6.

²⁴ Oborni Teréz: Erdély kincstári bevételei és kiadásai a 16. század végén. *Történelmi Szemle*, 2005/3–4. 338–339.

²⁵ EKK 2005. 1895 sz.

²⁶ MOL F1 / Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára / Libri Regii (a továbbiakban Libri Regii), 5. kötet, 17–17b.

²⁷ Mátyás-Rausch 2015. 76–77.

²⁸ Libri Regii, 7. kötet 122b–123b.

²⁹ Libri Regii, 8. kötet 120–121b.

³⁰ Szilágyi Sándor (szerk.): *Erdélyi Országgyűlési Emlékek* (a továbbiakban EOE). Budapest, 1880. VI. kötet. 166, 202.

súlyt fektetett a bányaművelés fejlesztésére, többek között az alsó-magyarországi bányavárosokkal kötött egyezség értelmében 1622-ben ötszáz képzett bányászt hívott *Erdélybe*. Azt nem tudjuk, hogy e nagy kontingensből hányan jutottak a bihari ércbányákhoz, egy részük mindenképpen.³¹ A század második felében e vélhetően németajkú bányászok leszármazottai *Zalatnán* és az *Erdélyi Érchegeység* többi bányásztelepülésén meggyökereszhettek, ám Bihar megye déli részének 1660. évi török hódoltságát követően Kisbányáról nyilvánvalóan távoztak.

Bethlen uralkodásának kezdetén Heinrich Lisbona volt a Fekete-Körös vidékén lévő (*Feketekőrösiensis*) rézbányák prefektusa (1619).³² I. és II. Rákóczi György fejedelemségeinek idejéből három, a Belényes környéki rézbányák és kohók működését felügyelő tisztviselő nevét ismerjük: *Putscher Mihályét* (?–1631–1634–?), *Sebesi Istvánét* (?–1635–?) és *Pilcz Jeremiásét* (1642 után–1656–?).³³ Putscher 1631-ben a rézbányai bányászok fizetésének ügyében, majd 1634-ig további négy levélben a réz beszolgáltatásának ügyében tett jelentést a fejedelemnek.³⁴

Ismételten visszatérve a Kisbánya / Rézbánya névhasználatára, a Bethlen Gábor fejedelem idejében született országgyűlési végzésekben mindannyiszor a szokásos módon említették a bihari rézbányákat (*belényesi rézbányában, Belényes vidékin való réz-bányák, Belényes vidékin való vas- és rézbányákhoz*),³⁵ és mindannyiszor a bányaművekhez és kohókhoz szükséges faanyag beszolgáltatásának ügyében. Végül az öreg Rákóczi György idejében, 1631. június 5-én megnyílt gyulafehérvári országgyűlés végzéseinek 19. pontjában *az Rézbánya és Vaskohra vágatandó ölfa dolgáról* rendelkeztek a rendek.³⁶ Eddigi ismereteink szerint ebben az időben kezdték el a bihari Kisbányát következetesen Rézbányának nevezni. Bár 1637-ben a medgyesi és 1641-ben a gyulafehérvári országgyűlések végzései között ismét a bizonytalan *Rézbányához való... és rézbányákhoz...* kifejezések szerepelnek (azaz főnévként, nem helységnévként),³⁷ az 1643. év áprilisában megnyitott országgyűlés végzéseinek hetedik artikulusában egy határvillongási ügyben ismét helységnévként jelenik meg Rézbánya (*Az vaskohi és rézbányai fiscus jószágabéli...*).³⁸ Hogy a zavar teljes legyen, az erdélyi fiskus kezén lévő birtokok végleges

---

³¹ Imreh István: *A fejedelmi gazdálkodás Bethlen Gábor idejében*. Erdélyi Tudományos Füzetek 211. Kolozsvár, 1992. 44–47, 70–72.; Mátyás-Rausch Petra: A belényesi rézbányászat helyzete a 17. század első felében (1613–1657). „*Várad mint oltalmaztatik*” *Küzdelmek Váradért a kora újkorban*. Nagyvárad, 2019. 61–64. (Tanulmányok Biharország történetéből 7.)

³² Libri Regii 12. kötet, 99b–100.; Lisbonáról ld. Mátyás-Rausch 2019. 76–77.

³³ Mátyás-Rausch 2019. 77–78.

³⁴ Trócsányi Zsolt: *Erdély központi kormányzata 1540–1690*. Budapest, 1980. 232, 293–294 (1076. és 1085. lábjegyz.)

³⁵ EOE VIII. kötet, 16.(1622), 110.(1622), 271.(1625).

³⁶ EOE IX. kötet, 269.

³⁷ EOE IX. kötet, 595.; EOE X. kötet, 313.

³⁸ EOE X. kötet, 368.

szabályozása nyomán készült 1650. évi jelentésben, a *Váradhoz tartozó controversia nélkül való fiscalis jószágok* lajstromában ezt és így olvashatjuk: ...*Réz-Bánya, Kis-Bánya, Pojana, Fanacz, Szegesziely, Felső-Kuppan...*³⁹ Az 1653-ban nyomtatásban kiadott erdélyi törvénygyűjteményben Rézbánya továbbra is a beszolgáltatandó faanyag kapcsán bukkan elő: „*A Belényes vidéki Vas Kohoz, és Réz Bányához a régi usus szerint, Bihar Vármegyének az a Belényes vidéki része, ki eleitől fogva bizonyos öl fa vágással tartozott, ennekutánna-is azon szerint praestállya...*”⁴⁰

A 14. századtól a 17. század derekáig tehát folyamatosnak tekinthető a dél-bihari bányászati tevékenység, intenzitását, részletkérdéseit azonban a rendkívül gyér számban fennmaradt források alig világítják meg. Ami biztos, hogy az arany, ezüst, ólom bányászatának korábbi dominanciája háttérbe szorult és egyre inkább a réz kitermelésére és feldolgozására tevődött a hangsúly. E ténnyel esetleg Kisbánya névváltása is párhuzamba hozható, hiszen éppen Bethlen Gábor idejében futott fel a réz kitermelésének a volumene és fokozódott a fejedelemség kereskedelmi forgalmában betöltött szerepe.

1660-ban a törökök sikeresen megostromolták a magyar végvárrendszer egyik legfontosabb elemét, Váradot. A város sorsában Bihar vármegye nagyobbik, központi és déli része is osztozott, az oszmán birodalom részévé vált. A rövidesen megszervezett váradi vilajet tartozéka lett Belényes környéke, így Rézbánya is. Az 1692. évi felszabadításig eltelt három évtized ottani eseményeiről lényegében semmit sem tudunk. Feltehetően a Bethlen Gábor fejedelemsége idején és azt követően Rézbányán letelepedő idegen bányászok Erdélybe vagy a királyi *Magyarországra* húzódtak, menekültek, a régi lakosság egy része azonban bizonyíthatóan helyben maradt.

1692 után az *Újszerzeményi Bizottság* a töröktől visszafoglalt Bihar vármegyében a váradi római katolikus püspöknek és káptalanjának az 1556-ban elvesztett összes jószágára visszaállította a birtokjogát. Kisbánya százharminc esztendő után ismét püspökségi tulajdonná lett, Rézbánya néven. A visszafoglaló csatározások a vármegye egész területén gyérítették, tizedelték a lakosságot, számos település ideiglenesen elnéptelenedett. Az 1692. évi kamarai összeírás Rézbányán egyetlen telken talált helyben lakót, egy bizonyos István (*Istuo*) Mihályt, de az egykori bányáknak szolgáltatásokkal tartozó, már említett románajkú települések sem mutattak sokkal fényesebb képet.⁴¹ Egy nem sokkal később készült (1693), a püspökség és káptalanja egykori birtokaira vonatkozó összeírás „egyéb fennmaradt iratok”-ra alapozva jegyzékelté Rézbányát az itt birtokolt javaihoz, mégpedig *Réz Bánya prius Kiss Bánya* formában.⁴²

³⁹ EOE XI. kötet, 109.

⁴⁰ *Approbatae Constitutiones Regni Transylvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum...* Varadini, 1653. 49. (Pars II., Titulus IX., Articulus III.)

⁴¹ Mezösi Károly: *Bihar vármegye a török uralom megszűnése idejében (1692)*. Budapest, 1943. 106–107.

⁴² MNL OL E 156-b. Fasc.1. No.4.

A tőszyökeres, szétszéledt lakosok egy része rövidesen visszatért Rézbányára is, erre egyértelmű bizonyítékaink vannak. A valószínűleg már a 16. század második felében protestánsná lett rézbányai bányászoknak e mezővárosi rangot viselő településen 1660-ig nyilvánvalóan folyamatosan volt papjuk, ám konkrét adatunk működésükről nem maradt fenn. A debreceni (tiszántúli) református egyházkerületnek 1701. szeptember 18-án megnyitott huszti generális zsinatán Komáromi Mártont ordinálták református lelkésznek Rézbányára.⁴³ Egy mindössze nyolc esztendeje a török alól felszabadult, ismét a váradi katolikus püspök birtokában lévő és a román néptömeg kellős közepén lévő település esetében az aktus kizárólag az előzményekkel, a hagyományokkal, valamiféle folytonossággal magyarázható, így a rézbányai református hívek valószínűleg rövidebb-hosszabb árvaságot követően újra lelkészt kaptak.

Ami a település egykori, középkori-koraújkorai templomát illeti, a Rézbányát 1738-ban erőszakkal rekatolizáló Csáky Miklós váradi római katolikus püspök (1737–1747) az 1739. évi vizitációjában keserűséggel szemlélte a település temetőjében lévő és akkor már romokban heverő régi rézbányai templom maradványait, érzékeltetve annak egykori fényét (*absoluta elegans*). Nyilvánvalóan az épület felmenő falait is láthatta.⁴⁴ Utódának, Forgách Pál püspöknek (1747–1757) egy 1752. évi egyházlátogatása során azt jelentették, hogy a település egy régi harangja valamikor Erdélybe, éspedig Tordára került. Felirata *Campana Ecclesiae Rézbányaiensis* volt.⁴⁵ Feltehetően az 1660. évi meneküléskor vihették magukkal a távozó református hívek, esetleg a bányászatot felügyelő (erdélyi) hivatalnokok. A felirat jellege és a Rézbánya helységnév használata egy 17. század első felében készült harangra utal. Az 1752. évi vizitációs jegyzőkönyvben említett másik – ugyancsak protestáns – harang azonos azzal, melyet 1651-ben öntöttek, majd 1884-ben átöntöttek.⁴⁶ Felirata *SoLI DEO LAVS. HONOR. ET GLORIA. AD LAVDEM DOMINI FACTA * AN. AERAP SALVTIS * H.I.B * H.G.M * ANNO 1651* volt. A török korban és a 18. század elején a reformátusok egy fából készült oratóriumot használtak, mely feltehetően közvetlenül a középkori templom romja mellett állt, a temetőben. Ez utóbbi harang annak harangtoronyában függhetett 1738. évi kiűzetésükig. 1895-

---

⁴³ *A Tiszántúli Református Egyházkerület zsinati iratai I. 1578–1735.* (s. a. r. Dáné Veronka, Szabadi István). Editiones Archivi Districtus Reformatorum Transtibiscani XXIV. 320–321.

⁴⁴ A Nagyváradai Római Katolikus Püspökség Levéltára a Román Nemzeti Levéltár Bihar megyei fiókjában (a továbbiakban Püsp. Lvt.) 3. sz. fond / Egyházi iratok (Ecclesiastica) / Egyházmegyei Levéltár (Dioeciesana) / 442. iratcsomó, fol.62v.

⁴⁵ U.ott fol.128v.

⁴⁶ *Schematismus Historicus Venerabilis Cleri Magno-Varadinensis Latinorum pro anno... MDCCCXCVI.* Nagyvárad, 1896. 311.

ben az oratórium romjait (és/vagy a középkori templom alapjait ?) még látni lehetett a régi katolikus temető közepén.⁴⁷

II. Rákóczi Ferenc fejedelem parancsára a belényesi uradalom birtokait 1704 júliusában írták össze.⁴⁸ Az iratban Rézbánya mint mezőváros szerepel (oppidum), e pontosításokkal: „*Régentén ez az hely Privilegiumos hely volt, Rézbányákat s egyszer s mind Arany bányákat coláltanak, de Privilegiumokat nem producálták hanem a mint referályák Fejérvárrul [Gyulafehérvár] dependeáltak, az aranyat és rezet a Fiscusnak adtak be be váltásra. Hadakozásnak idejin penig tartoztanak capitatum fel kélni, egyéb censusok nem volt. ...Volt ... azon helyben Kamara ház, most is fundamentoma meg láczik, ot laktanak az Banyához való Inspectorok. Vagyon pisztrángázó víz s ahoz volt pisztráng tartó hely.*” Ekkor összesen tizenhárom lakott telket jegyzékelték, a bíró Lukács Ferenc volt. Említettük, hogy egyértelműen bizonyítható a lakosság folyamatossága a 17. századot tekintve, hiszen az 1600. évi összeírásban a legnagyobb nemzetség az Ambrus volt és a nagyobbak között szerepelt a Lukács és a Toder (Togyer) is. Ezek 1704-ben is jelen voltak Rézbányán.⁴⁹

A Rákóczi-szabadságharc hadi eseményei Rézbányán is éreztették hatásukat, mint a legtöbb bihari településen, így itt is átmenetileg jelentősen csökkent az állandó lakosok száma. 1715-ben mindösszesen két magyar jobbágy jogállású családfőt és 1720-ban is csak négyet – szintén magyar nevűeket – írtak össze a conscriptorok. 1715-ben Ambrus Miklóst és Ambrus Mártont,⁵⁰ 1720-ban Gábor Miklóst (aki a bírói hivatalt is viselte), Ambrus Pétert, Ambrus Jánost és Ambrus Mártont.⁵¹ Szembeötlő módon az Ambrus nemzetség volt az, melynek tagjai a leginkább álltak a 17. század és a következő évek megpróbáltatásait is. Rézbánya ezen összeírásokban immáron egyszerű faluként volt számontartva (possessio).

A település következő, teljeskörű összeírása 1721-ből maradt fenn, melyet 1727-ben véglegesítettek.⁵² Ezúttal a 18. század második évtizedének végére az egykori Bihar megyei jószágait ténylegesen is birtokba vevő katolikus püspökség conscriptiójáról van szó. Az újjászervezett belényesi püspöki uradalom provizora

---

⁴⁷ Püsp. Lvt. / Ecclesiastica / Dioeciesana / 444. iratcsomó (1823. évi vizitáció.); Püsp. Lvt. / Ecclesiastica / Dioeciesana / 28. iratcsomó, fol. 122–132. (*A rézbányai róm. kath. plebánia története* – kézirat, Csicsay Alajos plébános 1895).

⁴⁸ MNL OL E 156-a. Fasc.17. No.8.

⁴⁹ 1704-ben a lakott telkeken a családfők: Lukács Ferenc (bíró), Lukács Márton, Kornya Ferenc, Togyer Péter, Ambrus Márton, Ambrus Péter, Partha (Bartha) János, Balyika Mihok, Togyer Miklós, Kalderán Mihály, Colar (Kollár) Márton, Colar (Kollár) Mihok, Calderas Istokucz; A már említett 1692. évi egyetlen helyben lakó családneve (István) is megtalálható az 1600. évi jegyzékben.

⁵⁰ Az 1715. évi országos összeírás: MNL OL N78 – Bihar m. (26. téka)

⁵¹ Az 1720. évi országos összeírás: MNL OL N79 – Bihar m. (28. téka)

⁵² Közlik: Ilea, Ana–Mudura, Gheorghe–Covaci, Veronica: *Conscrierea domeniului Beiuș la anul 1721. Crisia X. Oradea, 1980.*

az 1711 után újjáépített belényesi uradalmi kastélyból irányította az összeírás munkálatait. Ekkor Rézbánya – az uradalom új szervezeti struktúrájában – Petrus Pörff ispánságához tartozott, további tíz faluval együtt.⁵³ Pojána kivételével e szervezeti egység részei voltak a korábban a rézbányákat kiszolgáló és már említett települések is. Az összeírók Rézbánya családfőit jobbágyokként és zselléreként jegyzékelték, immár utalás sem történt a valamikori szabadságjogokra, mentességekre. Ugyanakkor az irat megemlíti a rég nem művelt egykori rézbányákat és gazdag ércelőfordulásokat, melyeknek újbóli kiaknázása és üzembe helyezése lehetséges volna, és hasznot hozhatna az uradalomnak. A subditusok pénzbeli adói mellett az évi kétszáz darab pisztráng beszolgáltatásának kötelezettségét emelnék ki, mely már 1562-ben is megvolt.⁵⁴ Rézbányának 1721-ben továbbra is Gábor Miklós volt a bírója, vele együtt tizennégy családfőt írtak össze, ez egy legfennebb 60–70 fős közösséget jelentett. Az Ambrus nemzetség négy, a Tógyer három, a Lukács, Kollár, Balinkó (1600-ban Balaskó, 1704-ben Balyika), Lőrincz, Bartos (1704-ben Barta) nemzetségek egy-egy taggal képviseltették magukat, új névként a Faur jelent meg. E helyen visszatérnénk a felekezeti viszonyok taglalására, ugyanis egy időben következő forrásunk tanúsága szerint 1728-ban Kecskeméti János volt a rézbányai kálvinista lelkész.⁵⁵ A fenti családnevek mindenképpen azt mutatják, hogy néhány román család is lakott a településen és a vegyes etnikai környezet, a sok évtizedes elszigeteltség okán a magyar-román keveredés előrehaladott stádiumban volt. Ugyanakkor még mindig életképes volt a református eklézsia, melyhez a családok nagyobbik hányada tartozott, és pedig a korábbi 17. századi alapnépesség, a bányászpolgárok kései leszármazottai.

A katolikus egyház erőszakos rézbányai fellépése és nem sokkal ezután a bányaművelés újbóli elindítása az 1730-as évek végétől teljes népességváltást, felekezeti és etnikai átrendeződést hozott magával. Az addigi állapotokat, Rézbánya régi népességi viszonyait utoljára a váradi püspökség 1732–1733-ban készült összeírása rögzítette.⁵⁶ A település jövedelmeinek tárgyalásánál a conscriptió a régmúlt arany-, ezüst- és rézbányáinak említése után a két helyen is látható, ám hasznot egyelőre nem hozó új bányanyitásokra tett utalást, kételkedő hangnemben. Kortárs tudósítás valóban jelezte a Csáky Imre püspök (1702–1732) által 1726 után kezdeményezett munkálatokat.⁵⁷ Az 1732. évi püspöki uradalmi összeírás említést tett az erdélyi fe-

---

⁵³ A püspökség által kinevezett (vagy megerősített) ispánok ezen időszakban a helyi román lakosság jobbmódú tagjai közül kerültek ki, a korábbi krajnikok és kenézek feladatköreit betöltve és az új helyzethez igazítva. Ld. Jakó 1940. 173–174.

⁵⁴ Az akkori jóval népesebb településről ötszáz halat adtak be az uradalomnak a széleskörű szabadságjogokkal rendelkező mezővárosi bányászok.

⁵⁵ Csáji Pál: A magyarországi református eklézsiák és prédikátorok első hivatalos összeírása 1725–1729. *Egyháztörténet I.* (új folyam – szerk. Esze Tamás). Budapest, 1958. 58.

⁵⁶ MNL OL E 156-a. Fasc.17. No.10/a, 10/b.

⁵⁷ Bél Mátyás: Bihar vármegye leírása. (ford. P. Szalay Emőke, jegyzetekkel ellátta Csorba Csaba). *A Bihari Múzeum Évkönyve XII–XIV.* Berettyóújfalu, 2009. 12, 20, 60.; Bél

jedelmek joghatósága alá tartozó, egykor Kisbányának nevezett helység (*Possessio Réz Bánya, antehac Oppidum Kis Bánya*) egykori privilégiumaira is. Érdekességként jelezzük, hogy 1732-ben a rézbányai jobbágyok többek között – mint korábban, 1562-ben és 1721-ben is – évi 300 szárított pisztráng beszolgáltatására voltak kötelezve. Ami minket közelebbről érdekel, ekkor írták össze utoljára – az idegen jövevények megjelenése előtt – Rézbánya jobbágygá lett lakosait, ekkor még a település kizárólagos lakóit. 1732-ben Lukács János, 1733-ban Lukács Mihály volt a bíró. Az egymást nem teljesen fedő két, egymást követő esztendőben készült összeírás adatait összefésülve azt láthatjuk, hogy az Ambrus nemzetség öt, a Kollár talán négy, a Lőrincz és Bálint három, a Lukács, Tógyer és Balinka két-két, végül a Faur, a Gábor egy-egy családfővel alkották a kicsiny, összesen tehát kevesebb mint két tucatnyi családfővel rendelkező közösséget. Az 1733. évi összeírás magát a bírót is és az akkor jegyzékelt tizennégy családfő közül további nyolcat ércbányászként (*metalli fossor*) tüntetett fel. Csáky püspök tehát saját jobbágyainak, az egykori bányász-polgárok kései leszármazottainak a szolgáltatásait is igénybe vette e korai bánya-nyitás kapcsán.

A fenti jegyzék utolsó tagja nem más, mint a református lelkész volt (*Praedicans Helveticus*, név nélkül), kinek anyagi biztonságát a helyi malom jövedelme jelentette. Éppen ebből az évből, a bihari református egyházmegye állapotáról 1733-ban készült jelentés részeként a településről a következő sorokat olvashatjuk: „*Réz-Bányán tíz vagy 12 oláhok laknak vallásunkon valók, kik Magyar nyelven nem értenek, Praedikátorjok is oláhuul papol.*”⁵⁸ E fent emlegetett családok tehát sok évtizedes elszigeteltségük idején elvesztették anyanyelvüket, ám megtartották vallásukat.

1738 márciusának elején került sor a földesúr váradi püspök – ekkor már Csáky Miklós (1737–1747) – hallgatólagos tudta mellett végrehajtott erőszakos templomfoglalásra, mely egyúttal a település gyors katolizációjának kezdetét jelentette. Az eseményt több forrás is megörökítette, többek között az igazukat kereső reformátusok tanúvallomásai. Ez utóbbi iratot aláíró és eskü alatt valló kálvinisták egyike Ambrus Péter volt.⁵⁹ A leírás szerint a templomot az urasági hajdú és a Rézbányán, illetve Felső-Kimpányban bekvártélyozott német (császári) fegyveres katonák segítségével foglalták el, éspedig *a Réz Bányáknak /a hol rezet készítenek/*

Mátyás informátora 1726 körül még látta a régi, 17. századi bányaművek és a kőből épült bányászházak nyomait és romjait.

⁵⁸ Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár (TtREL) I.1.a.3. – Egyházkerületi közgyűlési jegyzőkönyvek III.kötete, 36–37.

⁵⁹ TtREL I.1.c.1. – Igazgatási iratok, 1. doboz: Solymosi P. György bihari esperes (1737–1741) 1738. december 3-án kelt jelentése a rézbányai templom elvételéről és lelkészének kiűzéséről, a tanúvallomások szövegével; Királyhágómelléki Református Egyházkerület Levéltára III.h.1. – a Szatmári Egyházmegye iratai / Régebbi oklevelek, 1 doboz: Zoványi P. György püspök (1728–1758) 1738. március 24-én Zilahon kelt levele a rézbányai eseményekről.

Procuratora Pormann hívására. Velük volt az utóbbinak János nevű tolmácsa és bányászok, *Bányász Péter, Mátyás, Hanczli, Kottlipp [Gottlieb?], Felsőbányai András, Molnár Sámuel, Abrukbányai Adám, itidem Gabriel. A németek a Communiokor felette igen lövöldöztek a Templom ajtó előtt...* Ezt követően az oratóriumot és a református parókia épületét a hozzá tartozó malommal együtt a püspökség belényesi vice udvarbírója lepecsételte, és a prédikátort *németekkel és bányászokkal* a falu határába űzte, ahonnan a hívei aztán Tárkányba vitték. Hunyadi Istvánnak hívták Rézbánya utolsó kálvinista papját. A református oratórium, mint jeleztük, egy gerendákból ácsolt építmény volt, melyet a vélhetően 1660 után romlásnak indult impozáns középkori egyház helyett (és mellett), a régi temető területén emeltek a hívek. A topográfiai bizonytalanságok számát gyarapítja az a tény is, hogy az emlegetett legrégebbi temetőt 1778-ban bezárták. A helyette nyitott újabbikba 1864-ig temetkeztek, majd akkor vették használatba a ma is létező harmadik sírkertet. Így a legkorábbi temetőnek pontos lokalizálása nem lehetséges.

Csáky Miklós püspök azonnal plébánost helyezett Rézbányára. 1739. évi vizi-tációjakor már ott szolgált a Pozsony mellől származó és a kassai Kisdi-numban 1726-ban végzett Pocsuh (Potsuk, Potsuch) Imre. Rézbánya rövid két esztendeig plébánia volt, 1741-től azonban Vaskoh filiája lett, Pocsuh is oda költözött.⁶⁰ Itt megemlíjtjük, hogy a Csákyak idején a vas kitermelése és feldolgozása igen nagy lendületet vett Vaskoh környékén, mely amúgy is rövidesen uradalmi központtá lett és szép kis barokk temploma épült. A Rézbányára újonnan érkezett katolikus hívek egy szerény méretű kápolnát építettek (*nagyobb részt fából*) a Livada nevű helyen, *mely föld területen volt a régi kálvária is.*⁶¹ A már említett 1651. évben öntött és a református oratóriumából áthozott harang mellé 1759-ben egy kisebbet is készíttettek.⁶²

Az 1739. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv összeállításakor Rézbányán mind-összesen 25 áldozóképes (lényegében mindkét nembeli felnőtt) római katolikus élt, tehát legfennebb 15 férfi családfő. Ők voltak az 1726 után a bányák műveléséhez idegenből jött – részben németajkú – bányászok és az egy-két katolikus uradalmi alkalmazott. A jegyzőkönyv megemlíti a lakosok mintegy negyedrészt kitevő és különböző szektákhoz (*variarum sectarum*) tartozó egyént, úgymint kálvinistákat, lutheránusokat és ariánusokat (unitáriusokat), illetve alig néhány (*nonnulli*) románt.

---

⁶⁰ Püsp. Lvt. / Ecclesiastica / Dioeciesana / 442. iratcsomó, fol.62v.; Emödi András: A várad-i egyházmegye 18. századi alumnusainak – papnövendékeinek és bölcsészhallgatóinak – névtára. *Miscellanea Historica Varadinensia I. Tanulmányok Nagyvárad újkori történetéből.* Nagyvárad, 2009. 83.; *Schematismus Historicus...* 312–313.

⁶¹ Püsp. Lvt. / Ecclesiastica / Dioeciesana / 28. iratcsomó, fol. 122–132. (*A rézbányai róm. kath. plébánia története* – kézirat, Csicsay Alajos plébános 1895); Az 1868. évi igen precíz birtokrendezési-elkülönítési térképen a Livada és Livada Popii nevű helyek („gyümölcsös” és „a pap gyümölcsöse”) egymás mellett, a völgy déli oldalán, a mai római katolikus kápolna közelében voltak.

⁶² Püsp. Lvt. / Ecclesiastica / Dioeciesana / 444. iratcsomó (1823. évi vizi-táció).

Hogy ezek közül ki volt friss jövevény nem tudhatjuk, ám ez utóbbi „eretnek” csoport képviselte a régi rézbányaiakat is. Pocsuh plébános és utódai kitartó munkával egyre másra térítették e maroknyi protestáns lelket, a helyi anyakönyvek tanúsága szerint sikerrel.

Még egyszer és utoljára – időben kissé előre ugorva – visszatérnénk a régi rézbányai családokra. A Mária Terézia-korabeli úrbéri tabellákon kizárólag a püspökség alattvalói, jobbágyságok és zsellérek szerepeltek, hiszen – mint látni fogjuk – a teljes bányász kolónia kívül esett a földesúr egyház joghatóságán. 1774-ben így összesen 20 örökös jobbágy és egy zsellér családfő szerepelt a kimutatásban. A bíró Ambrus Jancsi (így!) volt és a huszonegy családból kilenc az Ambrus nemzetséghez tartozott. A többiek a már korábbról ismert Balinkó, Lukács, Tógyer, Faur családok tagjai voltak, a névösszetételek (keresztnevek) alapján jórészt elrománosodott állapotban. A kérdőívekre adott válaszokból kiderül, hogy kapcsolatuk a helybéli bányaműveléssel annyiban nem szakadt meg, hogy „...*Helységünkben lévén a Réz Bánya, a vass Hámor is két órányira vagyon [Vaskohon], a hol kézi munkánkkal pénzt kereshetünk, illetve, hogy szénégetéssel, hordással, Réz Minera hordással és sing fa vágással pénzt kereshetünk.*”⁶³ A püspökségi uradalmak 1778. évi összeírásában 28 család alkotta a helybéli rézbányaiak nem túl népes csoportját, továbbra is az Ambrus és a Faur nemzetségek voltak a legnépesebbek, de ismét jegyzékbe vettek egy Kollár nevűt is. A többiek elrománosodott, eltorzult magyar nevűek voltak, illetve néhány új román nemzetség tagjai.⁶⁴ Egy igen kései, de annál érdekesebb, 1812. évi plébániai adatközlés húsz római katolikus románt (*valachi romano catholici*) jelentett a felsőbb hatóságainak. Valószínűleg nem tévedünk ha e jobbágyságok között keressük a már 1600-ban jegyzékbe vett, a 18. század közepétől katolizáló és egy ideje már anyanyelvét veszített protestáns magyar mezővárosi bányászok némely kései leszármazottját.⁶⁵

---

⁶³ MNL OL C 59 = <https://archives.hungaricana.hu/hu/urberi/>

⁶⁴ MNL OL E 156-a. Fasc.125. No.1d.

⁶⁵ Püsp. Lvt. / Ecclesiastica / Publico-Ecclesiastica / 50. iratcsomó.

A rézbányai bányászat jogi és igazgatási keretei, betagozódás a Bánsági (Oravikai) Bányai Igazgatóság alá

A bányatermékekre vonatkozó királyi felségjog (*regáléjog*) a középkor óta evidencia volt Magyarországon. Az ércet, a bányatermékek tulajdonjoga tehát elvált a feudális földtulajdontól. A nagyobb regálék körébe tartozó érc- és nemesfém monopólium a beszedett *urbura* formájában a mindenkori uralkodók egyik legfőbb jövedelmi forrása volt, az arany tizede, az ezüst és a réz nyolcada. A Habsburg uralom beköszöntével Magyarországon fokozatosan bevezették a Miksa-féle bányarendtartást (*Maximilianische Bergordnung*, 1565), melynek értelmében az uralkodók sokkal inkább személyes magántulajdonként kezelhették a bányatermékeket. A bányászat állami felügyeletét egyre csak fokozták, az egész bányászati tevékenységet pedig a bécsi székhelyű Alsó-Ausztriai Kamara (később Udvari Kamara) felügyelete alá helyezték. A hazai rendek és elsősorban az addig saját bányajogokkal bíró bányavárosok ellenkezése okán a szabályozást csak fokozatosan tudták bevezetni, ám a bihari Kisbánya/Rézbánya viszonylatában ennek nem volt jelentősége, hiszen az Erdélyi Fejedelemség birtokába kerülve, az ottani fiskus szabályai szerint működhetett tovább 1660-ig.⁶⁶

A montángazdaság a 17. század végétől kezdve a fent említett erőteljes központosítás útját járta, és a területi illetékességek (azaz bányakerületek, főbányahatóságok) éppen ekkor kezdtek véglegesen rögzülni, különösen a töröktől visszafoglalt és az Erdélyi Fejedelemségtől visszatérő területeken. Ebbe a folyamatba illeszkedtek az egyre inkább a réztermelésre hangsúlyt fektető felső-magyarországi bányászati igazgatásban történtek is. A szomolnoki rézbányák a később váradi püspököket adó Csáky család tulajdonában és bérletében voltak a 17. század utolsó negyedéig, ám rövidesen a Habsburg gazdaságpolitika teljes egészében a kincstárnak juttatta azokat, és a hatalmas hasznot hozó rézbeváltás is állami kézbe került. 1699-től a kincstár a térség rézkereskedelmét teljes egészében uralta.⁶⁷ Az 1723. évi CVIII. törvénycikk a Miksa-féle bányarendtartást feltétel nélkül bevezette s ezzel a Habsburg uralkodók a saját felfogásuknak megfelelően, saját anyagi érdekeik szerint alakították a hazai bányajog fejlődését, más megfogalmazás szerint a rendek végső soron törvényerőre emelték a bányarendtartást.⁶⁸ Az is tény ugyanakkor, hogy Bécsnek e központosítási törekvése biztosította a bányaművelés szakszerű

---

⁶⁶ A magyarországi bányajog és a bányai igazgatás fejlődésére vonatkozó és annak meglehetősen szövevényes és bonyolult történetét prezentáló újabb munkák: Izsó István: *A bányahatóság története Magyarországon*. Budapest, 2019.; Gedeon Magdolna: *Abszolútisztikus törekvések a magyarországi ércbányászat és kohászat terén a 18. században*. Miskolc, 2020.

⁶⁷ Gedeon 2020. 102–104.

⁶⁸ Gedeon 2020. 37.; Izsó 2019. 30.; A törvény 1854-ig volt érvényben Magyarországon.

irányítását, annak fejlesztése illeszkedett a birodalom gazdaságpolitikáját irányító merkantilista gazdasági elképzelésekbe.⁶⁹

A 18. század második évtizedétől, a véglegesen rögzülő új hatalmi-politikai helyzetben, a Rákóczi-szabadságharc lezárását és Rézbányának a váradi püspökség birtokába való tényleges visszatagozását követően lassanként ott is érvényesültek az országos folyamatok. Láthattuk, hogy Rézbányán a bányák újrainyítására majd csak az 1720-as évek végén került sor. A váradi római katolikus püspök a király által neki átengedett bányászati joggal élve, elvileg a területileg illetékes bányameszter tudtával és felügyeletével láthatott neki a munkálatoknak. Feltevődik itt az illetékesség kérdése, Rézbánya ugyanis nem tartozott egyik történeti bányarégióhoz sem. Bihar megye, azon belül a belényesi uradalom 1692-ben újszerzeményi birtokként a budai pénzügyi adminisztráció felügyelete alá került, ám már 1694-től a Szepesi Kamara igazgatása alá helyezték át.⁷⁰

A bányászat tekintetében tehát a Szepesi Kamara illetékessége alá tartozó Rézbányán 1726 után megkezdődött az ércek után való újbóli kutakodás. 1733-ban a helyi püspökségi jobbágyok közül kilencen már ércbányászokként voltak feltüntetve, és a már említett forrásaink szerint 1738-ban a katolikus felekezetű templomfogalók vegyesen magyar és német bányászok voltak. Ez utóbbiak vezetője egy Pormann nevű bányafelügyelő volt. A váradi egyházi főhatóságtól nem állt messze a vállalkozó szellem, hiszen éppen Csáky Miklós püspöksége idején (1737–1747) jelentős energiákat fektettek be a vaskitermelésbe és annak feldolgozásába, sörkészítő manufaktúrák, nyomda és papírmalom, vagy éppen üvegyár telepítésére.⁷¹ Nem zárható ki tehát Csáky püspök köze az 1738. évi templomfoglaláskor említett bányászok telepítéséhez sem. Nevük alapján (Abrudbányai, Felsőbányai) erdélyiek és Nagybánya környékiek is lehettek közöttük, talán az „eretnekek” között említett unitáriusok is így kerülhettek Rézbányára. A településen élő felnőtt férfiak száma azonban 1740 körül mindössze két-három tucatnyi lehetett, így kétséget kizáróan valamiféle kezdetlegesebb bányaművelésről lehetett szó, a még használható 17. századi aknák és romba dőlt hámorok birtokba vételéről, újjáépítéséről és a termelés lassú elindításáról. Nyilvánvalóan e kezdeti időszakban is már igénybe vették a környező települések románajkú jobbágyainak bérmunkáját. Az bizonyosságnak tekinthető, hogy e próbálkozás egy bányatársulat keretei között indult.

---

⁶⁹ Heckenast Gusztáv: Bányászat (és kohászat) – szócikk. *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* I. (főszerk. Kőszeghy Péter). Budapest, 2003. 194–201.

⁷⁰ Szűcs Jenő: *A szepesi kamarai levéltár 1567–1813*. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai I. Levéltári Leltárak 7.). Budapest, 1990. 102, 134.

⁷¹ Ez utóbbi példájával élve azt is hangsúlyozzuk, hogy e vállalkozásokhoz a Csákyak rendszerint szepességi birtokaikról vagy még távolabbról verbuválták a hozzáértő munkáskezeket. A püspökség bélhagyomási üveghutájában 1745-ben tizenkét mesterember dolgozott, akik közül öt csehországi, két bajor, egy osztrák és egy lotharingiai, továbbá két erdélyi német volt (Püsp.Lvt. / Ecclesiastica / Publico-Ecclesiastica / 7. iratsomó, fol.67v.)

Fennmaradt Csáky Miklós püspöknek egy Váradon, 1745. március 16-án kelt és a rézbányai bányászatra vonatkozó szerződés módosító javaslata, melyben vázolja a már évek óta folyó munkálatok körülményeit (I. melléklet).⁷² A szöveg általánosságban a Miksa-féle bányarendtartás előírásaira és az azt megerősítő 1715. évi VIII. törvénycikkre hivatkozva, a püspökségnek a bérleti rendszerben dolgozó bányatársulattal szembeni új követeléseit tartalmazza. Ezek alapján az 1743 decemberéig érvényben volt korábbi szerződés szerinti tartozást 10 mázsa rézzel válthatta meg a társulat. Az addigi pénzügyi nehézségek és nézeteltérések áthidalása okán 1744–1746 között szabott évi 6–6 mázsa rezet kapna földesúri jusson a püspökség. 1746 tavaszán így összesen 28 mázsa rézzel fog tartozni a Szepesi Kamara, s ha természetben nem lesz lehetséges annak átadása, úgy napi árfolyamon köteles megfizetni az árat.⁷³ A réz beváltási ára ekkor 34 forint volt mázsánként,⁷⁴ tehát évi 204 forint volt a váradi püspökség közvetlen haszna a rézbányai bányászatból. Ami a termelés volumenét illeti, arra csak következtethetünk. A földesúri haszonvétel a szokásjog szerint általában az urbura harmada volt, az urbura pedig a teljes termelés kevesebb mint tizede, Bánságban 7,5 százaléka.⁷⁵ Ezek szerint az 1740-es évek elején évente úgy 250 mázsa nyers rezet termelhetek a rézbányai kohók, legfeljebb harmadát-negyedét a 17. század elején termelt mennyiségnek.⁷⁶ Csáky Miklós szerződése a Rézbánya területén lévő erdők felhasználását (kohók, szénégetés, bányafa) is szabályozta, tulajdonképpen csak a vágási területeket rögzítette, ugyanis azokat korlátlanul igénybe vehette a bányatársulat. Ugyancsak a szokásjog értelmében a püspökség mint földesúr valószínűleg néhány bányarészt (*kuxot*) is birtokolhatott.

1747-ben az ország bányászatának hatékony igazgatására egy új, egységes alapelvek szerint működő bányai igazgatási struktúrát épített ki az államhatalom, négy bányakerület kialakításával. A Rézbánya tekintetében a későbbiekben meghatározó szerepet játszó bánsági bányakerületet, azaz főbányahivatalt 1747 márciusában szervezte meg az Udvari Kamara, közel három évtizednyi előkészítő munkát követően. Mint újszerzemény (*neoaquistica*), 1718 után az egész Temesi Bánság közvetlen kincstári felügyelet alá került. 1720-tól az eredményekkel kecsegtető bányászathoz (vas-, ezüst- és rézérc elsősorban) Szomolnokról, majd Tirolból hoztak hozzáértő munkáskezeket. Rövidesen olyan prosperáló bányászhelységek jöttek létre, mint Oravica (Oravicza, Német-Oravicza, Oravicabánya), Dognácška, Bogsánbánya és Újmoldova. A kincstár e területen 1732-ig maga folytatta a bányaművelést, a bányai igazgatóság pedig 1723-ban Temesvárról végleg Oravicára költözött. 1733-tól a művelést bányatársulatok, azaz magánszemélyekből, bányá-

---

⁷² Püsp. Lvt. / Acta Oeconomica III. / 3795. iratcsomó, fol. 1–3.

⁷³ Szomolnokon volt a rézbeváltó hely.

⁷⁴ Gedeon 2020. 125. (447. láb.)

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Ld. fennebb Georg Wagen von Wagensperg és Honorius von Thonhausen bérleti szerződéseit.

polgárokból álló társaságok vették át, szigorú állami felügyelet mellett. Ezeknek működését egy, a 19. század derekáig folyamatosan módosított, sajátos jogi keret szabályozta, mely Wenzel Gusztáv szerint a kincstári és magán-bányapolgárok közötti igen bonyolult és bürokratikus rendszert eredményezett. Az Oravicai Bányai Igazgatóság, mint bányai főbányahivatal alárendeltségébe tartozott az oravicai, dognácskai, szászokai (Szászka, Német-Szászka, Szászokabánya) és újmoldovai bányahatóság, ez utóbbiak egyúttal elsőfokú bányabíróóságok is voltak. Ezek mellett Resicán és Bogsánon is bányabíróóságok nyíltak. Az igazgatás nyelve a kezdetektől fogva kizárólag a német volt, működését egy 1748. augusztus 19-én kiadott rendelet szabályozta, hivatalnokai pedig az Udvari Kamara szoros felügyelete alatt tevékenykedtek.⁷⁷

1747 tavaszán a Szepesi Kamara bányai ügyi adminisztrációját megszüntették, helyette Szomolnokon egy főbányafelügyelőséget hoztak létre a felső-magyarországi és nagybányai bányakerületek igazgatására. Rézbányát mindezen fejlemények után tagozták be az *Oravicai Bányai Igazgatóság* kötelékébe. Ennek pontos menetrendjét nem ismerjük, és arra a vonatkozó szakirodalom sem tér ki.⁷⁸ A tudós *Miller Jakab Ferdinánd* szerint a rézbányai bányatársulat a közbejött anyagi nehézségei okán 1751-ben az Antal-tárna 126 bányarészből 28-at eladott a kincstárnak, és ettől kezdve számítható az Oravicai Bányai Igazgatóság színrelépése. Péch Antal és František Pošepný szerint 1751-ben 36³/₄ kuxot vettek át, *s ezóta fennállott Rézbányán egy kincstári bányahivatal*. A hivatalnak a bányaművelés felügyelete mellett az érctelepek felkutatása is feladata volt, mely rendszeresen a kincstár költségén történt.⁷⁹ További bányarészek felvásárlásáról nincs adatunk, ám az tény, hogy 1851-ig fokozatosan a teljes bányatelepet, az összes bányarészt megszerezte a kincstár, az 1840-es években már a forrásainkban szereplő bányászok szinte mind *császári és királyi* bányászok voltak. Wenzel Gusztáv megfogalmazásában „*a bányai bányakerületben 1848. kétféle bányabirtok létezett, t. i. a kincstári és a magán bányabirtok, s ezek közül az előbbivel a rézbányai bányászat volt összekötve...*”⁸⁰

Az 1751–1848 közötti időszak munkálatairól, a feltárásokról, az egyes tárnákról és azok hozamáról, egyéb részletkérdésekről Pošepný tanulmánya tájékoztat részletekbe menően.⁸¹ Az Antal-bánya 1755–1791 között önmagában 380.000 forint

---

⁷⁷ Wenzel 1880. 249–251.; Izsó 2019. 32–36; Gedeon 2020. 118–128.; „*A bányahatósági jellegű feladatok túlnyomó részét a bányabíróósági szervezeten belül, az oda besorolt bányamesterek (bányabíróók) és beosztott személyzetük végezte... a bányabíróóságok látták el a bányák, hámorok, kohók és a bányaműveléssel összefüggő valamennyi üzem, illetőleg a hozzájuk tartozó ingatlanok, épületek, vízvezetékek birtoklásával, használatával, pénzügyi és jogi viszonyaival összefüggő valamennyi felmerülő közigazgatási és igazságszolgáltatási jellegű ügy intézését.*” (Izsó 2019. 36.)

⁷⁸ Izsó 2019. 33–34.

⁷⁹ Miller 1818. 319, 344.; Péch 1873. 51.; Pošepný 1874. 22.

⁸⁰ Wenzel 1880. 251.

⁸¹ Pošepný 1874. 24–150.

tiszta jövedelmet hozott a kincstárnak, az 1815 után művelni kezdett ún. Reichenstein-tömzs tárnái pedig korszakunk végéig több mint 700.000 forintot. Kizárólag e leggazdagabb, a Száraz-völgyi (Valea Seacă) Reichenstein-tömzs adatait figyelembe véve, 1815–1847 között ott mindösszesen 4000 mázsa rezet, 5200 mázsa ólmot, 55000 márka ezüstöt termeltek.⁸² Fényes Elek adatközlése szerint a 19. század második negyedében a Rézbánya összes bányájából felszínre hozott ércből esztendőnként 800–1000 mázsa rezet állítottak elő a kohók. Ezzel a bánsági bányakerület réztermelésének hetedét, az ország teljes termelésének mintegy három százalékát adta. Hasonló volt a részesedése az ezüst tekintetében is.⁸³

Az 1751-ben felállított *Rézbányai Bányahivatal* egyúttal elsőfokú bányahatóság és bányabíróság volt, az Oravicai Bányagazgatóság mint főhivatal alárendeltségében. Magyarországon ekkor 4 bányakerület (igazgatóság) alá beosztott 32 bányahivatal működött.⁸⁴ E szervezeti beosztás Rézbánya tekintetében egy évszázadon át gyakorlatilag mozdulatlan volt, eltekintve II. József császárnak az alsófokú bányabíróságokra is vonatkozó rendeletének következményeire. 1788-tól Rézbányán bányabírósági kirendeltség (helyetteség) működött, az oravicai bányatörvényeszkék joghatósága alatt.⁸⁵ E rendszert az 1854-ben hatályba lépő osztrák általános bányatörvény szüntette meg. Egy pénzügyminisztériumi, 1855. március 16-án kelt rendelet a rézbányai bányabiztosságot (akkori elnevezése) a Nagybányai Bányakapitányság alá rendelte. Ekkor szakadt meg Rézbánya és Oravica egy kerek évszázadon átívelő szerves kapcsolata.⁸⁶

Erdőhasználat és a település

A Nagyváradi Római Katolikus Püspökség mint földesúr, a 18. század közepétől kezdve néhány esztendőnként megújított szerződések keretében adta bérbe a kincstárnak a bányaműveléshez és a kohók működtetéséhez elengedhetetlenül szükséges faanyagot adó rézbányai erdőket. E szerződésekből a már említett Csáky-féle okmány mellett az 1785. évi, illetve az 1791–1793, 1796–1798, 1799–1801, 1805–1807, 1808–1813, 1823–1825 és 1832–1837 közötti időszakokra vonatkozó kontraktusok maradtak fenn.⁸⁷ Ezeket többnyire változatlan szövegezéssel vagy csekély

---

⁸² Péch 1873. 51–52.; Pošepný 1874. 146–147.; A mázsa 56 kilogrammnak, a bécsi márka 280 grammnak felelt meg.

⁸³ Fényes Elek: *Magyarország statistikája. I.* Pest, 1842. 191–196.; Fényes Elek: *Magyarország leírása. I.* Pest, 1847. 67.

⁸⁴ Izsó 2019. 34–35. A 37. oldalon lévő térképen, mely az egyes bányakerületek beosztását ábrázolja (1747–1849), Rézbánya tévesen a nagybányai kerületnél szerepel!

⁸⁵ Izsó 2019. 37–39.

⁸⁶ Uo. 50.

⁸⁷ Püsp. Lvt. / Acta Oeconomica III. / 3795. iratcsomó, fol. 62, 64, 65, 111, 116; 3796. iratcsomó, fol. 17–18, 19–20; 3797. iratcsomó, fol. 309–310; 3798. iratcsomó, fol. 187–189.

módosításokkal újították meg. Az 1799–1801 és az 1823–1825 közötti időszakokra vonatkozó szerződések szövegeit mellékletben közöljük, az előbbi kizárólag az erdőhasználatra vonatkozik, az utóbbi egy teljes keretszerződés (II. és III. melléletek).

Az erdőbérlet ára a kezdetektől 1805-ig évi 200, majd 270, végül 1823 után 280 ezüst alapú forint volt.⁸⁸ Az összeget két részletben, Szent György és Szent Mihály napjakra fizette ki a bányahivatal a püspökség vaskohi uradalmának. A szerződések rendre megfogalmaztak erdővédelmi előírásokat, majd a püspökségi uradalmi erdészeti hivatal 1815. évi felállítását és az erdők teljeskörű felmérését/térképezését követően a bányahivatal csak szigorú szabályok és a püspökségi uradalmi erdőmester felügyelő tekintete mellett, tervszerűen termelhette ki a faanyagot. Általában is tilos volt a rézbányai erdőkben a makkoltatás, legeltetés, vadászat és halászat. Nagyobb faigény esetén az uradalmi erdőmester a szomszédos Pojána erdeiben jelölhetett ki vágási területet. A magfák meghagyása kötelező volt a vágásterületeken, a bányászok háztartásainak ellátásához pedig kizárólag kiszáradt vagy kidőlt fákat termelhetek ki. Rézbánya területén mintegy 5400, a szomszédos Pojánán 3500 hold erdőseget birtokolt és felügyelt a püspökség, ezekből kellett gazdálkodnia a bányahivatalnak. Az 1810-es évektől a rézbányai erdőkben egyszerre hat erdőkerülő volt szolgálatban, ezt a meglehetősen intenzív erdőművelés indokolta.⁸⁹ Az erdők precíz felmérésére az 1811-ben kezdődő és egy évtizedig tartó püspöki széküresedés idején került sor, a kincstár kezdeményezésére és közreműködésével.⁹⁰ Rézbánya és Pojána közös erdőtérképét *Johann Kirchschräger* (Kirschschläger) újmoldovai kincstári mérnök készítette el valamikor 1811–1815 között. Rézbánya nyolc szelvényből álló erdészeti mappáját *Ágoston Antal* és *Karl Hammer* geometrák 1818-ban, Pojána erdőtérképét pedig *Portörő István* 1820-ban szerkesztette meg.⁹¹ E mappák segítettek legalább egy fél évszázadon át a bányászathoz és a kohók működtetéséhez elengedhetetlenül fontos erdőművelési feladatokat. Az 1818. évi térkép táblázatos magyarázó szövege kivételesen pontos adatokat szolgáltatott a 7199 hold terjedelmű rézbányai határról.⁹² A település, a bányaművek és kohók, illetve az úrbéres területek (szántók stb.) közel 1000 holdra rúgtak. A legelők, erdei tisztások, kaszálók és rétek 550 holdat foglaltak el, a ter-

---

⁸⁸ 1851-ben évi 400 pengő forint volt a bérleti díj. Ld. Fényes 1851. 290.

⁸⁹ Az uradalmi erdőkről és személyzetükről ld. Emödi András: Erdőtisztek a Nagyváradai Római Katolikus Püspökség uradalmaiban a 19. században, az 1879. évi erdőtörvény megjelenéséig. *Erdészettörténeti Közlemények* LXXXVI. Budapest, 2012. 5–40.

⁹⁰ Széküresedéskor (*sedis vacantia*) a magyar joggyakorlat szerint a kincstárt illették a püspöki jövedelmek.

⁹¹ Emödi András: *Bihar megyei kéziratok térképek (1754-1888)*. Nagyvárad, 2007. 382, 384, 385 sz. térképek; Uő: Adatok a bihari erdőfelmérések történetéhez (a Nagyváradai Római Katolikus Püspökség uradalmához tartozó erdők az 1811–1821 közötti széküresedéskor). *Historia Scientiarum* 10. Kolozsvár, 2012. 3–19.

⁹² 7199 hold = 4143 hektár

méketlen sziklás részek, utak, vízfolyások további 300 holdat. A fennmaradó közel 5400 holdnyi terület negyven részre tagolt erdő volt (illetve erdőtalajon álló irtás, ritkás erdő stb.).⁹³ Az erdők hetven százaléka, azaz 3900 hold egészséges, legalább közepesen tömött, többnyire bükk- vagy vegyes bükk-és nyírfaerdő, illetve lucfenyővel borított volt. A fenyves rész a területnek mintegy 10–15 százaléka volt, sok helyen vegyesen a lombhullatókkal. A fennmaradó 1500 holdon ritkásabb, gyengébb minőségű erdők, viharkárokat szenvedett és kifejezetten vágásra ítélt vagy már pusztá, kitermelt részek voltak. Ez utóbbi kategóriába tartozott például egy 105 holdnyi 1810–1815 között bányafának kitermelt rész és egy 125 holdas hasonló célra kijelölt 10–25 éves életkorú bükkös rész. Az 1818-ban már nyolcvan esztendőre visszatekintő helyi bányaművelés nyomot hagyott az erdőkön, hiszen a táblázat adatai szerint a jó állapotú erdők legnagyobb része 15–40 éves volt, öregebb erdőt a terület harmadán jegyzékelték.

A fenti adatokat megerősítik Johann Kirchschräger néhány esztendővel korábbi felvételei is. Akkor a rézbányai határban 3712 hold fiatal, 652 hold közepes életkorú és 750 hold öreg/vágható lombhullató erdő mellett mintegy 3–300 hold ritkás, sarjadó erdőt és tarvágást jegyzékelt, továbbá 385 hold fenyvest. Pojánán a szükség esetén használható 2317 hold terjedelmű bükkerdőt vett leltárba.

Rézbányán már 1778 előtt esztendőnként több mint ezer öl fát (*ultra mille orgyae lignorum*) fogyasztottak el a kohók és a bányaművelés, ez 3–4000 köbméter fát jelentett.⁹⁴ Verner Sebestyén (1786–1870) egykori uradalmi főerdőmester tudósítása szerint az 1850-es években 50 hold erdőt vághattak ki a bányavállalat céljaira esztendőnként, vélhetően ez hasonló léptékű volt korábban is.⁹⁵ E mennyiségekkel számolva, csakis tervszerű erdőművelés mellett volt tartható az erdők megújulása.

Patachich Ádám püspök (1759–1776) már 1763-ban rögzítette a bányatelep ingatlanainak (bányászok házai, hivatali épületek) építésére és használatára vonatkozó szabályokat is (IV. melléklet).⁹⁶ Ezek értelmében évi egy körmöci aranyforint lefizetése mellett a kijelölt területen (a település belterületén, az uradalmi malomtól keletre) szabad építkezési és ingatlanhasználati jogot kaptak a bányahivatal alkalmazottai és tisztjei, természetesen a földesúr földtulajdonra vonatkozó jogának megtartása mellett. Rézbányán a korábbi földesúri haszonvételek továbbra is a püspökséget illették (italmérés, mészárszék, piac, malom). Az 1770-es években nagyjából 100, a század végétől már 150 épületre/házhelyre vonatkoztak a szerződések, melyek a bért hol *terragium*-nak, hol *census*-nak, hol *taxa sessionis*-nak, hol *taxa domalis*-nak nevezték. Rézbányának az említett malomtól nyugatra elhelyezkedő tele-

---

⁹³ 5400 hold = 3100 hektár

⁹⁴ MNL OL E 156-a. Fasc.125. No.1d.; Egy átlagos erdő hektárján 500 köbméter fa áll, így a 3–4000 köbméter nagyjából 6–8 hektár tarvágását jelentette.

⁹⁵ Verner Sebestyén: Bihar megye erdőségeinek rövid leírása. *Erdészeti Lapok*, 1863/10. füzet, 376.; Verner éppen 1818-ban lépett az uradalom szolgálatába, mint erdész.

⁹⁶ Püsp. Lvt. / Acta Oeconomica III. / 3795. iratcsomó, fol. 17.; Vö. MNL OL E 156-a. Fasc.125. No.1d.

pülérszéze tehát a püspöki uradalom joghatósága alatt maradt, saját bírát választott és betagozódott a környék jobbágyvilágába (lakóit többnyire *rusticusok*-nak, azaz falusiaknak nevezték a forrásaink). A település nagyobbik, keleti része, a Fekete-Körös szorososa szűkülő völgyében lévő kohókkal és érczúzókkal együtt az Oravicai Bányagazgatóság (a Kincstár) felségterülete volt, a helyi bányamester igazgatása és (bánya)bírói hatalma alatt. Lakói bányapolgárok (*civis*) voltak. Majd csak a 19. század második felében kezdték az előbbi településrészt Rézbánya-falunak, az utóbbit pedig Rézbánya-városnak nevezni.

Demográfiai folyamatok

1751 után az Oravicai Bányagazgatóság azonnal bányatiszteket, szakképzett bányászokat és kohászokat helyezett Rézbányára, és ezzel új szint adott az addigi etnikai és felekezeti összképnek. A Bánságból szinte kizárólag németajkúak érkeztek, akik mind római katolikusok voltak. A váradi püspökség helyi rekatolizációs igyekezete így egybeesett a valós folyamatokkal, melyeket a központi szándék is erősített. A kincstári hivatalnokokként szolgáló bányatiszti réteg már a 17. század derekától egyre inkább katolikus színezetű lett, majd *Mária Terézia* korában szinte kötelezővé vált a latin egyházhoz való tartozás a montángazdaság alsóbb szintjein lévő állások betöltéséhez is.⁹⁷ Rézbánya esetén e feltétel teljesült, hiszen az utánpótlás többnyire katolikus vidékről érkezett.

Római katolikusok

Már említettük, hogy 1738/1739-ben önálló plébánia alakult Rézbányán, mely azonban 1741-től átköltözött Vaskohra, így bányatelepünk egy fél évszázadra ez utóbbinak a leányegyházává lett. Rézbányán a legkorábbi, a családfők neveit is feltüntető katolikus lélekösszeírásra 1745-ben, még a bánsági kapcsolat létrejötte előtt sor került, amikor is 31 házban 51 áldozóképes felnőttet jegyzékelték. Három bányatiszt mellett 27 felnőtt férfit (7 ifjút, 15 házast és 5 özvegyet) írtak össze, kiskorúak alig néhányan voltak. Egyértelműen egy friss telepítésre utal az irat, az egyedül lakó házasulatlan ifjak mellett a házastársak nagy részének sem volt gyermeke (V. melléklet).⁹⁸

1752-ben a római katolikusok már 116-an voltak, közülük 70 áldozóképes felnőtt, azaz legalább 35–40 férfi. A vizitációs jegyzőkönyv szerint többségük német, kevés magyar és a maradék „szláv”.⁹⁹

---

⁹⁷ Gedeon 2020. 170–173.

⁹⁸ Püsp. Lvt. / Ecclesiastica / Dioeciesana / 403. iratcsomó, fol. 8–9.; Az összeírásra 1745 júliusa előtt került sor, ugyanis az abban szereplő egyik családfőt (Conrad Schrod) július 2-án eltemették.

⁹⁹ Püsp. Lvt. / Ecclesiastica / Dioeciesana / 442. iratcsomó, fol.128v.

Egy következő összeírásra 1759-ben került sor, akkor 33 házban 159 római katolikus lelket jegyzékelték, 82-en voltak felnőttkorúak.¹⁰⁰ Jelzésértékű, hogy az 1745-ben még friss beköltözőtként egyedül lakó ifjú (*adolescens*) *Leonhard Maderspacher* (*Maderspach*) háztartásában 1759-ben már négy felnőttet és öt kiskorút jegyzékelték (VI. melléklet).

A következő vizsgált conscriptionk 1769-ből maradt fent, akkor a római katolikusokon kívül a plébánia joghatósága alá vont (a plébánosnak stóladíjat fizető és ott anyakönyvezett) helyi reformátusokat is jegyzékbe vették, mindösszesen 207 főt, 42 házban/telken. 166-an voltak katolikusok és 41-en reformátusok. Az előbbiekek között 114 német, 49 magyar és 3 szláv volt, a reformátusok viszont kivétel nélkül magyar nemzetiségüként szerepeltek (még azok is kiknek anyanyelvük a román volt). Az utóbbiak részben a régi rézbányai családok ivadékai, részben újabb jövevények voltak. A jegyzékben szereplő 207 fő közül mindössze 57 volt a felnőttkorú férfi, közülük hat bányatiszt, egy tanító és öt öregkorú, így legfennebb 45 férfi kapcsolódhatott a bányászathoz és a kohók körüli munkákhoz (VII. melléklet).¹⁰¹

1779-ben a bányatársulatnak a *Helytartótanács*hoz felterjesztett, önálló plébánia létrehozásával kapcsolatos hivatalos kérelmének indoklása több mint 200 római katolikus rézbányai hívőről tett említést.¹⁰²

1781-ben egy plébániai lélekösszeírás felekezettől függetlenül a település teljes lakosságát jegyzékbe vette.¹⁰³ 139 római katolikus, 13 nem katolikus (*acatholici*, azaz protestánsok), továbbá 277 skizmatikus (*schismatici*, görögkeleti) szerepelt az összeírásokban, összesen 429 fő. Ezen felül további 126 főt mint extraneust (*extranei quasi domicilliantes*) rögzítettek (többségük felnőtt férfi), továbbá 16 szolgát és 11 szolgáló leányt jegyzékelték, velük együtt tehát már összesen 582-en laktak Rézbányán. Az extraneusok többnyire frissen letelepedett katolikus bányászok lehettek, hiszen rövidesen, az önálló plébánia létrehozásával kapcsolatban 1784-ben felvett jegyzőkönyvben a bányatársulat (*Societas Courburaria Rézbányaiensis*) már 293 katolikusról tett említést.¹⁰⁴ Rögvest szembetűnik, hogy az egykori reformátusok szinte mind katolizáltak, vagy a nyelvi (és rokoni) kapcsolat okán a görögkeleti egyházba tértek. Róluk többet nem is lesz szó, hiszen a 19. század derekáig általában tíznél kevesebb protestáns tűnik fel a forrásokban.

Az 1796–1851 közötti időszakból számos további kimutatás áll rendelkezésünkre.¹⁰⁵ A részletektől eltekintve jeleznénk, hogy a római katolikusok száma az

---

¹⁰⁰ Püsp. Lvt. / Ecclesiastica / Publico-Ecclesiastica / 7. iratsomó. fol. 177 v.

¹⁰¹ Püsp. Lvt. / Ecclesiastica / Publico-Ecclesiastica / 19. iratsomó. fol. 190v.–195v.

¹⁰² Püsp. Lvt. / Ecclesiastica / Dioeciesana / 28. iratsomó, fol. 1–2.

¹⁰³ Egyházi anyakönyvek gyűjteménye a Román Nemzeti Levéltár Bihar megyei fiókjában (a továbbiakban Ak. Gy.) 32 sz. fond / Vaskoh-Rézbánya, 82. kötet. (1765–1793).

¹⁰⁴ Püsp. Lvt. / Ecclesiastica / Dioeciesana / 28. iratsomó, fol. 7–9.

¹⁰⁵ Püsp. Lvt. / Ecclesiastica / Publico-Ecclesiastica / 41–65. iratsomók; Püsp. Lvt. / Ecclesiastica / Dioeciesana / 444. iratsomó, 220–249. (1808., 1823., 1832. évi vizitációk);

1820-as évekig 250–300, azt követően pedig 300–360 között alakult. Döntő többségük, legalább 80 százalékuk német anyanyelvű volt. Lényegében a teljes katolikus népesség a montángazdasághoz kötődött, kivéve a néhány uradalmi alkalmazottat, kereskedőt stb. A katolikus felnőtt férfiak száma ezen időszakban 50–90 között váltakozott, közülük mintegy 40–60 volt a saját házzal rendelkező teljes értékű „bányapolgár”, a többiek „háztalan zsellérek” és szolganépség.

A rézbányai katolikusok pasztorációját 1744–1756 között az egri származású, német anyanyelvű *Johann Schönauer* vaskohi plébános látta el,¹⁰⁶ akit 1757 januárjától a nagyváradi kapucinus kolostorból érkező *Triphon* nevű szerzetes váltott fel. Előtte azonban, alkalmi szolgálatra már 1755-ben is megjelent a rend Rézbányán, *pater Gabriel* személyében. 1758-tól – továbbra is Vaskoh filiájaként – a bányásztelepülés káplánságként működött, és a váradi kolostorból ide helyezett kapucinus atyák látták el. A szerzetesek a 18. század folyamán a Nagyváradon és néhány vidéki uradalmi központban letelepedő németajkú hívek pasztorációját végezték, ők maguk is döntően német anyanyelvűek voltak.¹⁰⁷

A bányatársulat már az 1770-es évek végétől instanciázott a Helytartótanácsnál a függetlenedés ügyében, hasztalan. Rézbányát majd csak 1793-ban önállósították plébániai adminisztrátor vezetése alá rendelve, ténylegesen azonban majd csak 1806-tól emelték plébániai rangra, holott évtizedeken keresztül többszöröse volt az ott lakó katolikusok száma a Vaskohon jegyzékelték számánál. *Johann Sarcander Kibling* kapucinus rendi szerzetes mint káplán, majd plébániai adminisztrátor több mint három és fél évtizeden keresztül viselte gondját híveinek (1789–1825). Az 1757-ben Budán született szerzetes teológiai tanulmányait Bécsben folytatta, német anyanyelvén kívül valamennyire magyarul is tudott és szükség esetén a román nyelvet is törte. Utóda a békésgyulai származású, a teológia tudományát a nagyváradi papneveldeben és Bécsben elsajátító *Braun Antal* (1825–1843), majd *Neiszer János* (1843–1873) világi papok voltak.

A négy évtizede ideiglenes jelleggel használt, ósdi és szűkös, fából épült kápolna helyett 1778-tól Mária Terézia császárnő (az Udvari Kamara) jóvoltából egy, a település központjához közel lévő üres telekre egy hegyoromszerű térszínre új templomot építettek. 1780-ban *Boldogságos Szűz Mária* tiszteletére szentelték fel, ám az ténylegesen ismét csak egy kápolna volt, a jelentősen megnövekedett hívősereg befogadására teljességgel alkalmatlan. Később, az 1820-as években *Szűzbély István* bányamérnök terveket készített egy új templom építéséhez, az azonban nem épült meg soha.

Nyomtatott egyházmegyei névtárak: *Schematismus venerabilis cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Latini Ritus pro anno...* Magno-Varadini, 1813–1851.

¹⁰⁶ Emődi 2009. 89.

¹⁰⁷ Emődi András: *Kapucinusok és könyvtárak Nagyváradon a 18. században (1727–1785)*. Nagyvárad–Budapest, 2006. XVI, LXIX–LXXXII, LXXXV.

A rézbányai katolikus közösség bányász-és bányász-kohász hagyományait folytatva *Nepomuki Sz. János* és *Sz. Borbála* tiszteletét vitte tovább új lakóhelyén is. 1789 körül az oravicai egyházközség az előbbi szent ereklyéjének egy darabkáját adományozta a rézbányai templomnak. 1782-ben pápai, majd 1791-ben püspöki búcsúengedélyt kaptak mindkét szent ünnepére. A településen, közvetlenül a templomdomb alatt, a fő utcán egy *Nepomuki Sz. János* kápolnácska állt, egy második *Nepomuki-szobor* pedig a kohók közelében.

Az egyházközség kegyura részben a váradi püspökség, részben a kincstár volt, ám forrásaink szerint folyamatosan igyekeztek egymásra hárítani a terheket. A rézbányai papok jövedelmük legnagyobb szeletét a bányahivataltól/bányatársulattól nyerték, évi 200 forintot készpénzben. További 200 forintot püspöki és kanonoki misealapítványokból és a *Vallásalaptól*, illetve természetbeni juttatásaikat mind a bányatársulattól. Rézbányán az egyház fenntartására szánt állandó pénzalap eredete egy szabad kux (bányarész) volt, a bányajövedelem 132-ed része. Az eklézsia kurátorai és számadói általában a bányatisztek közül kerültek ki.

A helyi népiskola (normaiskola) tanítói többnyire szintén németajkúak voltak,¹⁰⁸ az oktatást minden tekintetben a bányahivatal finanszírozta. 1794-ben új iskolaépületet emeltek kincstári segítséggel. A vizitációk egyértelműen fogalmaztak: *Patronus Parochiae, Ecclesiae, Scholae est Officium Montanum, quod omnibus providet, curat et exolvit...*¹⁰⁹

Görögkeletiek

A rézbányai görögkeleti románok lélekszámára vonatkozó első adatunk 1769-ből maradt fenn, a későbbiekhez hasonlóan saját – egyházmegyei és kerületi szintű – összeírásaik részeként. 1769-ben 12 házban/háztartásban laktak, így legfennebb 50–70 fővel számolhatunk. Már ekkor templomuk és papjuk volt.¹¹⁰ Az akkor a lakosság alig negyedét adó ortodox közösség kisebb részben a 17. század második felét átvészelő maroknyi rézbányai magyarság lemorzsolódásából, nagyrészt a század elejétől beköltöző környékbeli utánpótlásból gyarapodott.

---

¹⁰⁸ 1787 előtt két évtizeden át Johann Georg Freund, őt Joseph Knittl követte 1794-ig. A század végétől az 1810-es évekig a sziléziai Carol Rotter (*pure Germanus*), majd Anton Hevner, 1818–1823 között a morvaországi Franciscus Xaverius Mikolás volt a *ludirector*, kit a Temes megyei Georg Speichert követett korszakunk végéig. 1850 után Anton Mayer volt a rézbányai tanító.

¹⁰⁹ Az egyházi életre vonatkozó adatok forrása: Püsp. Lvt. / Ecclesiastica / Dioeciesana /444. iratsomó, 220–249. (1808., 1823. és 1832. évi vizitációk); Püsp. Lvt. / Ecclesiastica / Dioeciesana / 28. iratsomó, fol. 122–132. (*A rézbányai róm. kath. plebánia története* – kézirat, Csicsay Alajos plébános, 1895).

¹¹⁰ Apati, Cristian: *Statul Austriac și Biserica Ortodoxă din Transilvania și Ungaria în efortul de modernizare a lumii românești (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea - primele decenii ale secolului al XIX-lea)*. Oradea, 2015. 304.

A bányászat és az ércfeldolgozás megindulásához kapcsolódó és a katolikusokéhoz hasonlóan hirtelen bekövetkező népességnövekedés az ortodoxok esetében is szembeszökő, ugyanis 1783-ban 277-en (ld. fennebb), 1786-ban már 79 házban legalább 400-an lehettek. 1811-ben 143 házban 646 lélek, 1819-ben 143 házban 820 lélek, 1821-ben 101 házban (118 háztartásban) 539 lélek,¹¹¹ 1824-ben 567 lélek,¹¹² 1825-ben 150 házban (180 háztartásban) 1008 lélek,¹¹³ 1834-ben 845,¹¹⁴ végül 1841-ben 160 házban 860 lélek íratott össze.¹¹⁵ E többféle forrásból származó, nehezen ellenőrizhető és fluktuáló számadatok csakis a bányaművelés intenzitásának, a munkaerő iránti igény változásainak lehetnek a tükrői. Tény, hogy a bánya- és kohómunkások, illetve a kapcsolódó erdőművelési és szénégetési feladatokban résztvevők sorait elsősorban a beköltöző románság köréből töltötték fel. Rézbányán a németek (és a kisszámú magyar elem) mindvégig a teljes bányatiszti és a szakképzett munkásréteget adta.

Az 1778. évi uradalmi összeírásból tudjuk, hogy mindössze 28 jobbágycsalád volt az őshonos rézbányai lakos. A románságnak így mintegy harmada tartozott a váradi püspökség joghatósága alá, ők a bányászathoz közvetlenül nem kapcsolhatók. Vizsgált korszakunk folyamán ez az arány csökkent a kincstári bányákban, a kohóknál és a kapcsolódó erdőművelésben alkalmazott munkások gyors iramú beköltözésével. Az 1832. évi katolikus vizitáció Rézbánya kizárólag románok által lakott részén (a püspöki joghatóság alatt lévő részén) 40 házat említett, azaz ugyanennyi vagy nem sokkal több családot. Ehhez képest az 1825–1841 közötti fenti összeírások 150–160 ortodoxok által lakott házat rögzítettek. A rézbányai románságnak tehát közel háromnegyed része a bányahivatal joghatósága alá tartozott. A görögkeleti egyházi összeírásokból kihámozható adatok azt mutatják, hogy a munkaképes felnőttkorú férfiak száma a 18. század utolsó évtizedétől 1850-ig 100–200 fő között alakult. Az 1820 után jelentkező hirtelen növekedés a Reichenstein-törmény felfedezése és tárnáinak megnyitása után jelentkező fokozott munkaerő igénnyel hozható összefüggésbe.

---

¹¹¹ Uo. 317, 368, 468, 419.

¹¹² *Schematismus venerabilis cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Latini Ritus pro anno 1824.*

¹¹³ Apati 2015. 440.

¹¹⁴ *Schematismus venerabilis cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Latini Ritus pro anno 1834.*

¹¹⁵ Apati 2015. 474.

A montángazdaság alkalmazottainak jegyzékei

A vizsgált levéltári anyagokban két olyan jegyzéket sikerült azonosítanunk, mely felsorolja a rézbányai bányahivatal összes alkalmazottját, bányatiszteket, bányászokat, kohászokat, a szénégetésnél dolgozókat, mesterembereket. Az egyik lajstrom 1803-ban, a másik 1816/1817-ben készült a püspökségi uradalom részére.¹¹⁶ Ezekhez járul és vizsgálódásainkat segíti az 1828. évi országos összeírás világhálón is elérhető adatbázisának Rézbányára vonatkozó része.¹¹⁷

Az 1803. évi *Conscriptio Officialium, et Monticolarum Inclyto Officio Regio Montano Réz-Bányensi ingremiatorum* című jegyzékben 9 bányatiszt és -hivatalnok (ide értve a papot és a tanítót is), 1–1 éjjeliőr, hivatali hajdú, kőműves, egyházfi-harangozó, 2 szabó és 2 csizmadia, 6 özvegy, továbbá 125 bányász, kohász és szénégető szerepel. Ez utóbbi csoportot a lajstrom nem bontotta részeire, közülük nagyjából százan románok voltak. A bányatisztek, a hivatali szolgák és a vélhetően szakképzettebb bányászok és kohászok 1803-ban (korábban és később is) mind németek voltak, egy-két magyar és szláv nevet viselő társaságában. Összességében tehát 130–140 fő működtette 1803-ban a rézbányai montángazdaságot.

1816 augusztusában egy részletesebb, értékeesebb jegyzék készült, melyben minden személynek jelezték a pontos foglalkozását, továbbá azt is, hogy miféle tulajdonú épületben lakott (VIII. melléklet). 12 bányatiszt és -hivatalnok, 71 bányász, 9 kohász (egy vezető), 27 szénégető (egy vezető), 3 ércszállító, 9 szénzállító, 2 ács, 2 éjjeli őr, 1–1 asztalos, kovács, mészáros és egy meg nem határozható mesterember, 1 hivatali huszár és a tanító mellett 24 bányahivatali segélyezésben részesülő özvegy és öreg népesítette be a rézbányai kolóniát. Ezúttal az egyháziakat nem vették be a jegyzékbe (pap, egyházfi/harangozó). Ekkor tehát 140 aktív dolgozója volt a bányahivatalnak. A nemzetiségi hovatartozás tekintetében a bányászok közül úgy 30-nak német, magyar és szláv hangzású neve volt, 40 fő egyértelműen román volt. A szénégetéssel és szállítással foglalkozók többnyire románok voltak, hat-hét német, magyar és szláv nevet viselő munkás mellett. Vezetőjük, ellenőrük (*carbonum mensurator*) német volt. A kohászok–olvasztárok vezetője (*superius liquefactor*) ugyancsak német volt, társai közül négyen román, ketten szláv, egy pedig magyar hangzású nevet viseltek.¹¹⁸ A jegyzékben szereplő, tehát 1816-ban a rézbányai kolónia területén álló 172 épület közül 154 magántulajdonban volt (bányászoké, kohászoké, szénégetőké stb.), 8 épület a bányatársulat (*Domus Urburialis*), 7 épület a kincstár (*Domus Regalis*), kettő pedig a püspökségi uradalom (*Domus Dominalis*) tulajdonát képezte. Kifejezetten műszaki rendeltetésű épület három volt, és pedig az

¹¹⁶ Püsp. Lvt. / Acta Oeconomica III. / 3796. iratsomó, fol. 147–149, 255–258.

¹¹⁷ <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/az-1828-evi-oroszagos-osszeiras>

¹¹⁸ Érdekességként jeleznénk, hogy a már emlegetett régi, őshonos rézbányai családok egy-néhány tagja is szerepel úgy az 1803. évi, mint az 1816. évi jegyzékben (Todor/Tógyer, Balinka/Balinkó, Ambrus, Kolár, Faur, Lukács).

olvasztó, az ellenőrző laboratórium és a királyi ércvizsgáló. A bányahivatal (kancellária) épülete, a fűrészarú (bányafa stb.) raktár, a gabonaraktár és az őrház (strázsaház), továbbá a püspökségi uradalomhoz tartozó ispáni épület voltak Rézbánya további középületei.¹¹⁹

Az 1816-ban jegyzékelt huszonnégy nyugellátásban részesülő (*Pensionatus* és *Pensionata Urburialis*) személy kapcsán jelezni az egyébként közismert tényt, miszerint ők is a bányatársulat védelme alatt álltak és járandóságot élveztek. Ide kívánkozik az az információ is, mely szerint a beteg, meggyomorodott, haldokló bányászok ápolására egy két főt befogadni képes szűkös ispotály (*nosocomium*) szolgált Rézbánya piacterén, melynek előzményei legalább 1775-re nyúlnak vissza.¹²⁰ A bányatársláda (bányapénztár) intézménye egyébként legkésőbb az 1770-es években már működött Rézbányán, az ápolda mellett elsősorban az elaggott bányászok, özvegyek és árvák megsegítésére.¹²¹

1828-ban az országos összeírásban külön jegyzékelték a püspöki uradalom alattvalóit és a bányatelep lakosait. Az előbbi részen 56 mindkét nembeli 18–60 éves közötti felnőttet vettek jegyzékbe, közülük 31 férfit. A conscriptorok jelezték, hogy a munkaképes férfiak mindnyájan munkát vállalnak a bányáknál, elsősorban érchordást. A bányatelepnél az 1828. évi összeírás nem vette jegyzékbe a bányatiszteket és az egyháziakat, rajtuk kívül összesen 290 főt, 18–60 év közötti mindkét nembeli lakost számláltak össze. Ezúttal 93 bányászt, 24 kohászt, 25 szénégetőt, 10 famunkást, 1–1 cipészt, szabót, kőművest és éjjeliőrt, továbbá 4 nyugállományú személyt vettek jegyzékbe.¹²² A más forrásokból ismert bányatisztekkel együtt mintegy 160 személy alkotta a montángazdaság munkaerő állományát.

A század elején tehát 130–140, a Reichenstein-tömzs kiaknázásának megindulását követően pedig 160 személy vett részt az ércek kitermelésben és feldolgozásában, a bányatisztektől a segédmunkásokig. Az általános demográfiai adatok ismeretében úgy véljük, hogy korábban, a 18. század utolsó negyedében ez a szám legfennebb 100 fő lehetett. Vizsgált korszakunk végéhez *Fényes Elek* 1850 körüli adatgyűjtése nyújt némi információt, akkor Rézbányán 239 *bányadolgos* szerepelt a kimutatásaiban. Hogy kit számított e kategóriához, azt nem tudhatjuk.¹²³

---

¹¹⁹ Ezek mellett természetesen a témánkhoz kevésbé kapcsolódó és a lajstromban nem szereplő plébánia, iskola, mézárszék, kocsmá és a malom is.

¹²⁰ <https://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=1999658> (Osztrák Állami Levéltár: seborvosi szállásnak/épületnek felmérése).

¹²¹ Püsp. Lvt. / Ecclesiastica / Dioeciesana / 28. iratcsomó, fol. 13–14. és 1832. évi vizitáció; A bányászközösségek tagjainak szociális védelméről ld. Mihalovits János: Hazai bányatársuladák eredete és fejlődésük főbb mozzanatai 1854-ig. *Bányászati és Kohászati Lapok*, 1925/16–20, 22–23 sz., 253–258, 272–277, 286–291, 302–307, 318–322, 353–355, 369–374.

¹²² Ebből az összeírásból a kiskorúakon kívül éppen a 60 esztendősnél idősebbek hiányoznak, valószínűleg az özvegyek és elaggottak nagyobbik része.

¹²³ Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára III.* Pest, 1851. 290.

A bányáknál a környék jobbágynépessége mindvégig időszakos bérmunkát vállalt, elsősorban a fakitermelésben és az ércek szállításában segédkeztek. A Mária Terézia-korabeli úrbéri tabellák kérdőíveire adott válaszok és az 1828. évi összeírás ezt egyértelműen bizonyítják.

E három bemutatott jegyzék vizsgált korszakunk – egy bő évszázad – mindössze három időszelétére vonatkozik. Ebből a típusú levéltári forrásból Nagyváradon továbbiakat nem tudtunk azonosítani.

Bányatisztek és -hivatalnokok, bányászok, kohászok, mesteremberek adatbázisa

Bevezető sorainkban már említettük, hogy a forrásaink kínálta lehetőségek okán és szándékunk szerint is kizárólag a német, magyar és szláv (többnyire szlovák és horvát) etnikumokhoz, egyúttal szinte teljes egészében a római katolikus felekezethez tartozó személyek adatbázisát állítottuk össze.¹²⁴ E csoporthoz tartozott a mindenkori bányatiszti és hivatalnoki réteg egésze, illetve a bánsági, erdélyi és alsó-magyarországi bányahelyekről érkező szakképzettebb bányászok és kohómunkások zöme is. Adatgyűjtésünk elsősorban azt az időszakot célozta meg, amikor Rézbánya a bánsági (oravicai) bányakerület igazgatása alá tartozott, az 1751–1855 közötti bő évszázadot. Ehhez járultak a már 1744-től rendelkezésünkre álló korábbi adataink és kitekintésként azokat a személyeket is szerepeltettük lajstromunkban, akik az 1850-es években fiatalon munkába állva, de még a régi rézbányai családok leszármazottaiként vitték tovább a bányászat és kohászat mesterséget. Gyűjtésünk nem terjedt ki az 1860-as évektől Rézbányára újonnan érkezőkre, egy újabb korszak szereplőire!

Forrásaink egy részét és azoknak lelőhelyeit már jeleztük a római katolikus népesség taglalásakor (lélekösszeírások: 1745, 1759, 1769), a montángazdaság alkal-

---

¹²⁴ A kevés számú protestáns keresztelési, házassági és temetési eseménye a *Türelmi Rendelet* életbe léptetéséig kötelező módon szerepelt a katolikus anyakönyvekben. A helyi körülmények és az egyre csak fogyó, a 19. század közepére alig néhány főre zsugorodó kálvinista és evangélikus közösség egyházi anyakönyvezése azt követően is a kapucinus atyák majd a plébánosok hatáskörében maradt. ARézbányán élő vagy oda beköltöző protestánsoknak más választásuk nem nagyon volt, mint alkalmazkodni, betérni (ha máskor nem, házasságkötéskor vagy a halálos ágyon, erről számos anyakönyvi bejegyzés tanúskodik).

mazottainak számbavételekor (1803, 1816/1817), továbbá az 1828. évi országos összeírás vizsgálatakor. Mindezek tételes, személyekre lebontott lajstromok. Adatbázisunk gerincét azonban a római katolikus egyház rézbányai anyakönyveiben lévő adatsorokból állíthattuk össze.¹²⁵

A bányatisztek lajstromainak felállításához az anyakönyvi és a már szintén taglalt másodlagos forrásaink (a püspökség és a bányahivatal közötti bérleti ügyek)¹²⁶ elszórt adatai mellett az országos hivatalnoki és montángazdasági névtárak (sematizmusok) voltak segítségünkre.

Az 1744-ben nyitott és 1765-ig vezetett legkorábbi anyakönyvünk a két dél-bihari püspöki mezővároska közös matrikulája. Történeti bevezetőnkben említettük, hogy Csáky Miklós váradi püspök bár 1738-ban Rézbányán alapított plébániát, azt rövidesen Vaskohra költöztette át, az uradalmi igazgatás éppen formálódó helyi központjába. Rézbánya illetén való lefokozása annyi nehézséget okozott a mi munkánkra nézve is, hogy külön kellett választanunk a Vaskohra és Rézbányára vonatkozó anyakönyvi bejegyzéseket, a plébánosok ugyanis ennek jelzését legtöbbször elmulasztották. A névanyag elemzése nagyrészt lehetővé tette az elkülönítést. A második anyakönyv felállításától kezdve (1765) a Rézbányán szolgáló kapucinusok immár kizárólag a helyi bányászkolóniát pasztorálták és a rézbányai filiának önálló matrikulákat nyitottak és vezettek.

E kezdeti két-három évtized a betelepülés időszaka volt. Nincsenek a legelső bányászok, bányászcsaládok származási helyére utaló konkrét forrásaink. Az valószínűsíthető, hogy 1750 után, amikor is az oravicai bányakerülethez sorolták Rézbányát, a jövevények döntő többsége (a bányatisztek mind) a Bánsági-hegyvidék akkor már virágzó bányásztelepüléseiről érkeztek, az anyakönyvi adatok és a családnevek, a későbbi összefüggések ezt egyértelműen igazolják. Már jeleztük azonban, hogy az 1738. évi erőszakos templomfoglaláskor az esemény bányász szereplői között *Felsőbányai* és *Abrudbányai* nevű is volt, továbbá az anyakönyvek-

---

¹²⁵ Anyakönyvek gyűjteménye (Colecția registrelor de stare civilă) a Román Nemzeti Levéltár Bihar megyei fiókjában, 32 sz. fond:

Vegyes anyakönyv 1744–1765 (81 lsz.) – Vashoh és Rézbánya

Vegyes anyakönyv 1765–1793 (82 lsz.) – Rézbánya

Keresztelési anyakönyv 1793–1873 (83 lsz.) – Rézbánya

Házasságkötések anyakönyve 1793–1873 (84 lsz.) – Rézbánya

Hallotti anyakönyv 1793–1873 (85 lsz.) – Rézbánya

Anyakönyvi másodpéldányok gyűjteménye a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség Levéltárában:

Keresztelési anyakönyvek másodpéldányai 1840–1890 és 1891–1921. – Rézbánya

Házasságkötések anyakönyveinek másodpéldányai 1840–1890 és 1891–1939. – Rézbánya

Halotti anyakönyvek másodpéldányai 1840–1890 és 1891–1939. – Rézbánya

¹²⁶ Ld. a 87. lábjegyzetben szereplő iratcsomókat (bérleti szerződések és pénzátvételi bizonylatok).

ben az 1770-es évekig legalább félszáz betérést jegyeztek be. Ezek között a kálvinistákon kívül számos unitárius és néhány evangélikus is volt, illetve erdélyi származásuként megjelölt személyek. Kétségtelen tehát, hogy a rézbányai kolónia a kezdetekben a közeli Erdélyi-érchegység bányahelyeiről (*Abrudbánya, Aranyosbánya, Verespatak*, a zarándi bányatelepek), kisebb részben *Nagybánya* környékéről, és a korábbi kapcsolatok okán talán a felső-magyarországi bányavárosokból is vonzott szakembereket. Sajnos korai anyakönyveink ilyen tekintetből nem világosítanak fel.

A 18. század hetvenes éveitől a rézbányai anyakönyvi bejegyzések túl sok információt nem nyújtottak az abban szereplők munkakörére, szakmájára nézve sem, azonban a bányatisztek társadalmi jogállását (*Dominus, Perillustris* v. *Spectabilis* v. *Generosus Dominus*) és betöltött bányahivatali állásaikat (*montium magister, Hutmann, scriba, factor* stb.) már akkor rögzítették. Később megjelennek a foglalkozásokat jelölő latin nyelvű terminusok, egyik-másik kapucinus atya viszont jellemző módon gyűjtőfogalmak alá sorolta híveit. Időnként mindenki bányász volt (*fodinae fossor*), az 1793-ban új anyakönyveket nyitó *Kibling atya* kezdetben a montángazdaság összes résztvevőjét aranybányásznak (*aurifossor*) titulálta, majd a századfordulót követően hosszú ideig kohásznak, azaz általában a fémek előállításával foglalkozónak (*metallurgus*). Vájárt, kohómunkást, ércszállítót, sőt erdőkerülőt is egyaránt. Már ekkor bejegyezték a településen letelepedő mestereknek és a püspökségi uradalom szolgálatában álló személyeknek a foglalkozásait is. Egy-egy szabó, szücs, csizmadia, kőműves, kovács, molnár, csapláros és boltos, továbbá uradalmi erdész és ispán alkotta azt az igen szűk csoportot, akik nem kapcsolódtak közvetlenül a bányászathoz. Mindenki más a montángazdaság szolgálatában állt. Az 1820-as évek derekától kezdve jelentősen bővültek az anyakönyvi információk, az egyes szakmák és munkahelyi beosztások pontos megnevezéseit és a korábbiaknál lényegesen sokrétűbb személyes adatsorokat tartalmaztak a bejegyzések (például keresztelésknél nem csak a szülők nevét, hanem az apa és a keresztapa foglalkozását, házasságok esetén a házasulandók életkorát, származási helyét és foglalkozását, a tanúk foglalkozását is rögzítették).

Az anyakönyvekben egyértelműen azonosíthatók az őshonos rézbányaiak ivadékaik is, a csekély létszámú és egyre csak fogyó, a görögkeleti tömbben feloldódó katolikusok és nagyrészt katolikká lett kálvinisták, továbbá a beházasodó, katolizáló görögkeletiek. E paraszti-földműves (*rusticus*) jogállású családok a település nyugati végén, egy tömbben laktak.

Adatbázisunk összeállításakor időrendben haladva az összes anyakönyvi tétel eseményeit a folyamatosan bővülő és ábécé-rendbe állított személyi kataszterhez rendeltük. Igyekeztünk kirostálni a montángazdasághoz semmilyen formában sem kapcsolódó személyeket, ezeknek a száma azonban elenyésző volt. A helyi katolikus (és protestáns) földműves családokra, a helyi és környékbeli (többnyire püspöki) uradalmi hivatalnokokra, továbbá a csak házassági tanúként vagy keresztszülőként idegenből Rézbányára érkezőkre vonatkozó adatokat átugortuk. Összességé-

ben elmondható, hogy a sok ezer anyakönyvi tételnek legalább a 90 százaléka bányászok, kohómunkások és bányatisztek életfordulóit rögzítette. Kizárólag a 16-18 évesnél idősebb férfiakra terjedt ki az adatgyűjtésünk, azonban a feleségek családneveit és származási helyüket is rögzítettük jegyzeteinkben, a családi kapcsolatok, az összefüggések jobb láttatására. A kéziratos kataszterünkben szereplő egyes személyekhez házasságkötésüket, gyermekeik keresztelését, házassági tanúi és keresztszülői ténykedésüket, végül eltemetésüknek tényét rögzítettük. Számptalan szereplő rövid ideig élt és dolgozott Rézbányán, esetükben sokszor csak egyetlen, vagy egy-két anyakönyvi esemény volt rögzíthető, többnyire házasság vagy gyermekáldás. Igen kevesen, de olyanok is lehettek néhányan, akik egyáltalán nem szerepelnek az egyházi matrikulákban, Rézbányán nem kötöttek házasságot, ott nem születtek gyermekeik, ott egyetlen alkalommal sem vállaltak keresztszülőséget és házassági tanúként sem jelentek meg az egyház színe előtt, végül másutt haltak meg. Másik végletként a Rézbányán gyökeret eresztő, esetenként generációkon keresztül ott munkálkodó családok egyes tagjainak soktucatnyi eseményt tartalmazó adatsort gyűjthettük egybe. Mivel az itteni bányásztársadalom alsó és középrétegeinek egyes tagjaira vonatkozó egyéb forrás nem létezik, így ezen anyakönyvi adatok kiaknázása mutatkozott egyedüli lehetőségnek. Valamivel több mint 600 személyre vonatkozó adatot, adatsort rögzíthettünk.

Rézbányán a 18. század közepét követő évtizedek során egy időben, egyszerre nem élt több mint félszáz római katolikus család, azaz legfennebb ötven, a gyűjtésünkben szereplő férfi családfő, vagy már munkába álló fiatal. E szám a későbbiekben sem emelkedett 70–90 fő felé. Mindvégig többen voltak a végleg gyökeret eresztő családok, mint a csak átmenetileg Rézbányán munkát vállaló, egyedül, esetleg családosan érkezők. A mostoha életkörülmények és a gyakori bányabalesetek okán sok bányászfeleség fiatalon megözvegyült, ám jellemző módon rövid időn belül újrահázasodtak, többnyire hasonlóképpen özvegyé vált rézbányai férfiakkal, körön belül. Így érthetővé válik és a jelenségnek anyakönyveink is ékes bizonyítékai, hogy az itt élő mindenkori közösség tagjai meglehetősen szoros kapcsolatban álltak egymással. Különösen a nagyobb családok, a generációkon át itt lakók szinte mindenkivel rokonsági, atyafiúi viszonyba, komasági kapcsolatba kerültek. Számos Rézbányára érkező szakember leszármazottai valósgos bányász- és kohászdzinasztiákat alkottak (pl. Albrecht, Auer, Ebergényi, Fest, Klein, Lukáts, Mayer, Schuch, Schmidt, Schropp). A bányásztársadalmon belüli rendi korlátok a környezethez képest lazábbak voltak, így a tisztí réteg tagjai is szívesen vállaltak keresztszülőséget vagy házassági tanúskodást az egyszerű bányász vagy kohómunkás családotknál. Nem feledhető az a körülmény sem, hogy Rézbánya egy elszigetelt kolónia volt, távol az oravicai bányakerület többi településétől, etnikai és felekezeti elszigeteltségben, görögkeleti vallású, román népi tenger közepén. Ennek fényében a helyi katolikus bányásztársadalom koherenciája, a belső kohézió szintje magas volt.

Adattárunk jellege okán nem törekedtünk a konkrét rokoni kapcsolatok rögzítésére, hiszen nem genealógiai jellegű munkára készültünk, nem leszármazási táb-

lák készítésére vállalkoztunk. Célunk az egyes felnőtt férfi személyek montángazdaságban betöltött szerepének és időszakának, aktív életszakaszainak rögzítése volt, a forrásaink megszabta lehetőségek korlátai között. Minden esetben kijegyeztük az anyakönyvekben előforduló és foglalkozásra, beosztásra utaló bejegyzéseket, alábbi adattárunkban ezeket maradéktalanul közzé is tettük. Egy-egy személy esetében a hozzá rendelhető összes ilyen bejegyzést szerepeltettük, a már említett általánosítóakat is (*aurifossor, metallurgus*).

Ábécérendes jegyzékünkbe (**Összesített adattár**) felvettük a bányatisztek is (őket beosztásaik szerint strukturált külön lajstromokban is bemutatjuk: **Bányatisztek és -hivatalnokok adattára**), továbbá a település mesterembereit is. Úgy véltük, a bányászok mindennapjainak részévé váló, velük közvetlen kapcsolatot ápoló és sokszor velük rokonságba kerülő mesterek is a montángazdaság résztvevőinek tekinthetők. A bánya- és kohómunkások ruházatát és lábbelijét készítő és foltozó szabók, szücsök, csizmadiák mindenképpen, de a lakatosmester és a kocsmáros is. Természetesen szerepelnek lajstromunkban a katolikus iskola tanítói is. Ez utóbbiak lényegében a bányahivatal alkalmazottai voltak, javadalmuk nagyobbik hányadát a bányakerület fedezte. A 19. század 30-as és 40-es éveiben az anyakönyvekben jelezték az egyes személyek jogállását (*conditio*) is. Rézbánya esetében a montángazdasághoz kapcsolódó szinte összes katolikus személy *civis / polgár* volt, azaz ingatlanulajdonnal rendelkező bányapolgár.

Hangsúlyosan figyeltünk a származási adatok és arra utaló rokoni kapcsolatok rögzítésére. Sajnos ezek csak igen szórványosan jelentek meg az anyakönyvi bejegyzésekben és elsősorban az 1820-as évektől kezdve szaporodtak meg. A bányászati és kohászati központok mellett (Oravica, Dognácska, Szászkabánya, Ruszkabánya, Újmoldova, Csiklova, Milova stb.) az Erdélyi-érchegység teleptüléseiről (Abrudbánya, Verespatak, Nagyág, a zarándi Boicza), néhányan távolabbról, Selmezbányáról, Úrvölgyről, vagy a felső-magyarországi Iglórol és Szomolnokról érkeztek Rézbányára. Külön megemlítenénk a Krajnából (Idriából és környékéről) ide telepedő szakembereket. Néhányan a Belényesi-medence magyar falvaiból származtak, és egy-egy román bányász vagy kohómunkás is bekerült a közösségbe házasságkötését és katolizálását követően.

A helyi bányászat, a kitermelés intenzitása az 1850-es évek végétől hirtelen lejtmenetre került, mely a kincstári bányák eladásához és a bányák nagyobb részének bezárásához, illetve jelentős mértékű elvándorláshoz is vezetett. Több anyakönyvi bejegyzés arról tudósít, hogy az 1860-as években sokan a viszonylagos közelségben lévő Verespatakon, Boiczán, vagy éppen a távolabbi Nagyágon vállaltak munkát. Ennek ellenére az 1870-ben újra beinduló kitermelés, az új tárnák nyitása néhány régi családnak is további munkalehetőséget teremtett.¹²⁷ A még az oravicai bányakerületi igazgatás idején Rézbányán letelepedő és munkálkodó szakemberek, és különösen e népesebb régi családok tagjai közül többen a 19. század

---

¹²⁷ Ld. Péch 1873. 52–56.

végéig, esetenként a 20. század elejéig itt éltek. Az 1910-es évektől azonban látványos hanyatlás következett be és az 1930-as évekre lényegében felszámolódtott a teljes katolikus közösség. Adatbázisunkban jelöltük a legtovább Rézbányán jelenlévő családok időrendben utolsó előfordulásait.¹²⁸

Adattárunkban a keresztneveket az anyakönyvekben is szereplő latin formájukban közöltük, így elkerülve az etnikai hovatartozás önkényes eldöntését. Az egyes nevek után egy évszám (egyetlen adat ismeretének esetén) vagy egy hosszabb időszak szerepel. Ez minden esetben az illető Rézbányához kötődő és aktívnek tekinthető életszakaszát jelöli. A kezdő időpont az első anyakönyvi említés éve, jellemző módon az általában 18–25 éves kor között bekövetkező házasságkötés, vagy a már családosként Rézbányára érkezők esetében az első gyermekáldás, első házassági tanúskodás vagy keresztszülőség. A kijelölt időszakot a személy elhalálózására, vagy életkorára és/vagy születésére/származására, esetleg a katolikustól eltérő felekezetre vonatkozó adat követi (zárójelben), amennyiben rendelkezünk ilyennel. Ezt követően felsoroltuk az összes, a montángazdasághoz kötődő foglalkozást és beosztást jelölő anyakönyvi bejegyzést, mely az adott személyre vonatkozik. Az összes ilyen bejegyzést eredeti formájában és nyelvén (latin, magyar, nagyon ritkán német) közöljük.

Néhány példával mutatnánk be adatközlési módszerünket:

Skindrovits Joannes 1827–1869(†-70 évesen, sz.: Rézbánya) metallurgus,
liquefactor, supremus liquefactor, primarius liquefactor, alolvasztó,
főolvasztó, olvasztó mester

E személy felnőtt férfiként első ízben házasságkötésekor, 1827-ben jelent meg az anyakönyvekben, majd rézbányai jelenléte/élete során, négy évtizeden keresztül további félszáz alkalommal szerepelt a matrikulákban, apai, keresztpai, házassági tanúi, legvégül elhalálozott (1869) minőségben. Házasságkötésekor és halotti bejegyzésében is szerepelt az életkora, ez utóbbi alkalommal születési/származási helyét is jelölték.¹²⁹ Pályafutása során (időrendben) hét foglalkozást/beosztást rendeltek a helyi plébánosok a neve mellé. Végül tehát megtudtuk, hogy 1799-ben Rézbányán született, ám a csecsemő- és gyermekkori anyakönyvi eseményei (keresztelés, bérnalkozás) témánk tekintetében közömbösek voltak, azok az apa adatsoránál voltak hasznosíthatók. Kiválasztott példánk nagyszerűen alkalmas arra is, hogy indokoljuk a latin keresztnévi formák használatát. Skindrovits apja Krajnából érkezett Rézbányára 1790 körül, nemzetisége szlovén vagy horvát lehetett. Felesége, azaz példának hozott személyünk édesanyja bánási családból származott és németajkú volt. A bányatársulat hivatalos és a gyakorlatban is használt nyelve ugyan csak a német volt, így Skindrovitsék vélhetően családi körben is ez utóbbi nyelvet használták. 1827-ben diósgyőri származású magyar nemzetiségű leány vett felesé-

---

¹²⁸ Pl. **Albrecht** → 1890u. (a név utolsó anyakönyvi előfordulása az 1890-es években)

¹²⁹ Az adatbázisunkban szereplő összes elhalálozás (†) értelemszerűen Rézbányán történt.

göl és a következő generációk részben elmagyarosodtak (bár egyik fiának ugyan-
csak németajkú felesége volt). Nagyon kései, Rézbányán maradó leszármazottai
egy temetői sírkő tanúsága szerint a 20. század végén már román anyanyelvűek
voltak...

Bernhard Joannes 1784

Ottopil (Utopill) Josephus 1796–1804 (sz.: Selmecbánya) metallurgus

E fenti két példánk a másik végleten mozog. A 18. század utolsó negyedében,
a ki-termelés intenzitásának felívelésekor igen sok alkalmmal, rövid időre Réz-
bányára érkező és itt tartózkodó, szerencsét próbáló bányásszal találkozhattunk a
bejegyzésekben. Bernhard két alkalommal szerepelt az anyakönyvekben, 1784-
ben gyermeke keresztelesekor és ugyanazon évben egy három esztendő más
gyermeke halálózásakor. Esetében semmiféle kiegészítő információt nem találtunk.
Ottopil (kétszer így, kétszer Utopill névformával) 1796-ban házasodott és e bejegy-
zés keretében jelezték, hogy Selmecbányán lakó apjához hasonlóan „metallurgus”.
További három alkalommal apaként szerepelt, utoljára 1804-ben keresztelek. Egyéb
adat róla sem maradt fenn. Ebben az esetben Selmecbányát szerepeltettük száрма-
zási helyként, bár azt nem tudjuk, hogy valóban ott született, vagy csak onnan ér-
kezett Rézbányára.

Fejér Ludovicus, de Jedd 1811–1857(†-75 évesen, sz.: Bél, 1822–1827 között
nincs Rézbányán) contraagens artis ustrinae, geometra, geometra
subterraneus, bányamester, hegymester, montium magister

Kohóellenőrök (ustrinarum contraagens, liquefacturae contraagens):

... Fejér Ludovicus 1811–1821 ...

Hegymesterek (montium magister):

... Fejér Ludovicus 1827–1848–? ...

A négy évtizeden át Rézbányán tevékenykedő Fejér Lajos bányamérnök pél-
dáján a két forrásokport ötvöztetését mutatjuk be. Anyakönyveinkben először 1812-
ben jelenik meg, házassága kapcsán. Ugyanakkor az országos tiszti névtárak sze-
rint már 1811-ben Rézbányán tartózkodott kohóellenőrként. 1821–1827 között
egyetlen anyakönyvi bejegyzésben bukkant fel, és pedig 1823-ban özvegyként és
szászabányai mérnökként második házasságot kötött a rézbányai sebész leányá-
val. A jelzett névtárak megerősítettek abban, hogy az oravicai bányakerület vezeté-
se 1822–1827 között valóban máshová rendelte, Szászabányán dolgozott. 1827-
től 1846-ig ismét rendszeres szereplője lett a rézbányai anyakönyveknek, majd év-
tizedes szünet után a halálát jegyezték be a matrikulába, 1857-ben. Aktív szolgálá-
tának vége homályban maradt, ugyanis 1848-ban megszakadt a tiszti névtárak sora,
1852/1853-ban pedig már nem szerepelt e forrástípusban. Születésének helyét és
életkorát a halotti bejegyzésből tudhattuk meg. Társadalmi jogállását és viselt tisz-

tségeit, beosztásait mindkét forráscsoport bőségesen adatolta, tekintetes úr („*Perillustris Dominus*”) volt és „jeddi” nemesi előnevet viselt, kohóellenőrként kezdte, végül hegymesterként vonult nyugalomba. A bányatisztekett/tisztségeket elősoroló jegyzékeinkben Fejér Lajost a hivatalos névtárak adatai alapján csak a hegymesterek és a kohóellenőrök között szerepeltettük, annak ellenére, hogy az anyakönyvekben 1819-ben két ízben is helyettes mérnöknek, illetve mérnöknek nevezték. Fejér 1805-től volt a selmecbányai akadémia hallgatója.

Összesített adattár

Abt Joannes Adamus 1758–1767 scribe montanus

Abt Antonius 1826–1833 (sz.: Szászkabánya) minerarum et carbonum ponderator

Agner Georgius 1779–1826 (†-70 évesen) fodinae fossor, metallurgus

Ajtai Michael 1784–1785

Albrecht Lucas 1766–1786 (†-48 évesen bányabalesetben)

Albrecht Petrus 1792(†-25 évesen)

Albrecht Joannes 1804–1829 (†-49 évesen) metallurgus

Albrecht Carolus 1833

Albrecht Joannes 1849–1885 (†-61 évesen, sz.: Rézbánya) metallifossor, bányász

Albrecht → 1890u.

Aman Georgius 1772–1775

Aman Joannes 1774

Ambrus (a Rézbányán a 17. század óta őshonos család egyes tagjai – kezdetben reformátusok, majd katolikusok, végül nagyrészt görögkeletiek – a bányáknál és a kohók mellett is dolgoztak)

András Michael 1816 carbonarius

Andrási Franciscus 1822–1827 (†-64 évesen) metallurgus

Angeli Joannes 1785–1796 (†-56 évesen bányaozlásban) metallurgus

Anich (Onich) Ferdinandus 1752–1756 montium magister, montifodinarum magister

Anka Augustinus 1798–1799 (katolizáló görögkeleti) metallurgus

Arent Martinus 1769 (†-58 évesen) montanista

Asztalos Jacobus 1804–1808 (sz.: Menyháza) liquefactor ustrinae artis

Asztalos Andreas 1824–1851 (†-55 évesen, sz.: Belényes) sartor, szabó, egyházi

Auer Joannes 1744–1765 (†-84 évesen)

Auer Leopoldus 1754–1818 (†-78 évesen) liquefactor, metallurgus, vigil nocturnus liquefactoriae

Auer Paulus (Joannes Paulus) 1764–1798 (†-53 évesen) liquefactor, fodinae fossor

Auer Joannes 1784–1836 (†-72 évesen, sz.: Rézbánya) liquefactor, superior liquefactor

Auer Josephus 1786–1805 (†-45 évesen) aurifossor, liquefactor, metallurgus

Auer Christophorus 1812 metallurgus

Auer Leopoldus 1819–1848 (†-53 évesen, sz.: Rézbánya) metallurgus, bányász
Auer Martinus 1820–1856 (†-66 évesen) pellio, sartor
Auer Jacobus 1832–1843 (†-40 évesen lőpor robbanásban, sz.: Rézbánya)
 metallurgus
Auer Joannes [1855]–1870 (az 1860-as években Verespatakon is dolgozik)
 liquefactor, metallifossor, bányász
Auer → 1880u.
Ádám Joannes 1822–1830 (†-30 évesen) metallurgus

Bajer (Pajer) Martinus 1781–1796 praepositus fodinae S.Erasmi
Balaskó Joannes 1851–1885 (†-60 évesen, sz.: Nyégerfalva) faber ferrarius ad
 fodinas Dolyaenses, kovács, bányakovács a dólyai bányában
Balás Adolphus 1848–1853 iktató
Balinkó Joannes 1802–1828 monticola, carbonarius
Balta 1740-es években előforduló név (katolizáló unitárius)
Barbacsek (Babarcsik) Antonius 1837–1868 (†-69 évesen, sz.: Szomolnok)
 liquefactor
Barta Simon 1769 (sz. 1727)
Bartha Julius 1837–1839 protocollista officii montani
Bartus Samuel 1778 (†-68 évesen) fodinae fossor
Bartus Petrus 1816 e. monticola
Bayer Florianus 1814–1836 (†-43 évesen, korábban Ruszkabányán) ascarius,
 faber lignarius, olvasztónál ács
Bayer Florianus 1847 (†-26 évesen, sz.: Rézbánya) bányász
Bayer Franciscus 1849 (†-34 évesen, sz.: Rézbánya) bányász
Bayer Aloysius 1850–1866 (†-39 évesen, sz.: Rézbánya) bányász, montanista,
 metallifossor, ascarius montanus
Báthory Josephus 1805–1855 (†-82 évesen, felesége verespataki) metallurgus,
 monticola
Báthory Aloysius 1842–1859 (†-45 évesen, sz.: Rézbánya) monticola,
 metallifossor, bányász
Bee Crispinus 1793–1794 (†-40 évesen, sz.: Csehország) sutor
Bee Franciscus 1816 monticola
Beheim Bernardus 1784 (†-50 évesen)
Beiwinckler Joannes Baptista 1817–1849.08.08. (†-69 évesen, sz.: Dognácska)
 rationista, rationista montanus, rationista pro parte courburariorum,
 contraagens ex parte courburariorum, factor
Bencsik Martinus 1826–1849 (†-56 évesen, sz.: Mecenzéf) murarius, bányai
 kőműves, bányász és kőműves
Bencsik Martinus 1854–1857 (†-31 évesen, sz.: Rézbánya) metallifossor, murarius
 montanus
Bene 1760-as években előforduló név (katolizáló református)

Berbler Joannes 1779 sartor
Beretzki Stephanus 1797 metallurgus
Bergmann Rudolphus 1780 (†-44 évesen)
Bergmann Robertus 1848 (sz.: Lugos) tanító
Bernhard Joannes 1784
Betträger Sebastianus 1822–1825 metallurgus
Betträger Antonius 1839–1879 (†-75 évesen, sz.: Dognácska) bányász
Betträger → 1930u.
Betze 1750-es évek közepén előforduló név (katolizáló unitárius)
Biock Joannes 1806–1833 (†-65 évesen, sz.: Idria/Krajna, felesége selmecebányai)
 praepositus fodinarum, Hutmann
Biock Josephus 1819–1836.04.24. (†-42 évesen, sz.: Dognácska) metallurgus,
 contraagens, contraagens courburariorum, controller
Bischack Mathias 1777
Bobek Paulus 1754–1756
Boch Michael 1839–1841 (evangélikus)
Bohn Carolus 1828–1831 (sz.: 1802 Bogsánbánya, később Boiczán) metallurgus,
 bányász
Bohn → 1860u.
Boják Joannes 1787 (sz. 1764)
Borbély 1740-es években előforduló név (katolizáló unitárius)
Borisán 1750-es évek közepén előforduló név (katolizáló református)
Bortek Josephus 1773–1810 (†-58/68 évesen) metallurgus, cothurnarius
Bortek Josephus 1828–1839 (†-41 évesen) metallurgus
Bortek → 1900u.
Bortos Samuel 1759
Brandauer Joannes 1784–1786 (†-39 évesen)
Brunner 1749
Buhl Jacobus 1813–1825 montium magister
Bulló Antonius 1752–1757
Bügler Ferdinandus 1840–1846 (sz.: Ruszkabánya, 1846 után Resicára rendelték)
 carbonum et minerarum ponderator, szén- és ércmérő, tisztés

Charer Josephus 1777
Chenet (Chenot) Josephus 1787 practicans
Czaslofski Wolfgangus 1745 montium magister
Czentner Evarodus 1844 helyettes bányabejáró
Csapósy Stephanus 1851 (†-22 évesen, sz.: Belényes, református) sodalis faber
 ferrarius in Dólyaensi mola contusoria
Csernitzki (Czernitzki) Joannes 1753(†)
Csernitzki (Czernitzki) Georgius 1765–1822 (†-83 évesen) metallurgus,
 praepositus fodinae S.Ladislai

Csernitzki (Czernitzki) Josephus 1769–1787 (†-50 évesen)
Csernitzki (Czernitzki) Joannes 1771–1789
Csernitzki (Czernitzki) Laurentius 1808–1817 (†-34 évesen) sartor, monticola
Csernitzki (Czernitzki) Andreas 1813 (†-25 évesen) textoriae artis sodalis
Csernitzki (Czernitzki) Josephus 1822 textor
Csernitzki (Czernitzki) Laurentius 1837–1840 takács

Degenhardt Josephus 1765–1798 (†-75 évesen) sutor
Degenhardt Ignatius 1812–1817 metallurgus, monticola
Degenhardt Joannes 1814 (†-36 évesen) metallurgus
Dolga Thomas 1816–1828 liquefactor
Domiter Lucas 1767 e.
Dragán Georgius 1782
Drinka Wenceslaus 1745
Dujer Joannes 1828–1839 metallurgus
Dulni Joannes 1845 hevér segéd
Dumbi, Dumpi, Dumpo 1740-es években előforduló név (katolizáló unitáriusok)
Dumbi (Dombi) Stephanus 1745
Dumbi (Dombi) Franciscus 1759–1767
Dumbi (Dombi) Samuel 1759–1769 (sz. 1735)

Ebergényi (Egerbényi) Moyses 1799–1830 (†-75 évesen) metallurgus, monticola
Ebergényi (Egerbényi) Jacobus 1824–1839 metallurgus, liquefactor
Ebergényi (Egerbényi) Josephus 1828–1861 (sz. 1805) metallurgus, hevér,
metallifossor, primarius fodinae, Hutmann, Hutmann montanus,
vorsteherius, munkáló előljáró, előljáró a dólyai bányánál
Ebergényi (Egerbényi) Laurentius 1833–1873 (†-64 évesen) metallurgus, bányász,
bányaelőljáró, vorsteherius, primarius fodinae Dólya, fodinarum custos seu
primarius, Hutmann, bányafelőr
Ebergényi (Egerbényi) Joannes 1854–1857 diurnista montanus et postae
expeditor
Ebergényi (Egerbényi) Alexander 1854–1894 (†-62 évesen) metallifossor,
bányász
Ebergényi → 1930u.
Eberl Joannes 1788
Eck Georgius 1837–1852 geometra subterraneus, bányamérnök, bányászti földalatti
mérnök
Englisch Casparus 1773 (†-47 évesen)
Englisch Casparus 1774–1829 (†-74 évesen) aurifossor, fodinae fossor,
metallurgus, monticola
Englisch Joannes 1779 (†-28 évesen bányabalesetben) fodinae fossor
Englisch Franciscus 1833–1850 (†-61/67 évesen) metallurgus, bányász

Eperjesi Josephus 1776
Erdélyi Joannes 1830–1859 (†-68 évesen, sz.: Nagyléta, görög katolikus)
 arcularius, liquator
Erfort Michael 1784
Ertman Thadaeus 1799–1800 (sz.: Poroszország) sutor

Farkas Josephus 1813–1826(†-36 évesen, sz.: Abrudbánya, református)
 cothurnarius, monticola
Farkas Andreas 1825 (†-26 évesen) metallurgus
Faur (Fauor, Fauver) (a Rézbányán a 18. század eleje óta őshonos család egyes tagjai – kezdetben reformátusok, a 19. század eleje óta részben katolikusok – a bányáknál és a kohók mellett is dolgoztak)
Fábián Josephus 1776
Fábián Andreas 1854 cuprifaber
Fejér Ludovicus, de Jedd 1811–1857.03.18. (†-75 évesen, sz.: Bél, 1822–1827 között nincs Rézbányán) contraagens artis ustrinae, geometra, geometra subterraneus, bányamester, hegymester, montium magister
Fekete 1740-es években előforduló név (katolizáló unitárius)
Felker (Fölker) Franciscus 1841–1843 bányahivatali hajdú
Fest Joannes Godefridus 1785–1817 (†-68 évesen) metallurgus
Fest Amadeus 1792–1804 aurifossor, metallurgus
Fest Franciscus 1794–1795 protocollista
Fest Thadaeus 1804–1809 rationista, rationista courburariorum
Fest Franciscus 1815–1868.05.26. (†-77 évesen, sz.: Szászkabánya) adjutor penes artem ustrinam, ustrinae magister, magister ustrinae artis, ustrinarum magister, hutamester, ustrinarum curator, kohmester, olvasztómester, olvasztó főnök, liquefacturiae officialis
Fest Joannes 1820 (†-25 évesen bányabalesetben) metallurgus
Fest Anselmus 1822–1852 (†-51 évesen, sz.: Rézbánya) metallifossor
Fest Josephus 1832–1859 (†-55 évesen, sz.: Rézbánya) bányász, bánya hevér
Fest Franciscus 1835 (†-42 évesen)
Fest Joannes 1849–1861 (sz.: Rézbánya) metallifossor, bányász
Fest Franciscus 1855–1858 (†-26 évesen) metallifossor
Fest → 1930u.
Fett Martinus 1815–1818 metallurgus
Fierlinger Mathias 1769 (sz. 1744) rationista
Firscht Petrus 1792–1794 aurifossor
Firscht Michael 1818 (†-68 évesen) metallurgus
Fischer Mathias 1765–1778 (†-37 évesen) fodinae fossor
Fischer Franciscus 1769 (sz. 1741)
Fischler Bernardus 1758–1760 montium magister
Fodor Roman 1797 (katolizált) metallurgus

Folmer Joannes 1765–1779 (†-55 évesen) fodinae fossor
Folmer Martinus 1784 (†-20 évesen bányabalestetben)
Frabel Joannes 1754–1755
Frabel Josephus 1753–1758
Frank Andreas 1781–1782 (†-36 évesen) fodinae fossor
Frank Joannes 1816 monticola
Frendl Franciscus, de Königshulden 1813–1815 protocollista
Freund Joannes Georgius 1767–1787 (†-46 évesen) ludimagister
Freund Mathias 1787
Fridericus Josephus 1777 fossor montanus
Friedl Josephus 1777–1812 (†-61 évesen) aurifossor, metallurgus
Friedl Leopold 1816 monticola
Friedl Martinus 1821–1854 (†-70 évesen) metallurgus, liquefactor, liquator, olvasztó
Friedl → 1900u.
Fritschitz Mathaeus 1778
Fux Franciscus 1772 (†-25 évesen)
Fülepp Ludovicus 1851–1853 technicus, műavatott
Fürst Henricus 1774

Galler Gabriel 1843–1852 bánya felügyelő, bányagondnok, bányaőr, custos fodinali, primarius ad fodinam Reichenstein, Vorsteher
Gandrics Joannes 1768
Gargutt Michael 1797–1799 (†-71 évesen) aurifossor, metallurgus, vigil nocturnus
Gargutt Josephus 1794–1804 metallurgus, liquefactor
Gartner Josephus 1838
Gaszner Joannes 1788
Gáspár (Caspar) 1740-es években előforduló név (katolizáló unitárius)
Gebele Georgius 1816 monticola
Gedeon Michael 1828–1832 metallurgus
Gertz Franciscus 1786 (†-28 évesen bányabalesetben)
Granoszky Joannes 1788 (sz. 1763)
Greskovics Josephus 1844 (†-40 évesen, sz.: Bártfa) malommester
Grottgel (Grodgel) Daniel 1776–1785
Gruber Sebastianus 1813–1818 (†-32 évesen, sz.: Milova) faber serarius
Gruber Josephus 1837–1841 sylvarum custos

Haan (Hahn) Joannes 1770–1781
Haiblein (Heiblein) Antonius 1773–1775.04.07. (†-35 évesen) rationista
Haiblein (Heiblein) Leopoldus 1773–1787 (†-42 évesen) aurifossor
Haiser Godefridus 1772–1804 metallurgus
Haiser Deodatus 1784

Haiser Franciscus 1792 (†-22 évesen) aurifossor
Hammerschmidt Jacobus 1774 (†-48 évesen)
Harrich Georgius 1775–1812(†-56 évesen, első felesége selmecbányai) aurifossor, metallurgus
Harrich Joannes Nepomucenus 1804–1809 (90 éves özvegye †1871-ben) metallurgus
Harrich Jacobus 1817–1841 (†-46 évesen, sz.: Rézbánya) metallurgus, monticola
Haselberger Joannes 1787 (†-92 évesen)
Haselberger Joannes 1784 (†-31 évesen)
Hauck Jacobus 1769–1802 (sz. 1742) scriba, scriba montanus, rationista
Hauer Martinus 1817 monticola
Heher Josephus 1804 metallurgus
Heibl (Heipl, Heipel) Ignatius 1776–1791 (†-39 évesen) fodinae fossor
Heibl (Heipl, Heipel) Josephus 1817 monticola
Herchenröthern Joannes Josephus 1763–1768 geometra, geometra montanus
Hersching Hermannus 1745–1764
Herzog Josephus 1828 interimalis protocollista
Hevner Antonius 1817 ludimagister
Hissa (Hischa) Jacobus 1756–1780(†)
Hochwimmer Aloysius 1816–1818.04.22. (†-35 évesen robbanásban) geometra subterraneus
Hoffer Rupertus (Robertus) 1782–1786 fossor montanus
Hoffmann Joannes Nepomucenus 1817–1829.01.25. (†-48 évesen) fodinarum curator, custos fodinarum
Hoffmann Arnoldus 1834 protocollista
Holtz Joannes 1753–1768
Horkay Andreas 1853–1857 (református) contraagens montanus et sylvarum indagator
Horváth Joannes 1842 (sz.: Belényes)
Horváth Franciscus 1844–1854 (felesége oravicai) bányagondnok, bányabejáró, secundarius/adjunctus provisor montanus, praefectus adjunctus, bányamérnök helyettes
Huber Felix 1848–1867 (korábban Csiklován) rationista montanus, bányaszámvevő
Hueber Andreas 1745–1746
Hujer Antonius 1812 metallurgus
Hutterer Andreas 1813–1834 (†-53 évesen, sz.: Milova) ascarius montanus, faber lignarius, olvasztói ácsmester
Hutterer Andreas 1838–1857 (†-40 évesen, sz.: Rézbánya) ascarius, ustrinae ascarius, olvasztónál ácsmester
Hutterer Georgius 1849–1905 (†-78 évesen, sz.: Rézbánya) bányász, metallurgus, metallifossor, érc- és szénszállító, minerarum portitor, zúzófelvigyázó

Hutterer → 1910u.

Jasl Jacobus 1785

Javorik Ignatius 1845–1863 (sz.: Selmezbánya) érc- és szénmérő, bányai
alfelügyelő, cancellista montanus, liquatoriae primarius, minerarum et
carbonum ponderator

Jánosi Jonas 1783

Jekl Albertus 1793–1797 (apja resicai olvasztómester) liquefactor

Jellmann Aloysius 1840–1848 (sz.: Dognácska)

Jenerofski Josephus 1744–1759 lanio, metallurgus

Jenerofski Joannes Baptista 1767–1806 (†-64 évesen) lanio

Jerel Joannes 1831 (sz. 1802) metallurgus

Jordán Antonius 1835–1888 (†-76 évesen, sz.: Micske, görög katolikus) lanio,
mészáros

Joseph Lucas 1770 (†-24 évesen)

Juhász Georgius 1796 molitor

Jungmann Josephus 1801 (†-56 évesen) metallurgus

Jurisits Jacobus 1786 (†-28 évesen)

Kaisler Antonius 1787–1823 (†-72 évesen) sartor, aeditus, caupo dominalis

Kaisler Joannes Baptista 1799

Kaisler Albertus 1818–1854 (†-60 évesen) sartor, szabó, aeditus

Kaisler Antonius 1824–1833 diurnista, interimalis protocollista, notarius

Kaisler Franciscus 1826–1836 (†-41 évesen, sz.: Rézbánya) metallurgus,
liquefactor

Kantner Theophilus 1778

Kantrics Joannes 1769–1779 (sz. 1739)

Kanzler Joannes 1765–1767

Karaki 1740-es években előforduló név (katolizáló unitárius)

Kaska Aloysius 1796 (sz.: Oravica) metallurgus

Kenderesi Georgius 1769

Kernáts Franciscus 1821–1850 (†-58 évesen, sz.: Szomolnok, evangélikus) sutor,
suszter, lábbeli csináló

Kersbaumer Joannes 1782 (†-38 évesen) aurifossor, fossor montanus

Klebovich (Klebovits) Ladislaus 1837–1850 (sz. 1805, korábban Steierdorfon)
chirurgus, sebész, bányászorvos, seborvos

Klein Vilhelmus 1752–1786 (†-74/89 évesen)

Klein Joannes Baptista 1759–1804 (†-62 évesen) metallurgus, praepositus
fodinarum S. Antonii

Klein Petrus 1766

Klein Leopoldus 1765–1770 (sz. 1743)

Klein Jacobus 1769 (sz. 1717)

Klein Casparus 1769 (sz. 1751)
Klein Melchior 1779–1803 metallurgus
Klein Jacobus 1788–1807 (†-40 évesen) aurifossor, metallurgus
Klein Franciscus 1791
Klein Ignatius 1803–1837 (†-59 évesen, sz.: Rézbánya) montium scriba,
 courburarius
Klein Ignatius 1829–1858 (†-53 évesen) metallurgus, liquefactor, olvasztó
Klein → 1930u.
Klopp Thomas 1767–1772 (†-37/43 évesen) educillator
Klopp Leopoldus 1800–1809 (†-37 évesen) metallurgus
Knittl Josephus 1789–1794 (†-48 évesen) ludirector
Koblentz Michael 1804–1806 sutor
Kollár (a Rézbányán a 17. század óta őshonos család egyes tagjai – kezdetben
 reformátusok, majd katolikusok – a bányáknál és a kohók mellett is
 dolgoztak)
Koller Mathaeus 1784
Kollman Josephus 1795–1800 aurifossor, metallurgus
Komáromi Antonius 1788
Kopros Josephus 1805–1852 (†-78 évesen, sz.: Déva, felesége verespataki)
 metallifossor, metallurgus, monticola
Kopros Joannes [1830]–1872 (†-65 évesen) bányász
Kopros Alexander 1832–1840
Kopros Gabriel 1850–1889 (†-63 évesen, sz.: Rézbánya) metallurgus,
 metallifossor, bányász, iszapoló, separator ad molam contusoriam, molae
 contusoriae custos
Kopros → 1930u.
Koschelnik Andreas 1824 murarius
Kossen Ignatius de 1777–1791 protocollista, protocollista montanus
Kostner Joannes 1769–1776
Kosza Demetrius 1848–1888 (†-73 évesen, sz.: Belényes, konvertita)
 metallifossor, bányász
Kovalszki Joannes 1769 (sz. 1728)
Kovács Laurentius 1776
Kováts Josephus 1794 (†-60 évesen) aurifossor
Kováts 1750-es évek elején előforduló név (katolizáló unitárius)
Kozma Martinus 1769 (sz. 1737)
Kozma Ladislaus 1773
Köhler Joannes 1839–1840
Kőszeghy Josephus 1846–1847 tanító
Kredetski 1745
Kretsmajer Joannes 1754–1782.04.22. (†-60 évesen) chyrurgus
Krotka Daniel 1780

Küchler Joannes 1806–1807 practicans

Kümmner Josephus 1848.11.12. (†-77 évesen, sz.: Oravica, szászkabányai számtartó volt)

Laboranth Franciscus 1777

Lachner Bartholomaeus 1759–1806 (†-80 évesen) metallurgus

Lachner Godefridus 1795 caupo

Langauer Jacobus 1774–1777 (†-27 évesen)

Lakatos Stephanus 1745

Lang Carolus 1747–1748 (†)

Lang Franciscus 1745

Lassia Nicolaus 1789

Leitner Carolus 1800–1801.05.03. (†-26 évesen) substitutus geometra, practicans montanisticus

Leschnofszky Josephus 1832–1839 (sz.: Dognácska) metallurgus

Leuer Georgius 1754

Lollok Carolus 1839–1870.04.10. (†-53 évesen, sz.: Úrvölgy) próbatörő, érc próbatörő, minerarum probator, metallorum probator, liquationis magister

Lollok → 1910u.

Lorentz Andreas 1806 cothurnarius

Loydl Michael 1857–1859 (felesége oravica) geometra subterraneus

Löscher Antonius 1785 (†-47 évesen, sz.: Selmezbánya)

Lukács (Lukáts) Demetrius 1758 (†-54 évesen) miles montanisticus

Lukács (Lukáts) Martinus 1769–1797 (sz.: 1731) metallurgus

Lukács (Lukáts) Joannes 1780 (†-32 évesen)

Lukács (Lukáts) Antonius 1782–1789 notarius

Lukács (Lukáts) Adalbertus 1784

Lukács (Lukáts) Joannes 1790–1810 (†-44 évesen bányaozlásban) metallurgus

Lukács (Lukáts) Josephus 1821–1832 (†-36 évesen, sz.: Rézbánya) metallurgus, metallifossor

Lukács (Lukáts) Joannes 1825–1845 (sz.: Rézbánya) metallifossor, bányász

Lukács (Lukáts) Joannes 1843–1857 (sz.: Rézbánya) bányász, hevér

Lukács (Lukáts) Andreas 1850–1889 (†-64 évesen, sz.: Rézbánya) liquefactor, olvasztó, vigil nocturnus liquatoriae

Lukács → 1900 u.

Luts Franciscus 1745

Maar Martinus 1797e. metallurgus

Maderspach (Moderspacher, Maderspacher) Leonardus 1744–1768.02.21. (†-52 évesen) probator, minerarum probator, montium magister

Mahrer Josephus 1772–1790 (†-46 évesen) Hutmann

Mahrer Josephus 1806–1845.10.27. (†-63 évesen, sz.: Rézbánya) metallurgus,
carbonum mensurator, probarum contusor, próbáló, próbatörő

Malek Joannes 1781–1785

Markovits Martinus 1839 protocollista

Martzi (Marcsi) Paulus 1784–1794 (görögkeleti, konvertita) aurifossor

Masere Jodocus 1778 Hutmann

Mathes (Matheis) Franciscus Xaverius 1778–1798.12.06. (†-68 évesen) chyrurgus

Matsek Joannes 1780–1783

Matsek Georgius 1856–1860 Hutmann in Reichenstein

Matzer Mathias 1754 (sz. 1733)

Mauracher Blasius 1745

Maurer Adamus 1745–1747

Mayer Bartholomaeus 1744

Mayer Petrus 1763–1765

Mayer Philippus 1783–1786

Mayer Michael 1788–1817 (sz.: 1765) metallurgus, lanio, lanio montanus

Mayer Anselmus 1819–1839 equestris officii montani, husarus

Mayer Joannes 1828 vigil nocturnus

Mayer Ferdinandus 1829–1858 (†-52 évesen, sz.: Rézbánya) metallurgus,
alolvasztó, alolvasztómester, második olvasztómester, secundarius
proliquefactor, liquator, liquefactor montanus, olvasztómester

Mayer Rudolphus 1847–1855 erdőőr, sylvarum custos

Mayer Antonius 1850–1854 tanító, ludimagister

Mayer Norbertus 1852–1902 (†-72 évesen sz.: Rézbánya, az 1860-as években
Verespatakon is dolgozik, 1870-től püspökségi uradalmi erdész)
metallifossor, ad molam contusoriam laborator in Dólya, primarius molae
contusoriae, molae contusoriae indagator, substitutus Hutmann

Mayer → 1910u.

Mayer Antonius 1857 (†-33 évesen, sz.: Csehország) custodis financialis superior,
vigil financialis indagator seu praefectus

Márton Lucas 1764–1777

Medi (Medy) Joannes 1765–1770 (sz.: 1727)

Meislinger Sebastianus 1797–1826.09.24. (†-74 évesen) custos fodinarum,
montium curator, officialis montanisticus

Meislinger (Maislinger) Antonius 1823 diurnista

Meltzer Mathias 1754–1759 (sz.~1733)

Merkel (Merckl, Markl) Michael 1755–1765

Mészáros Martinus 1765

Michaly Wenceslaus 1745

Mikolás Franciscus Xaverius 1819–1823 (†, morvaországi sz.) ludirector

Miller Michael 1780 (†-72 évesen)

Minich David 1791

Molnár Josephus 1820–1825 ustrinae magister
Moritz Andreas 1747–1748 (katolizáló unitárius)
Morvai Mathias 1816–1822 metallurgus, monticola
Morvási 1754
Mótz (Mócz) Sebastianus (Vasalie) 1786–1830 (†-73 évesen, konvertita)
 aurifossor, metallurgus, vigil nocturnus
Mótz (Mócz) Theodorus 1810–1816 (†-50 évesen, konvertita) metallurgus
Mótz (Mócz) Joannes 1815–1865 (†-77 évesen, sz.: Rézbánya) metallurgus,
 bányász
Mótz (Mócz) Gabriel 1823–1834 (†-34 évesen, sz.: Rézbánya, özvegye
 szomolnoki evangélikus) diurnista, courburarius
Mótz (Mócz) Franciscus 1845–1898 (†-71 évesen, sz.: Rézbánya, az 1860-as
 években Verespatakon dolgozott) olvasztó, liquefactor, laborator ad
 liquatoriam
Muschnitzki Nicolaus 1813–1816 (*natus Russus*) sutor

Nagy 1740-es években előforduló név (katolizáló evangélikus)
Nagy 1750-es években előforduló név (katolizáló református)
Nagy Josephus 1829–1836 chyrgurgus
Nagy Joannes 1835–1848 (†-86 évesen, sz.: Marosvásárhely) obequitator salis
 Rézbányensis, megnyugalmazott királyi (kincstári) sólovag – felügyelő
Nagy Carolus, de Vagyócz 1840–1843 protocollista
Negrini Mathias 1745
Nestor Leopoldus 1745
Neumann Joannes 1841–1843 (sz.: Pest) aknabejárás felügyelő, tisztes
Neuwirth Michael 1745
Notari Stephanus 1748–1756
Novak Josephus 1795 (sz.: Igló, ahol apja bányász) aurifossor
Noventz Martinus 1777 fodinae fossor
Noventz Simeon 1777–1789 (†-35 évesen) fodinae fossor
Nuss Joannes Baptista 1812–1817 montium scriba, urburariorum contraagens,
 contraagentis ex parte courburariorum
Nyitrai Joannes 1787

Oberwagner Josephus 1789 (†-29 évesen)
Offenbacher Andreas 1783–1791 (†-36 évesen) metallurgus
Orbán Joannes 1830–1843 (†-71 évesen, sz.: Salzburg) bányász, metallurgus, vigil
 nocturnus
Ornth 1769e.
Ottopil (Utopill) Josephus 1796–1804 (sz.: Selmecebánya) metallurgus
Ozernitzki Georgius 1767–1769

Ölhoffer Josephus 1747–1749
Ölhoffer Bernardus 1774–1775

Pajer Franciscus 1842 (sz.: Resica)
Palcsek Franciscus 1804 (sz.: Idria/Krajna) metallurgus
Palko Joannes 1754–1766 (sz. 1730)
Peer (Per, Peri) Joannes 1744–1767 (†-53 évesen, kálvinista)
Peer (Per, Peri) Stephanus 1759–1777 (†-41 évesen, kálvinista)
Peer (Per, Peri) Andreas 1769
Peer (Per, Peri) Stephanus 1781–1788 (kálvinista)
Petko Paulus 1745–1754 (sz. 1720)
Petrutz Nicolaus 1804 metallurgus
Péter Nicolaus 1810 (konvertita) ustrinae laborator
Péter Martinus 1831–1875(†-81 évesen, sz.: Bonchida) asztalosmester,
metallurgus, bányász asztalos
Pinauer Joannes 1775
Pittner Franciscus 1772–1774 (†-33 évesen) aurifossor
Pittner Joannes 1793–1795 aurifossor
Povasay (Povázsay) Sámuel 1851 (sz.: Déva, evangélikus) liquefactor et faber
ferrarius
Pracht Franciscus Ignatius 1783–1798.04.16. (†-61 évesen) scriba, scriba
instrumentorum, instrumentorum montanisticorum custos
Prandl (Plandl) Franciscus Ignatius 1786–1794 (†-54 évesen) liquefactor
Pratzki Georgius 1757
Prodán Joannes 1804 metallurgus
Prokein Franciscus 1786–1789 (sz. 1763)
Pruschka Michael 1794–1796 (sz.: Igló) aurifossor, metallurgus
Putz Aloysius 1789–1797 (sz. 1757) sutor

Qualla Blasius 1804–1853 (†-80 évesen, sz.: *Germanica Idria in Croatia*
[Idria/Krajna]) metallurgus, monticola, bányász
Qualla Franciscus 1821–1851 (sz.: Menyháza) cancellista, diurnista, officii
factoratus contraagens, bányász controlor, bányász ellenőr, hivatali írnok,
bányahivatali tollnok, bányaiárnok, írnok a számvevő hivatalnál, scriba
montanus
Qweel Antonius 1795 (sz.: Zalatna, apja is bányász) metallurgus

Raab (Raap) Josephus 1805 metallurgus
Raisel Antonius 1788
Rapp (Raab?) Franciscus 1805 metallurgus
Redler Petrus 1753–1756

Redler Michael 1783–1788
Redlich Philippus 1788–1821 (†-58/63 évesen) aurifossor, metallurgus
Rekal Martinus 1745–1747
Ressler Joannes 1824 metallurgus
Retmoser (Retenmoser) Joannes 1744–1747
Ribósy Antonius 1827–1872 (†-71 évesen, sz.: Eger) officii montani hajdo,
bányahivatali hajdú, hivatalbeli huszár
Rotter Carolus 1795–1813 (sz.: Szilézia) ludimagister, organista
Rom Joannes 1775 (†-34 évesen)
Román Theodorus 1797–1817 (konvertita) metallurgus, monticola
Roschitzka Michael 1803–1804 metallurgus
Rundthaller Joannes 1772–1773

Sabell Joannes 1745
Salamon Joannes 1847–1855 hivatalbeli huszár, szabómester
Samonig Joannes 1785 (†-45 évesen)
Sauerwalner Joannes 1745
Sándor Joannes 1802–1817e. (korábban Offenbányán) bányász
Sándor Antonius 1828–1847 (sz. 1806, Offenbánya) metallurgus, bányász
Scharschmidt Fridericus 1772
Scharschmidt Adolphus 1787–1790 Grubenschafter
Schaurits Nicolaus 1787–1790
Schemnitzki Joannes 1781–1807 arcularius montanus, caupo
Scherübl (Scherübel) Ferdinandus 1769–1771 (sz. 1726) montium magister
Scherübl (Scherübel) Antonius Franciscus 1772–1775 montium magister
[Calendarium Jaurinense... adata!]
Schild (Schildt) Joannes Baptista 1812–1817.04.08. (†-44 évesen) rationista
courburariorum
Schledt Joannes 1752–1775 (†-75 évesen)
Schledt Joannes 1769–1771 (sz. 1747)
Schledt Laurentius 1753–1756
Schledt → 1880u.
Schlehuber Antonius 1801 chyrurgus
Schlemmer Joannes 1759
Schmidt Joannes 1749–1774 (†-46 évesen, katolizáló evangélikus)
Schmidt Christophorus 1751–1753
Schmidt Adamus 1754–1765 (†-84 évesen)
Schmidt Melchior 1759
Schmidt Josephus 1763–1770 (sz. 1732)
Schmidt Philippus 1765
Schmidt Joannes 1788 montanista
Schmidt Antonius 1825–1826 (később Szászkabányán) montium magister

- Schmidt** Jacobus 1830–1863 (†-67 évesen, sz.: Szomolnok) metallurgus, metallifossor
- Schmidt** Franciscus 1842–1877 (†-63 évesen, sz.: Dézna) bányász, hevér, monticola, minerarum portitor, bányatulajdonos (1869)
- Schmidt** Mathias 1849–1868 (sz.: Szomolnok, az 1860-as évek közepén Nagyágon bányász) metallifossor, bányász
- Schmidt** → 1910 u.
- Schneider** Theophilus Daniel 1757–1788.01.17.(†-67/71 évesen) factor
- Schogorovski** Joannes 1765
- Schöffert (Schäffert)** Anselmus 1774–1805 geometra, montium magister
- Schöffert (Schäffert)** Joannes Baptista 1789–1846.03.07. (†-68 évesen, sz.: Rézbánya) tiszttrendű, bányahivatali iktató (1806–1807 practicans)
- Schönfeld (Schön de Schönfeld)** Franciscus 1816–1825 (felesége selmecebányai) sylvarum obequitator, sylvarum curator
- Schöpf** Leopoldus 1801–1815 (†-43 évesen) metallurgus
- Schöpf** Ludovicus 1833–1864 (†-50 évesen, sz.: Rézbánya) metallurgus, metallifossor, bányász mester
- Schroffnal** Mathias 1752 (†)
- Schropp (Schrod, Schrob)** Conradus 1744–1745 (†)
- Schropp (Schrob)** Bartholomaeus 1781–1803(†-59 évesen) metallurgus, fodinae fossor, aurifossor
- Schropp (Schrob)** Joannes 1816–1857 (†-65 évesen, sz.: Rézbánya) metallurgus, metalifossor, vigil nocturnus, vorsteherius
- Schropp (Schrob)** Ludovicus 1818 (†-22 évesen) metallurgus
- Schropp (Schrob)** Franciscus 1844–1885 (†-64 évesen, sz.: Rézbánya) bányász, hevér, bányász mester, főbányász, munkáló előljáró a bányákban, vigil montanus, aeditus
- Schröder** Christophorus 1759
- Schuberth** Elias 1753(†)
- Schuch** Adamus 1758–1778 (†-58 évesen) aurifossor
- Schuch** Caspar 1783–1788
- Schuch** Joannes 1784–1835 (†-77 évesen, sz.: Rézbánya) aurifossor, metallurgus, sylvarum custos
- Schuch** Laurentius 1793–1795 aurifossor
- Schuch** Antonius 1807–1817 (†-34 évesen) metallurgus
- Schuch** Joannes 1812–1873 (†-84 évesen, sz.: Rézbánya) metallurgus, bányász, hajdo, officii montani hajdo, hajdú, hivatalbeli huszár
- Schuch** Franciscus 1820–1850 (†-57 évesen, sz.: Rézbánya) metallurgus, praepositus fodinae de Reichenstein, Hutmann, vorsteherius, bányafelügyelő
- Schuch** Antonius 1828–1866 (†-55 évesen) metallurgus, hevér, bányász, gépmester, gépgondnok, bányagép felügyelő, őr a bányákban

Schuch Joannes [1830]–1874 (†-61 évesen) bányász, depositarii custos et scriba montanus, szertárszolga

Schuch Franciscus 1844–1879 (†-59 évesen, sz.: Rézbánya) raktárfelügyelő, gabona és általános tárnok, törőmalmi gondnok, törőmalom előjáró, érc próbáló, primarius penes molam contusoriam, custos domus contusoriae, zúzda felőr

Schuch Ludovicus 1855–1868 (sz. 1830) liquefactor

Schuch → 1920 u.

Schultis Josephus 1795 aurifossor

Schveller Joannes 1785–1786

Schwemreiter (Schwemreiter) Simon 1744–1776.02.22. (†-72/74 évesen) Hutmann, montanista

Schwartzberger Franciscus 1787

Schwidlits Jacobus 1782 (†-24 évesen)

Seitz 1752

Settinger Simon 1787–1796 (sz.: Nagyág/Szekeremb) metallurgus

Sitner Petrus 1788 (†-23 évesen)

Six Josephus 1773

Skindrovits Franciscus 1796–1846 (†-82 évesen, sz.: Szanaburg/Horvátország [Sanaburg/Krajna], apja is olvasztó volt) metallurgus, liquefactor, alolvasztó, olvasztó

Skindrovits Joannes 1827–1869 (†-70 évesen, sz.: Rézbánya) metallurgus, liquefactor, supremus liquefactor, primarius liquefactor, alolvasztó, főolvasztó, olvasztó mester

Skindrovits Josephus 1834–1836 (†-28 évesen)

Skindrovits Franciscus 1847–1885 (†-63 évesen, sz.: Rézbánya) sylvarum custos, erdőőr

Skindrovits → 1930u.

Sorger Jacobus 1823 metallurgus

Spangel Georgius 1825–1856 faber ferrarius, faber ferrarius montanus, bányászti kovács mester

Spangel Carolus 1847–1850 bányai kovács

Spangel → 1900u.

Speichert Georgius 1827–1844 (sz. 1799) ludirector, tanító

Spisak Mathias 1778

Stantz Adamus 1816 carbonarius

Steiner Franciscus Josephus 1758–1791.01.22. (†-52/55 évesen) geometra, geometra metallurgicus, montium magister

Steiner Joannes 1791–1807 (sz. 1768-Rézbánya) fodinarum curator, fodinarum custos, geometra

Steiner Petrus 1815–1836 (†-59 évesen, sz.: Krajna) metallurgus, monticola

Steiner Petrus 1837–1867 (sz.: Vaskoh) metallurgus, bányász, vigil financialis, financialis custos

Stengel Josephus (Adalbertus) 1807–1819 officii husarus, officii montani equestris, vigiliarum magister, cancellista

Stengel Andreas 1825–1852 (†-49 évesen, sz.: Rézbánya) metallifossor, metallurgus, hevér, liquefactor

Stengel Joannes 1856 (†-23 évesen) metallifossor

Stengel → 1880u.

Stöcklein (Stöcklein) Josephus 1814–1855 (†-78 évesen, sz.: Újmoldova) metallurgus, fodinarum primarius, vorsteherius urburalis

Stöcklein (Stöcklein) Franciscus 1837 (†-22 évesen)

Stöcklein (Stöcklein) Josephus 1843–1898 (†-78 évesen, sz.: Rézbánya) bányász, metallurgus, olvasztói segéd, olvasztó

Straub Christophorus 1785–1788

Straub Martinus 1774–1813.01.02. (†-63 évesen) sylvarum obequitator

Straublein Michael 1785 (†-20 évesen)

Strássa (Strázsa) 1740-es évektől folyamatosan jelenlévő név (részben katolizáló reformátusok)

Strássa (Strascha, Strázsa) Franciscus 1782 (†-42 évesen)

Strássa (Strázsa) Joannes 1787 (†-51 évesen, kálvinista)

Strássa (Strázsa) Josephus 1795 (†-40 évesen, kálvinista) aurifossor

Strobl Joannes 1842 (†-26 évesen, sz.: Resica, felesége selmecebányai)

Strzemcha Venceslaus 1788 (†-48 évesen)

Sturion Adamus 1744–1770 (†-74 évesen)

Sturm Thomas 1847–1857 (†-51 évesen, sz.: Flitsch/Gorizia, korábban Oravicán, felesége selmecebányai) bányász, bányász mester, vigil montanus

Stütz Josephus 1838

Surina Jacobus 1772

Suska Alexander 1816 liquefactor

Svetlicsek Georgius 1807 (†-58 évesen) metallurgus

Szabó Georgius 1745

Szabó Georgius 1795–1805 murarius

Szabó Josephus 1808 (†-48 évesen) metallurgus

Szabó Joannes 1816 carbonarius

Szapannos 1760-as években előforduló név (katolizáló református)

Szajbély (Szajbely, Szajbely, Száibely) Stephanus 1815–1843 (1817/1818-ban nincs Rézbányán) geometra, geometra subterraneus, bányászati mérnök, földalatti mérnök

Szász Georgius 1759–1763

Szász Stephanus 1759

Szász Leonardus 1827–1836 (†-66 évesen, sz.: Újmoldova) metallurgus, metallifossor

Szász Martinus 1848–1858 (†-38 évesen, sz.: Rézbánya) metallifossor, bányász, hevér, bányatulajdonos (1849)

Szegedi Josephus 1786
Szentgyörgyi Stephanus 1744–1745
Szepenka Venceslaus 1787
Székely András 1763 (erdélyi unitárius)
Székely Michael, de Bibarcfalva 1806–1813 protocollista
Szigeti 1740-es években előforduló név (katolizáló unitárius)
Szilágyi Franciscus 1763–1771 (sz. 1727)
Szilágyi Josephus 1745 1759
Szilágyi 1750-es években előforduló név (katolizáló reformátusok)

Tauber Joannes 1769–1772 (†-23 évesen)
Thaller Valentinus 1767–1771 (sz. 1738) Hutmann
Thaller Joannes 1813–1850e. sylvarum obequitator, erdőügyelő
Thaller Joannes 1840–1853 (később bányahivatali számadótiszt Nagyágon)
practicans, hivatali írnok, tisztos, bányai gyakornok, ellenőr, bányai
ellenőr, substitutus contraagens montanisticus, protocollista montanus
Tibáth Alexander 1817–1852 (†-60 évesen, sz.: Rézbánya) metallurgus, hevér,
bányász
Tibáth Gabriel 1847–1857 (sz.: Rézbánya) metallifossor, hevér
Tibáth → 1910u.
Tohuz Georgius 1783
Tolek Joannes 1775
Topainer Franciscus 1754 (sz. 1722)
Tott (Tóth) Georgius 1767
Tracher Ignatius 1766–1768
Trein Andreas 1788
Trinkel 1750-es években előforduló név
Trion Mathias 1781–1783
Tschauner Georgius 1781 (†-34 évesen)
Tsenek Joannes 1781–1782
Turmus Joannes Ignatius 1780 fodinae fossor

Ular Joannes 1779
Unterlachstättner Joannes 1828–1836 (†-58 évesen, sz.: Dognácska) caupo
dominalis
Unterlachstättner Carolus 1834 (sz.: Dognácska, felesége oravicai)
Unterlachstättner Franciscus 1854–1895 (†-62 évesen, sz.: Rézbánya, az 1860-as
években Verespatakon bányász) ad molam contusoriam laborator,
metallurgus, metallifossor, bányász
Untergutsch (Untergutz) Ernestus 1809–1813 geometra subterraneus
Urbán Joannes 1817–1842 (felesége szepességi) monticola, vigil nocturnus,
éjjeliőr

Urbin Casparus 1838–1840

Vagner Valentinus 1753 (†)

Vajda Joannes 1745

Vajda Josephus [1770]–1808 (†-78 évesen) sartor

Vajda Michael 1797–1837 (†-64 évesen, sz.: Rézbánya) metallurgus, monticola

Vajda Carolus 1828–1853 (†-46 évesen bányabalesetben) metallifossor, bányász

Vajda Antonius 1833–1842 (sz.: Rézbánya, később Nagyágon)

Valyi Paulus 1745

Varga Stephanus 1785 (†-42 évesen)

Vasilevics Mathias 1854–1865 chyrgus montanus

Vasztner Joannes 1769 (sz. 1736)

Váradi Georgius 1759–1760 (†-54 évesen) vigil

Váradi Franciscus 1787–1821 (†-65 évesen) officii montanistici husarus seu equestris

Váradi Carolus 1825–1873 (†-69 évesen, sz.: Rézbánya) liquefactor, hutamunkás, custos ustrinae, kohór, nocturnus vigil ustrinae, vigil montanus, olvasztónál felügyelő, olvasztók öre

Veibert (Weibert) Antonius 1784–1790 (†-36 évesen)

Venecsek Martinus 1856–1871 (korábban Boiczán) hutmannus montanus, Hutmann, Hutmann primarius, bányafelügyelő

Veress Martinus, de Szárhegy 1852–1858 montium magister, bányamester, administrator Rézbányaensis, curator montium, praefectus montanus

Vester Paulus 1779–1805 aurifossor, metallurgus, monticola

Végh Moyses 1812–1856 (†-68 évesen, sz.: Abrudbánya, konvertita) cothurnarius, obequitator salis

Végh Antonius 1843–1854 (†-41 évesen, sz.: Rézbánya) alfelügyelő a belső bányákban, alelöljáró a rézbányai bányáknál, bányelöljáró, helyettes bányaőr (Hutmann), fodinarum primarius

Végh Carolus 1848–1855 (sz.: Rézbánya) bányász, monticola

Villitzhammer Franciscus 1786

Vinkelbauer (Winkelbauer) Joannes 1775–1796 aurifossor, metallurgus

Vishoffer (Wishoffer) Joannes Nepomucenus 1786–1818.04.31. (†-67 évesen) ustrinae magister, liquefacturae magister, factor, rationista, protocollista

Visiniak (Visiak) Lucas 1781–1791 (†-50 évesen) fossor montanus

Vogt (Wogt, Wogd, Fogt) Antonius 1802–1827.06.13. (†-72 évesen, felesége csiklovai) chyrgus, chyrgus montanus

Vojka (Wojka) Joannes 1783–1786 fossor montanus

Vontschina (Wontsina) Joannes 1778–1782 (†-33 évesen, felesége oravicai) fodinae fossor

Vörös (Veres) Nicolaus 1773–1776 (†-25 évesen)

Wachter (Wächter) Julius 1845–1847 (evangélikus, korábban és később is Oravicán) bányahivatali iktató, bányászéki helyetteségi iktató

Waldhauser (Waldhausl) Joannes 1857–1866 (sz. 1822, Alsó-Ausztria) sylvarum custos, sylvarum indagator, hajdonis montanus, vigil montanus

Wallitzek (Wallitschek) Michael Bartholomaeus 1796–1805 protocollista

Weid (Veid, Vaid) Thadaeus 1801–1819 (†-39 évesen bányabalesetben, felesége offenbányai) metallurgus et murarius

Weid (Veid, Vaid) Ferdinand 1828–1854 metallifossor, bányász

Weid → 1870u.

Weingartner Leopoldus 1791–1795 protocollista

Weingartner Antonius 1801–1809.05.10. (†-36 évesen) ustrinae contraagens, liquefacturae contraagens

Weiss Josephus 1787

Weiss Carolus 1817–1821 (evangélikus) metallurgus

Wolenszki (Volenszki) Petrus Mathias 1764–1766 (†-60 évesen)

Wolf Joannes 1816 liquefactor

Zangel (Zanckl) Andreas 1785–1788 (sz.: 1752)

Zanko Josephus 1789–1813 amalgamationis director, magister amalgamationis, geometra montanus, montium magister

Zándor Joannes 1801–1806 metallurgus

Zieger Ignatius Franciscus [1760]–1775–1791 (†-54 évesen) aurifossor, fodinae fossor

Zieger Casparus [1760]–1786

Zimmerl Joannes Baptista 1786–1789 (sz.: 1737)

Zsák Franciscus 1825–1854 murarius, bányakőműves, bányászati kőműves és bányász

Zsiska Joannes 1763

Zsombori Josephus 1792–1796 (református) sartor

Rézbányai bányatisztek és -hivatalnokok (1744–től az 1850-es évekig)

A montángazdaság tisztikarának lajstromai nyomtatott formában a 18. század derekától jelentek meg, ám sokáig csak a legfelsőbb hatóságok (*Administratio Montana Superioris Hungaricae*) hivatalnokait jegyzékelték a többnyire egyházi kalendáriumok mellékleteként megjelenő névtárak (sematizmusok). Az egyes bányahivatalok / bányabíróságok tisztjeit többnyire majd csak az 1770-es évektől kezdődően találjuk meg e lajstromokban. Első ízben a győri kalendáriumokban szerepeltették a rézbányai hivatalt, ám azok 1772–1775 között kizárólag a hegymester személyét rögzítették. 1776–1782 közötti, rézbányai tisztii jegyzékeket is tartalmazó névtárakat nem találtunk. 1783-tól kezdve aztán az önálló címlappal rendelkező, Pozsonyban, majd Győrben, végül Budán megjelentetett országos névtárak eleinte foghíjasan, majd 1794-et követően folyamatosan tartalmazták Rézbánya tisztikárát.¹³⁰ 1838-tól, illetve 1846-tól kezdődően segítségünkre voltak a Bécsben megjelenő, kifejezetten csak a montángazdaságot adató országos névtárak is.¹³¹ E jegyzékek eleinte négy, majd hat–nyolc bányatisztet és -hivatalnokot soroltak fel: a hegymestert (*montium magister, Bergmeister*), bányamérnököt / földmérőt / földalatti mérnököt (*geometra montanus, geometra subterraneus, Markscheider*), bányagondnokot / bányabejárót vagy hegygondnokot (*fodinarum curator, montium curator, Einfahrer, Grubenschaffer*), kohmestert (*ustrinarum magister, Hüttenmeister*), kohógondnokot (*ustrinarum curator, Hüttenverwalter*), kohóellenőrt (*ustrinarum contraagens, Hüttenkontrollor*), a hivatali jegyzőkönyvvezetőt-iktatót (*protocollista, Protokollist*), erdőgondnokot (*sylvarum curator, sylvarum obequitator, sylvarum indagator*) és a sebészt / seborvost (*chirurgus, Arzt, Wundarzt*).¹³²

A mindenkori rézbányai hegymesterek egyúttal bányabírák (*judex montanus, Bergrichter*), a II. József császár korában foganatosított átszervezések után helyettes bányabírák voltak (*substitutus judex montanus, substituierter Bergrichter*), a bá-

---

¹³⁰ *Calendarium Jaurinense titolare et historicum ad annum... 1772→1775.* Jaurini; *Ecclesiasticae et politicae Regni Hungariae dignitates... pro anno... 1783, 1784.* Posonii; *Ecclesiasticae, ac politicae inclyti regni Hungariae dignitates... pro anno... 1787, 1788.* Jaurini; *Titulare in Regno Hungariae... officiorum pro anno... 1789.* Budae; *Schematismus Regni Hungariae... pro anno... 1790.* Budae; *Magyar Almanak... 1794, 1795.* Bécs; *Schematismus inclyti Regni Hungariae... pro anno... 1794→1847.* Budae.

¹³¹ *Allgemeiner montanistischer Schematismus des österreichischen Kaiserthums für das Jahr... 1838→1845.* Wien; *Handbuch über den montanistischen Staatsbeamten-, Gewerken- und gewerkschaft. Beamten-Stand des österreichischen Kaiserstaates für das Jahr... 1846→1848.* Wien; *Handbuch für Landeskultur und Bergwesen im Kaiserthume Österreich für das Jahr 1853.* Wien.

¹³² Egy-egy bányahivatal legalább hat bányatiszt működését feltételezte. Ld. Faber, Antonius: *Principia juris metallici Hungarici.* Posonii, 1824. 40–46.

nyamérműkök pedig ércpróbálók / ásványvizsgálók, azaz kémlészek is voltak (*minerarum probator, docimasta, Probierer*).

Az 1810-es évek derekától vették fel a rézbányai jegyzékekbe a bányatársulat faktori / számvevői hivatalának (*Factoratus Officium Urburariale* vagy *Factoratus Officii Regio-Urburariale*) alkalmazottait, a faktort (*factor, Faktor*) / számvevőt (*rationista*) és ellenőrt (*controllor, contraagens, Faktoriekontrollor*), és ez utóbbiak mellett tevékenykedő gyakornokokat (*practicans, Praktikant*).

A nyomtatott névtárakban nem szerepeltek a bányahivatali írnokok (*scriba, scriba montanus*),¹³³ a szén- és ércmérők (*carbonum et minerarum ponderator*), továbbá a bányafelőrök, bányafőnökök-előljárók (*praepositus fodinarum, primarius fodinarum, vorsteherius, hutmannus, Vorsteher, Hutmann*) sem. A zúzómalmok, iszapolók és a kohók művezetői (pl. az olvasztómester / főolvasztó – *superior liquefactor*) ugyancsak hiányoznak a Rézbányára vonatkozó jegyzékekből.

Sematizmusaink nem tettek utalást a valószínűleg csak kísérleti üzemként rövid ideig működő rézbányai foncsorító (amalgamáló, amalgamozó) műhelyről sem. A higanyt régóta használták a nemesfémek, különösen az ezüst ércekből való kiválasztására, ám a technológiát világraszóló szenzációként Born Ignác forradalmasította az 1780-as évek közepén. A Selmecbánya közelében lévő Szklenón 1786-ban felállított berendezés 1793-ig működött, amikor is beszüntették az eljárás használatát.¹³⁴ A csehországi származású *Josephus Zanko* 1784-től volt a selmecbányai akadémia hallgatója éppen a módszer kidolgozásának idején.¹³⁵ Anyakönyvi bejegyzéseink tanúsága szerint Zanko 1789–1792 között foglalkozhatott a módszer rézbányai bevezetésével, *magister amalgamationis* (másik bejegyzésben *amalgamationis director*) hivatali beosztásban. Annak elvetése után, 1792-től Zanko Rézbányán maradt, és rövidesen kinevezett bányamérnök, majd hegymester lett. Bécsben 1796-ban kötött (de a rézbányai anyakönyvekbe is bevezetett) házasságának tanúja Anton Ruprecht egykori selmeci vegytan-professzor, császári udvari tanácsos volt, aki a Born-féle amalgamáló eljárást tökéletesítette.

Anyakönyvi adataink gazdagon kiegészítik a nyomtatott forrásokból származó információkat, a jelzett hiányokat részben pótolják. Hogy mennyire alkalmas és eredményre vezető az anyakönyvi kutatás e téren is, abból is látható, hogy az 1783–1853 közötti időszakból a hivatalos névtárakban előforduló mintegy ötven bányatiszt és -hivatalnok közül mindössze ötven nem szerepeltek semmilyen for-

---

¹³³ Az írnokok feladatkörei elvileg átfedésben voltak a jegyzőkönyvek vezetőinek (*protocollista*) feladatköreivel, ám egymással párhuzamosan is előfordultak forrásainkban. Erre nézve ld. Faber 1824. 46.

¹³⁴ Schleicher Aladár: *Magyarország, mint az ún. európai amalgamáció bölcsője*. (Klny. a Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Tudományok Osztályának Közleményeiből. 1961/29. 407–416.) (Adatok a kohászat magyarországi történetéhez VII.)

¹³⁵ Faller Gusztáv: *A Selmecki M. K. Bányász- és Erdész- Akadémia évszázados fennállásának emlékkönyve. 1770–1870*. Selmeck, 1871. 261 sz.

mában sem Rézbánya egyházi anyakönyveiben. Közülük hárman alig egy-egy esztendeig tartózkodtak a településen.

Selmecbánya szerepe a bánsági bányakerület tiszti rétegének kinevelésében vitathatatlan. Az 1780-as évek után Rézbányán működő hegymesterek és bányamérnökök mindegyike, továbbá a bányagondnokok, kohmesterek, kohógondnokok, kohóellenőrök és a bányahivatali jegyzőkönyvvezetők többsége az 1770-ben kapuit megnyitó selmecbányai Bergakademie, a bányászati-kohászati akadémia növendéke volt. Rézbányán 1780–1853 között huszonhat Selmecbányán végzett szakember dolgozott, és két selmeci gyakornokról tudjuk, hogy Rézbányára helyezték őket.¹³⁶ A gyakornokok száma vélhetően jóval nagyobb lehetett, ám a névtárak csak elvéve szerepeltették őket. Sajnos az akadémia előzményének számító selmecbányai Bergschule (alapítva 1735-ben), illetve a hasonlóképpen bánya- és kohótiszteket képző, kétéves, középfokú szintűnek tekinthető szomolnoki és oravicai szakiskolák növendékeiről, a gyakornoki (praktikánsi) rendszer résztvevőiről nem maradtak fenn jegyzékek.¹³⁷ Ennek megfelelően nincsenek információink a levéltári forrásainkból kigyűjtött, az 1770/1780-as évek előtt hivatalban lévő tisztek végzettségére vonatkozóan sem. Az 1740–1780 közötti évtizedek rézbányai szakembereit teljes egészében a matrikulákból és az erdőbérleti ügyletekben előforduló említésekben ismerhettük meg,¹³⁸ öt hegymestert, három mérnököt-kémlészt, három bányagondnokot, négy faktort / számtartót és írnokot. Ezek közül, az adataink alapján 1752–1756 között biztosan rézbányai hegymesteri tisztséget viselő *Ferdinand Anich (Onich)*-ről kivételesen tudható, hogy egyszerű vájárként kezdte pályafutását, és a hosszú időn át szerzett tapasztalat és számunkra ismeretlen esetleges tanulmányok juttatták magasabb pozíciókba.¹³⁹ Az 1763–1768 között Rézbányán geometraként dolgozó *Joannes Josephus Herchenröthern* ugyanakkor biztosan rendelkezett felsőfokú szakképzettséggel, hiszen 1771-ben részt vett egy komplex, *Krassó megyei* bányatérképezésben, és ott *Markscheider*-ként szerepelt, azaz bányamérnök volt. E munkálatokban egyik társa *Christian Anich* volt, vélhetően a rézbányai hegymester fia.¹⁴⁰ Herchenröthern 1769–1778 között Resicán és Dognácskán is térképezett.¹⁴¹ Adatgyűjtésünk érdekes adatsora az, mely *Leonhard Moderspacher* ércpróbálóra, ércvizsgálóra, későbbi hegymesterre vonatkozik. A magyar bányászat- és köztörténetből is jól ismert, tiroli gyökerekkel rendelkező Maderspach család

---

¹³⁶ Alábbi jegyzékünkben jelezni fogjuk beiratkozásuk időpontjait.

¹³⁷ Mihalovits János: Az első magyar bányatisztképző iskolák alapítása. *Bányászati és Kohászati Lapok*, 1931/3. 49–54, 1931/4. 73–78.

¹³⁸ Az erdők éves bérleti díjának kifizetési bizonylatai és a kapcsolódó iratok lelőhelye: Püsp. Lvt. / Acta Oeconomica III. / 3795. és 3796. iratcsomók.

¹³⁹ Gedeon 2020. 84–85; Anich Rézbányáról Dognácskára távozott és ott már idős emberként lett ugyancsak hegymester.

¹⁴⁰ Nagy Júlia: *Krassó megyei bányatérképek*. Geodézia és Kartográfia 1957/4. 262–275.

¹⁴¹ <https://www.archivinformationssystem.at/resultatliste.aspx> (Oszták Állami Levéltár)

Kárpát-medencei ősatyjáról van szó.¹⁴² A legkorábbi rézbányai anyakönyv második bejegyzésében (1744. június 24.) keresztapaként tűnik fel első ízben, a római katolikusok 1745. évi lélek-összeírásában pedig mint ifjú (*adolescens*), házasulatlan ércpróbáló szerepel. Nem tudjuk, mikor és honnan érkezhetett Rézbányára, azonban negyedszázadon át, 1768. február 21-én (52 éves korában) bekövetkezett haláláig folyamatosan ott tevékenykedett. 1760-ig ércvizsgáló, majd 1761–1768 között hegymester volt. Házassága nem szerepel a helyi anyakönyvekben, arra valamikor 1745–1748 között kerülhetett sor. Összes gyermeke Rézbányán született – négy leány és két fiú –, a magyarországi Maderspach család bölcsője tehát itt ringott.¹⁴³ Esetleges szakirányú végzettségéről nincs adatunk.

Felvetődik a kérdés, hogy a bánsági bányakerület 1747. évi létrehozását és Rézbánya 1747–1751 közötti odacsatolását megelőzően a levéltári forrásainkban azonosított bányatisztek, azaz Wolfgangus Czaslofski (hegymester már 1745-ben), Leonardus Moderspacher (ércpróbáló már 1744-ben) és Simon Schwemreiter (bányagondnok / Hutmann már 1744-ben) a bányagazgatás tekintetében hova tartoztak? E kérdés nyitva marad, nincs rá válaszuk.

A bánsági (oravicai) bányakerület gyakorlata szerint különösen a vezető bányatiszti és hivatali réteg tagjai (a hegymesterek, mérnökök, jegyzőkönyv-vezetők, de a bánya- és kohógondnokok is) időnként állomáshelyet váltottak, és a kerület egy másik bányahivatalában folytatták munkájukat. Ennek követésére az 1780-as évektől az említett névtárak nagyszerűen alkalmasak. Jelen gyűjtésünk ez utóbbi aspektusra nem tér ki, ám jeleznénk, hogy Rézbánya tisztjeit és hivatalnokait, illetve – amennyiben a szakma öröklődött a családban – azok felmenőit és/vagy utódait az oravicai bányakerület központi hivatalának és az egyes bányahivatalok (oravicai, dognácskai, szászkaik, újmoldovai, ruszkbányai), vagy vasművek (bogsáni, resicai) tisztii lajstromaiban maradéktalanul fellelhetjük. A Moderspacher (Maderspach), Anich, Abt, Thaller, Steiner, Schöffert (Schäffert), Scherübl (Scherübel), Scharschmidt, Fest, Hoffmann, Meislinger, Beiwinkler, Szájbély, Buhl nevek ismerősen csengenek az egész bánsági kerületben. Szövevényes rokoni és komasági kapcsolatok alakultak ki e családok között is, a szálak részben Rézbányára vezetnek, vagy onnan indultak.

A bihari bányavároskában tehát legalább huszonhat Selmecebányán tanult szakember működött az 1850-es éveket megelőzően, ám a Rézbányán született utódaik közül is további kilencet azonosíthatunk, kik középiskoláikat követően a selmeci akadémiára iratkoztak (egy közülük éppen Rézbányán lett bányatiszt, Joannes Steiner).¹⁴⁴ Valóságos szellemi oázis volt Rézbánya a dél-bihari végeken, hiszen a ma-

---

¹⁴² A világhálón keringő számos (vegyes színvonalú) iromány, mely a Maderspach családdal foglalkozik, források megjelölése nélkül emlegeti Georg Moderspachert (Leonhard apját), mint a familia Tirolból az 1720-as években Bánságba érkező legelső tagját.

¹⁴³ Elisabetha 1749. november 9., Catharina 1750. december 17., Marianna 1753. január 7., Julianna 1755. február 16., Josephus 1757. március 16., Joannes 1759. augusztus 10.

¹⁴⁴ A rézbányai keresztelési anyakönyvek és Faller Gusztáv adatai alapján (Faller 1871):

gas szakmai tudást feltételező hivatásokat űző és a tanulás igényét családi hagyományként tovább örökítő bányatisztek és -hivatalnokok gyermekeit is megfelelő módon iskoláztatták. Amennyiben kizárólag a legközelebbi komolyabb tanulási lehetőséget, a Nagyváradi Királyi Akadémiát, annak beiratkozottait vesszük górcső alá, ott tizennégy Rézbányáról induló ifjút azonosíthatunk.¹⁴⁵

Rézbányán a kitermelés és a feldolgozás felívelő korszaka volt az 1820–1843 közötti bő két évtized.¹⁴⁶ Szájbély István – e gondolatsorban áttérünk a magyar keresztnevek használatára – éppen ekkor, 1815–1816, majd 1819–1843 között volt a helyi érckutatás és bányatérképezés vezető szakembere. Karl Ferdinand Peters és František Pošepný későbbi földtani monográfiái Szájbély munkásságára, kéziratos hagyatékára is támaszkodhattak.¹⁴⁷ Nem véletlen, hogy 1861-ben Peters javaslatára neveztek el egy Rézbányán felfedezett ásványt *Szajbélyit*-nek.¹⁴⁸ Peters vélekedése szerint bár Szájbély nem rendelkezett megfelelő tudományos képzettséggel, mégis jelentős mértékben hozzájárult a rézbányai ásványok megismeréséhez.¹⁴⁹ Szájbély István nemes szándékainak, a közjóra való törekvésének rendkívüli tanújelét adta 1834-ben, amikor is igen jelentős, 431 darabból álló ásvány-, kőzet- és öntvénygyűjteményét (minden darabból 5 példányt!) a Helytartótanácsnak ajánlotta fel azzal a megköttéssel, hogy egy példány a Magyar Királyi Tudományegyetemnek, a töb-

---

Joannes Moderspacher sz. 1759. augusztus 10. (apja Leonardus M. ércpróbáló, későbbi hegymester) = 1780 (157 sz.); Joannes Herchenröthern sz. 1763. április 20. (apja Joannes Josephus H. bányamérnök) = 1783 (213 sz.); Franciscus Herchenröthern sz. 1767. február 9. (apja Joannes Josephus H. bányamérnök) = 1783 (210 sz.); Joannes Steiner sz. 1768. augusztus 29. (apja Franciscus Josephus S. bányamérnök, későbbi hegymester) = 1789/1790 (389 sz.); Carolus Meislinger sz. 1800. szeptember 6. (apja Sebastianus Meislinger hegygondnok) = 1819 (1481 sz.); Sebastianus Meislinger sz. 1804. október 3. (apja Sebastianus Meislinger hegygondnok) = 1826 (1799 sz.); Ludovicus Fejér sz. 1812. november 6. (apja Ludovicus Fejér kohóellenőr, későbbi hegymester) = 1838 (2651 sz.); Hermannus Buhl sz. 1819. május 8. (apja Jacobus Buhl hegymester) = 1840 (2898); Carolus Abt sz. 1830. augusztus 8. (apja Antonius Abt szén- és ércmérő) = 1850 (3871 sz.)

¹⁴⁵ Sebastianus Meislinger hegygondnok, Joannes Baptista Beiwinckler faktor, Joannes Nep. Hoffmann bányagondnok és Ladislaus Klebovich seborvos egy-egy fiúgyermeke, Jacobus Buhl hegymester és Antonius Abt szén- és ércmérő két-két fia, Stephanus Szájbély bányamérnök és Ludovicus Fejér hegymester három-három gyermeke volt a váradi akadémia növendéke. (ld. Szögi László–Varga Júlia: *A nagyváradi felsőoktatás intézményeinek hallgatói 1740–1852*. Budapest, 2019. (Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 18.)

¹⁴⁶ Péch 1873. 51.

¹⁴⁷ Pošepný 1874. 2;

¹⁴⁸ <https://www.mindat.org/min-3857.html>

¹⁴⁹ Peters, Karl Ferdinand: Szajbélyit. *Sitzungsberichte der mathematisch-naturwissenschaftlichen classe der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*. XLIV./I. 1861. Wien, 1862. 147.

bi pedig a Kassai, Győri, Nagyváradi és Pozsonyi Királyi Akadémiáknak tudományos használatra, tulajdonos jussal általadattassék.¹⁵⁰

Az említett szövevényes bányászati-rézbányászati rokoni kapcsolatokat Szájbély példáján mutatjuk be.¹⁵¹ Az 1780 körül született Szájbély István 1803-ban iratkozott be a selmecbányászati akadémiára,¹⁵² 1808-tól Oravicán a bányakerületi kancellárián dolgozott, 1811-ben bányagondnok Dognácskán, 1815-től Rézbányán. 1817-ben Szászkabányára rendelték ugyancsak bányamérnöki beosztásba, majd 1819-től visszatért Rézbányára és 1843-ig ott dolgozott.¹⁵³ Szájbély a dognácskai születésű Scherübl Erzsébetet (1786–1843. július 26., Rézbánya) vette feleségül, Scherübl Péter dognácskai kohmester, későbbi szászkezi hegymester leányát, Scherübl Ferdinánd rézbányászati, majd oravicai hegymester unokáját. Erzsébet édesanyja Maderspach (Moderspacher) Katalin, a család rézbányászati ősatyjának, Leonard Moderspacher ércpróbálónak 1750-ben született leánya volt. Az özvegy Maderspach Katalin 1836. február 17-én Rézbányán, leányánál tartózkodva halt meg.

Szájbély Istvánnal egy időben, 1826–1832 között volt rézbányászati szén- és ércmérő tiszt id. Abt Antal, aki 1813-tól volt selmeci diák.¹⁵⁴ Apja, Abt Bernát az oravicai bányakerület vezető ércpróbálója volt évtizedeken át, nagyapja pedig a Rézbányán 1758–1767 között bányahivatali írnokként működő Abt János Ádám.¹⁵⁵

---

¹⁵⁰ *Hazai 's Külföldi Tudósítások* 1834/37. (Pest). 290.; Szabó József: A Budapesti Ásványtani Intézet százados története és jelen állapota. *Természettudományi Közöny* XX. 1. pótfüzete, 1888. 12. (Szabó szerint a felajánlás 1831-ben történt); Ld. még Koch Sándor: *A magyar ásványtan története*. Bp., 1952. 56, 73.

¹⁵¹ Olasz eredetű családja a 17. század első felében telepedett le Erdélyben. Mihály nevű apja (?) a Hátszeg melletti vaspataki olvasztó gondnoka volt, kinek nevéhez a ruszkbányászati vasérc 1800 körüli felfedezése kötődik. 1798–1820 között a bányászati bányakerület pénzügyi hivatalnok (Oravicán) ugyancsak egy bizonyos Szájbély Mihály (1770 k.–1820) volt, ám életkorából adódóan ő inkább a testvére lehetett Istvánnak (ld. tisztai névtárak). – Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*. X. köt. 1931. (hibás adatokkal); Maderspach Livius: *Maderspach Károlyné tragédiája és adatok Ruszkbánya történetéhez*. Zólyom, 1909. 25; Hofmann Henrik: *Ruszkbánya története 1803–1857*. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közönye 78/13. 1944. 194.; Székely Lajos – Óvári Antal: Maderspach Károly élete és munkássága. *Bányászati és Kohászati Lapok. Kohászat*, 108/10. 1975. 447.; Az életrajzi adatok pontosításában nem segítettek a bányászati németekre vonatkozó genealógiai kutatásokat összegző adatbázisok sem (Banater Bergland: 4/1. Montan-Orawitz, 6. Montan-Saska, 7/1. Dognatschka).
<https://www.banater-berglanndeutsche.de/home.php?id=a9b1c1de&dm>

¹⁵² Faller 1871. 812. sz.

¹⁵³ Ld. adattárunkat és a tisztai névtárakat. 1844-től 1855-ben bekövetkezett haláláig ismét Oravicán élt és dolgozott.

¹⁵⁴ Faller 1871. 1254. sz.; 1808-1818 között a munkácsi sóhivatalnál sómérő tiszt volt, 1833-tól az oravicai bányagazgatóságnál dolgozott (ld. tisztai névtárak)

¹⁵⁵ Abt János Ádám egyik leánya (Teréz) a megözvegyült Steiner Ferenc rézbányászati hegymester második felesége lett 1789-ben.

Abt Antal felesége is Scherübl leány volt, Terézia. Szájbély István és id. Abt Antal sógorok voltak.

A Szájbély fiúk közül a még Oravicán született Frigyes 1827-ben, a Rézbányán született Vilmos és Norbert 1834-ben és 1840-ben iratkoztak be a Nagyvárad Királyi Akadémiára.¹⁵⁶ Mintegy tíz évvel fiatalabb unokatestvéreik, a Rézbányán született ifj. Abt Antal és Abt Ágoston Károly egyaránt 1847-ben iratkoztak a várad akadámiára (korábban mindketten a szegedi piarista líceum diákjai voltak).¹⁵⁷ Ágoston Károly 1850-ben a selmecebányai akadémia hallgatója lett.¹⁵⁸ Antal a bécsi egyetemen, majd a bécsi műegyetemen folytatta tanulmányait, kutató fizikus lett, a pesti, majd a kolozsvári egyetemek tanára, utóbbinak kari dékánja, majd rektora (1883/1884-ben).¹⁵⁹

Szájbély Istvánnak 1824. március 14-én született Emma Erzsébet nevű leánya (Rézbányán).¹⁶⁰ Őt a nagyvárad születésű Péch Antal vette feleségül, aki 1836–1837-ben a váradi királyi akadémia, majd 1839-től a selmecebányai akadémia hallgatója volt. Péch Antalt nem szükséges bemutatnunk olvasóinknak,¹⁶¹ a rend kedvéért és az eddigi téves információk korrigálásáért megadjuk e házasságkötés pontos adatait. Arra a váradoszai plébániatemplomban 1850. december 28-án került sor.¹⁶²

Oldalágak, atyafiak... Szájbély Istvánnak selmecebányai évfolyamtársa volt Hoffmann János Nepomuk, aki 1817–1829 között hegy- és bányagondnok lett Réz-

---

¹⁵⁶ Vilmos (pontosabban Péter Jakab Mihály Vilmos) sz. 1816. július 20., Norbert (Norbert Mihály) sz. 1822. május 8.; Szögi–Varga 2019. 4387, 5195, 5993 sz.

¹⁵⁷ Antal sz. 1828. november 8. (keresztapja Szájbély István), Ágoston Károly sz. 1830. augusztus 8. (keresztzülei Szájbély István és Scherübl Erzsébet voltak); Szögi–Varga 2019. 6769, 6770 sz.

¹⁵⁸ Faller 1871. 3871.

¹⁵⁹ Szögi László–Kiss József Mihály: *Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és főiskolákon 1849–1867*. Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 7. Budapest, 2003. 905 és 4626 sz.; Karácsony János: A kolozsvári magyar fizikaiskola történetéről. *Szemlények a 150 éve alapított kolozsvári egyetem Matematikai és Természettudományi Karának történetéből* (szerk. Szenkovits Ferenc, Soós Anna). Kolozsvár, 2022. 15–18, 103–107.

¹⁶⁰ Az összes vonatkozó irodalom hibásan adja meg a születési évet, furcsa módon a gyászjelentése, sőt selmecebányai sírkövének felirata is pontatlan. Ld.: <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/466655#>

¹⁶¹ Szögi–Varga 2019. 5396; Faller 1871. 2820; Péch származásáról ld. Wanek Ferenc–Emödi András: Egy nagyvárad születésű tudós – Péch Antal – a magyar bányászat leg-híresebb képviselője. *Bányászati és Kohászati Lapok. Kohászat*, 145/6. 2012. 25–26.

¹⁶² Váradoszai r. kat. plébánia házassági anyakönyve (1838–1852) a plébánia tulajdonában. (E házassági bejegyzésben is téves Szájbély Emma életkora, 26 éves helyett 21 szerepel).

bányán (ott is temették 1829. január 25-én, 48 esztendőskorában).¹⁶³ Kapcsolatuk kezdete azonban jóval régebbi eredetű. Ő annak a Hoffmann Györgynek a kisebbik fia, akinek fivérei (Hoffmann Antal és Ferenc)¹⁶⁴ Maderspach Jánossal (sz. Rézbányán) együtt gazdasági értelemben sikeresen aknázták ki Szájbély Mihály már említett ruszkbányái felfedezését.¹⁶⁵ A szalak kibogozása a végtelenségig tarthatna, ám itt megállunk.

E kivételesen színes rokonsági kapcsolatokat, a vérvonalat már ismertették egy kései leszármazott, *Kosáryné Réz Lola* író (Kosáry Domokos történész édesanyja) kapcsán, ám a rézbányai kötődések és különösen a Maderspach rokonság a háttérben maradt.¹⁶⁶ Talán nem szorul magyarázatra az sem, hogy e gondolatsor kapcsán miért térünk át a magyar keresztnevek használatára. Bár e rokoni háló szereplői, különösen a távolabbi felmenők, mind németajkúak voltak, a hungarustudat és a reformkor szelleme, majd az 1848–1849-es szabadságharc egyre csak erősítette a leszármazottak magyarsághoz (és különösen az országhoz) való tartozásának érzését, a tettek mezején is. Maderspach Károlynak és feleségének a tragédiája jól ismert, amint Maderspach Ferenc vagy ifj. Maderspach János haditettei és Péch Antal 1849. évi magatartása is. A rézbányai születésűek közül Szájbély István fia, Norbert már 1848 őszén az oravicai nemzetőr zászlóaljnlán szolgált, Sebastian Meislinger hegygondnok Selmecezen végzett Sebő (Sebastian) fia pedig székelyföldi utászszázados, majd a ruszkbányai hadianyaggyár parancsnoka volt. Weingartner Antal kohóellenőr Rézbányán született József nevű fia 1848-ban magyarosította a nevét (Szölényire), a világosi fegyverletételkor ezredesi rangban esett fogságba. A magyarok közül Fejér Lajos hegyemester három fia harcolt a szabadságharcban Károly, Ottó és Sándor, ketten közülük Rézbányán születtek.¹⁶⁷

---

¹⁶³ Hoffmann János Nepomuk fiatalon elhunyt felesége – Hochwimmer Karolina – a lőporrobbanásban még fiatalabban (1818. április 22-én, 35 esztendősen) elhunyt rézbányai bányamérnök, Hochwimmer Alajos húga volt.

¹⁶⁴ Hoffmann Ferenc fia volt az az Arnold, aki 1834-ben rövid ideig rézbányai bányahivatali jegyzőkönyvvezető volt.

¹⁶⁵ A részleteket ld. Hofmann 1944. 194–195.; a család nemesítéséről ld. Szendrei János: *Három címeres nemeslevél*. Turul 1889/I. 51.

¹⁶⁶ Nagy Domonkos Imre: *Selmecebánya Kosáryné Réz Lola műveiben*. Erdészettörténeti Közlemények, 86. 2012. 130.

¹⁶⁷ Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/1849. évi szabadságharcban*. Miskolc, 2015.; Uő: *Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban*. Budapest, 2008.; Uő: *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban*. III. köt. Budapest, 1999.

Bányatisztek és -hivatalnokok adattára¹⁶⁸

Hegymesterek (montium magister):

Czaslofski Wolfgangus ?–1745–?

Anich (Onich) Ferdinandus ?–1752–1756–?

Fischler Bernardus 1758–1760

Maderspach (Moderspacher, Maderspacher) Leonardus 1761–1768

Scherübl (Scherübel) Ferdinandus 1769–1771

Scherübl (Scherübel) Antonius Franciscus 1772–1775–?

Steiner Franciscus Josephus ?–1778–1791

Schöffert (Schäffert) Anselmus¹⁶⁹ 1792–1805

Zanko Josephus¹⁷⁰ (1796–1805 helyettes), 1805–1813

Buhl Jacobus¹⁷¹ 1813–1825

Schmidt Antonius¹⁷² 1825–1826

Fejér Ludovicus¹⁷³ 1827–1848–?

Veress Martinus¹⁷⁴ ?–1852–1858–?

Bányamérnökök, földmérők, ércvizsgálók (geometra, geometra subterraneus, minerarum probator, minerarum examinador, docimasta):

Maderspach (Moderspacher, Maderspacher) Leonardus ?–1744–1760
(*ércvizsgáló*)

Az alábbiak mind bányamérnökök–földmérők és ércvizsgálók:

Herchenröthern Joannes Josephus 1763–1768

Steiner Franciscus Josephus 1769–1776–?

Schöffert (Schäffert) Anselmus¹⁷⁵ ?–1778–1791

Zanko Josephus¹⁷⁶ 1792–1805 (1789–1792 között *amalgamationis magister*)

Steiner Joannes¹⁷⁷ 1805–1807

1808 betöltetlen

Untergutsch Ernestus¹⁷⁸ 1809–1813

---

¹⁶⁸ A selmecebányai tanulmányokra lábjegyzetekben utalunk.

¹⁶⁹ Faller 1871. 40 sz. (1771).

¹⁷⁰ Faller 1871. 261 sz. (1784).

¹⁷¹ Faller 1871. 634 sz. (1797).

¹⁷² Faller 1871. 775 sz. (1801).

¹⁷³ Faller 1871. 866 sz. (1805).

¹⁷⁴ Faller 1871. 2184 sz. (1831).

¹⁷⁵ Faller 1871. 40 sz. (1771).

¹⁷⁶ Faller 1871. 261 sz. (1784).

¹⁷⁷ Faller 1871. 389 sz. (1789).

¹⁷⁸ Faller 1871. 687 sz. (1798).

1814 betöltetlen

Szajbely Stephanus¹⁷⁹ 1815–1816
Hochwimmer Aloysius¹⁸⁰ 1816–1818
Szajbely Stephanus¹⁸¹ 1819–1843
Eck Georgius¹⁸² 1844/1845–1852–?
Loydl Michael¹⁸³ ?–1857–1859–?

Bányagondnokok, bányabejárók (fodinarum curator):

Schwemreiter (Schwemreiter) Simon 1744–1767/1769
Thaller Valentinus 1767–1771
Masere Jodocus ?–1778–?
Scharschmidt Adolphus 1787–1790
Steiner Joannes¹⁸⁴ 1791–1798

1799–1818 betöltetlen

Hoffmann Joannes Nepomucenus¹⁸⁵ 1819–1829

1830–1836 betöltetlen

Eck Georgius¹⁸⁶ 1837–1840
Neumann Joannes¹⁸⁷ 1841–1843 (helyettes)
Czentner Evarodus 1844 (helyettes)
Horváth Franciscus¹⁸⁸ 1844–1854 (helyettes, majd rendes)

Hegy gondnokok (montium curator):

1797-ig betöltetlen

Meislinger Sebastianus 1797–1816
Hoffmann Joannes Nepomucenus¹⁸⁹ 1817–1818

1819-től betöltetlen

Kohmesterek, olvasztómesterek (ustrinarum magister, liquefacturae magister):

1796-ig betöltetlen

Vishoffer (Wishoffer) Joannes Nepomucenus 1796–1815

1816–1839 betöltetlen

Fest Franciscus¹⁹⁰ 1840–1848

---

¹⁷⁹ Faller 1871. 812 sz. (1803).

¹⁸⁰ Faller 1871. 706 sz. (1799).

¹⁸¹ Faller 1871. 812 sz. (1803).

¹⁸² Faller 1871. 1937 sz. (1828).

¹⁸³ Faller 1871. 2288 sz. (1833).

¹⁸⁴ Faller 1871. 389 sz. (1789).

¹⁸⁵ Faller 1871. 794 sz. (1803).

¹⁸⁶ Faller 1871. 1937 sz. (1828).

¹⁸⁷ Faller 1871. 2234 sz. (1832).

¹⁸⁸ Faller 1871. 1793 sz. (1826), 2785 sz. (1839) ?

¹⁸⁹ Faller 1871. 794 sz. (1803).

Kohógondnokok (ustrinarum curator):

1821-ig betöltetlen

Molnár Josephus¹⁹¹ 1822–1825

1826 betöltetlen

Fest Franciscus¹⁹² 1827–1828, 1837–1839

1829–1836 betöltetlen, 1840-től betöltetlen

Kohóellenőrök (ustrinarum contraagens, liquefacturae contraagens):

1801-ig betöltetlen

Weingartner Antonius¹⁹³ 1802–1809

1810 betöltetlen

Fejér Ludovicus¹⁹⁴ 1811–1821

1822-től betöltetlen

Horkay Andreas¹⁹⁵ ?–1853–1857–:

Ellenőrök, számvevők (factor, rationista, controllor, contraagens):

Schneider Theophilus Daniel 1757–1788 (factor)

Fierlinger Mathias 1769 (rationista)

Haiblein Antonius 1773–1775 (rationista)

Vishoffer (Wishoffer) Joannes Nepomucenus ?–1792–1795 (factor +
rationista)

Hauck Jacobus 1795–1802 (rationista)

Fest Thadaeus 1804–1809 (rationista)

Schild Joannes Baptista 1815–1817 (factor + rationista)

Nuss Joannes Baptista 1815–1817 (contraagens)

Beiwinkler Joannes Baptista 1818–1846 (factor + rationista + contraagens)

Biock Josephus¹⁹⁶ 1818–1836 (contraagens-controllor)

Qualla Franciscus 1839–1846 (contraagens-controllor)

Thaller Joannes 1847–1848 (1839–1846 practicans) contraagens

Huber Felix 1848–1867 (factor + rationista)

Erdőgondnokok (sylvarum curator, sylvarum obequitator):

Straub Martinus 1774–1813

Thaller Joannes 1813 ?

Schön de Schönfeld Franciscus¹⁹⁷ 1816–1825

---

¹⁹⁰ Faller 1871. 1374 sz. (1816).

¹⁹¹ Faller 1871. 1069 sz. (1811).

¹⁹² Faller 1871. 1374 sz. (1816).

¹⁹³ Faller 1871. 542 sz. (1793).

¹⁹⁴ Faller 1871. 866 sz. (1805).

¹⁹⁵ Faller 1871. 3337 sz. (1843).

¹⁹⁶ Faller 1871. 1622 sz. (1823).

¹⁹⁷ Faller 1871. 1253 sz. (1813).

1826-tól betöltetlen

Sebészek, seborvosok (chirurgus)¹⁹⁸

Kretsmajer Joannes 1754–1782

Mathes (Matheis) Franciscus Xaverius 1783–1798

Schlehuber Antonius 1801

Vogt (Wogt, Fogt) Antonius 1802–1827

1828 betöltetlen

Nagy Josephus 1829–1836

Klebovich (Klebovits) Ladislaus 1837–1850

Vasilievics Mathias 1853/1854–?

Iktatók, jegyzőkönyvvezetők (protocollista, actuarius):

Kossen Ignatius 1777–1791

Weingartner Leopoldus 1791–1795

Fest Franciscus 1794–1795

Wallitzek Michael Bartholomaeus 1796–1805

Székely Michael 1806–1813

Frendl Franciscus 1813–1815

1816–1818 betöltetlen

Schöffert (Schäffert) Joannes Baptista 1819–1821

1822–1836 betöltetlen

Herzog Josephus 1828 (interimalis)

Hoffmann Arnoldus¹⁹⁹ 1834 (interimalis)

Bartha Julius²⁰⁰ 1837–1839

Markovits Martinus²⁰¹ 1839/1840

Nagy Carolus²⁰² 1840–1843

1844 betöltetlen

Wachter Julius²⁰³ 1845–1847

Balás Adolphus²⁰⁴ 1848–1853

Írnokok (scriba):

Abt Joannes Adamus 1758–1767

Prach Franciscus 1783–1793–? (+ scriba instrumentorum, instrumentorum
montanisticorum custos)

---

¹⁹⁸ A sebészek képzésére ld. Simon Katalin: *Sebészet és sebészek Magyarországon (1686–1848)*. Doktori disszertáció (ELTE BTK. Történelemtudományi Doktori Iskola, 2011).

¹⁹⁹ Faller 1871. 1819 sz. (1826).

²⁰⁰ Faller 1871. 2072 sz. (1830).

²⁰¹ Faller 1871. 2230 sz. (1832).

²⁰² Faller 1871. 2169 sz. (1831).

²⁰³ Faller 1871. 2620 sz. (1837).

²⁰⁴ Faller 1871. 2638 sz. (1838).

Hauck Jacobus 1780/1790-es évek
Nuss Joannes Baptista 1812–1815
Klein Ignatius 1830-as évek
Qualla Franciscus 1848–?

Gyakornokok (practicans):

Chenet (Chenot) Josephus²⁰⁵ 1787
Leitner Carolus²⁰⁶ 1800–1801
Küchler Joannes 1806–1807
Schöffert (Schäffert) Joannes Baptista 1806–1807

Az adatbázisunkban előforduló, a tiszti névtárakban azonban nem szereplő, további „előjárók”, művezetők:

Bányafelőrök (Hutmann, Vorsteher, praepositus fodinarum, vorsteherius, primarius fodinarum):

Biöck Joannes, Ebergényi Josephus, Ebergényi Laurentius, Galler Gabriel, Bajer Martinus, Csernitzki Georgius, Klein Joannes Baptista, Mahrer Josephus, Matsek Georgius, Neumann Joannes, Schuch Franciscus (I. és II.), Stöcklein Josephus, Venecsek Martinus, Végh Antonius

Főolvasztók, olvasztómesterek (superior liquefactor):

Auer Joannes, Skindrovits Franciscus, Skindrovits Joannes, Mayer Ferdinandus

Szén- és ércmérők (carbonum et minerarum ponderator):

Abt Antonius²⁰⁷, Bügler Ferdinandus, Javorik Ignatius

Érc próbatörők, próbálók (metallorum-minerarum probator):

Lollok Carolus, Mahrer Josephus

---

²⁰⁵ Faller 1871. 180 sz. (1781).

²⁰⁶ Faller 1871. 525 sz. (1793).

²⁰⁷ Faller 1871. 1254 sz. (1813).

Rézbányai sírkövek

Az 1777. évi országos temetőrendezési előírásoknak megfelelően a középkori-koraújkorai templom közvetlen környezetében lévő sírkertet lezárták, ahol a régi rézbányaiak mellett nyugodott többek között az olvasztók egész generációjának ősatyja, az elsőként Rézbányára érkezők társaságába tartozó Johann Auer († 1765), Leonhard Moderspacher hegymester († 1768) és Simon Schvemreiter Hutmänn († 1776) is. A halotti anyakönyv bejegyzése szerint 1778. július első napján temettek első ízben az új temetőben, mely aztán 1864-re telt be. Ez utóbbi év április 19-én helyezték nyugalomra az első elhunytat a mai napig is használt harmadik, legújabb katolikus sírkertben.

A tanulmányunkban említett, illetve adatbázisunkba felvett személyeket és családtagjaikat – akik Rézbányán haltak meg – szinte kivétel nélkül a ma már nem létező, időrendben második sírkertbe temették (1778–1864). Ennek ellenére a legújabb római katolikus temető bejáratával szemben az első sorban hat régi, vaskohi vörös márványból készült szép kivitelű sírkő tűnik fel. Egykori áthelyezésük körülményeiről nincsenek ismereteink, felirataik:

***Hier modern die irdi: Uiberreste· der in Gott · entschlaffenen ·
Frau Bergmeisterin · There: Schmidt · gebohrne Hauck ·
gestorben am 18 April 1825***

Theresia Hauck (Anton Schmidt hegymester felesége)

F. L. S. 1828

Ferdinandus Ludovicus Szájbély

(Szájbély István 10 hónapos korában meghalt fia)

Catharina Scherübl · geborne Maderspach · geboren 1750 · gestorben 1836

Catharina Maderspach

(Peter Scherübl hegymester özvegye, Szájbély István anyósa)

***Joseph Biock · K. G. Controllor · geboren 1[794] ·
gestorben am 24 April · 1836***

Joseph Biock bányatársulati ellenőr

***Maria Klebovics · geborne Szaibély · geboren 1809 gestorben 1836 · und ihre
Tochter · Wilhelmine · geboren 1836 gestorben 1840***

Szájbély Mária (Szájbély István leánya, Klebovich sebész felesége)
és Wilhelmine nevű leánya

***Elisabetha Száibély · gebor. Scherübl · geboren im Jahre 1786 ·
gestorben im Jahre 1843***

Elisabetha Szájbély

(Szájbély István felesége, Peter Scherübl és Catharina Maderspach leánya)

Rézbánya korai térképei

1. A település legkorábbi térképfelvétele az első katonai felmérés vonatkozó szelvényén tanulmányozható.²⁰⁸ Az 1782–1785 között készült térképen már szerepel a néhány évvel korábban, 1780-ban felszentelt, ma is használatban lévő római katolikus kápolna (szabályos templom jellel). A völgy északi oldalán, a Fekete-Körös hídján túl két egyházi épületet jelez a térképlap, az ekkor már létező (véltetően fából készült) görögkeleti templomot és közvetlenül mellette valószínűleg a középkori/koraújkorai katolikus templom romját, vagy a református oratórium maradványait. A térképen feltüntették a településtől mintegy három kilométernyire keleti irányban lévő olvasztó épületét is (*Schmelz h[ütte]*), mely mindvégig, a 20. századig azon a helyen volt.

2. Időrendben második térképünket Johann Kirchschräger (Kirschräger) újmoldovai kincstári mérnök terepi felmérése (1811–1815 között) alapján az adatbázisunkban is szereplő későbbi kohogondnok, Franz Fest másolta 1815-ben.²⁰⁹ Rézbánya és Pojana közös erdőterképén szépen kirajzolódik a település két templomával (római katolikus és görögkeleti) és a völgyben az olvasztók öt épületével (*Schmelz Hütte*). (ld. a Képmellékletek között)

3. 1818-ban jelent meg nyomtatásban Miller Jakab Ferdinánd már említett, Rézbányáról szóló munkája és annak mellékleteként az 1811/1812-ben készült földtani térkép (Karacs Ferenc metszete).²¹⁰ Rézbánya belterületét sematikusan, kissé pontatlanul ábrázolja, a kohók (*Schmelzhütten*) felé vezető térséget *Werksthal* névvel illeti. Valóban, az attól keletre, északkeletre lévő és már 1751-től művelésre fogott aknák a legnagyobb bányaterületet (körzetet) alkották, *Werksthaler Revier* néven.²¹¹ (ld. a Képmellékletek között)

4. Rézbánya nyolc szelvényből álló kéziratos erdészeti mappáját Ágoston Antal és Karl Hammer geometrák 1818-ban készítették el,²¹² azon első ízben szerepel a település pontos szerkezete, a beépített területek, az utcaháló. A külterületeken vízrajzi és dűlőnevek olvashatók, továbbá a fennebb említett bányakörzet néhány bányabejáratát, tárnáját is feltüntették (*Ladislai Gruben, Keiserl Stoln, Segen Gottes, Gab Gottes*). Az olvasztó épületeit (*Schmelz Hütte*) és fennebb, a völgyön egy zúzóház/zúzómű (*Buchhaus* [Pochhaus]), a legkorábban művelés alá vett Antal-tár-

---

²⁰⁸ <https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurvey-hungary>

²⁰⁹ Román Nemzeti Levéltár Bihar megyei fiókja / Tervtár (Colecția de planuri) 167 sz. fond, 598 lsz. – a továbbiakban Tervtár / 1030 sz.; Leírását ld. Emődi 2007. 384 sz. térkép.

²¹⁰ Miller 1818. 317. (kihajtható térképlap).

²¹¹ Pošepný 1874. 39–111.

²¹² Tervtár 864 sz.; Leírását ld. Emődi 2007. 385 sz. térkép.

na mellett) építményeit is megrajzolták. Fontos információt hordoz a Rézbánya belterületét tartalmazó egyik szelvény, ugyanis azon szerepel az a gyümölcsös (*Ogradă Popii*) = Papkert) melynek területén a régi kálvária és az 1740-es években ideiglenesen felépített és 1780-ig használt katolikus kápolna volt.²¹³ (ld. a Képmelléletek között)

5. 1821-ben Portörő István geometra készített egy vázlatrajzot Rézbánya belterületének központi részéről.²¹⁴ Értéke abban rejlik, hogy tizennégy objektumot helyezett el a térképlapon: az alsó és felső hidakat, a bányahivatal magtárát, a piac-teret egy keskeny gyalogos híddal, az uradalmi mészárszéket, a hegymesteri (bányahivatali) épületet, az uradalmi ispán épületét, a katolikus templomot, a Nepomuki Szent János kápolnát, az uradalmi malmot, az uradalmi kocsmát/vendéglőt, a görögkeleti templomot és a katolikus plébánia épületét. Ezen szerepel a régi Rézbánya egyetlen ismert utcaneve is: *Dukaten Gasse*, azaz Aranypénz utca.

6. 1868-ra készült el Rézbánya bel- és külterületeit a birtokrendezések és birtok-elkülönítések lezárása utáni állapotában ábrázoló többszelvényes térkép.²¹⁵ Már említettük a 18. századi topográfiai bizonytalanságokat (temetők, templomok), azok tekintetében e mappa ismét csak annak a bizonyos *Livada Popii* [= *Ogradă Popii* = Papkert] nevű helynek az azonosításához segít hozzá, melyen tehát a régi kálvária és az 1740–1780 között használt katolikus kápolna állt. Az olvasztótelepen ezúttal kilenc objektumot, kohókat és kiszolgálóépületeket lehet azonosítani. Minden eddigi és későbbi térképnél lényegesen részletesebb és pontosabb mappa. (ld. a Képmelléletek között)

E fenti térképek adatainak felhasználásával készítettük el Rézbánya központjának vázlatrajzát, azon feltüntetve a legfontosabb középületeket és objektumokat (ld. a Képmelléletek között).

7–8. A második (1819–1869) és harmadik (1872–1884) katonai felméréseken jól kivehető az 1815 után felfedezett és intenzív művelés alá vett ún. Reichensteintömzsnek a terepi helyzete.²¹⁶ A Galbina-patak és a Rozsda-szakadékból eredő Száraz-völgy (Valea Seacă) közötti igen vad területen lévő tárnák megközelítése, az ércek átszállítása délre, a magas vízvásztón túli zúzómalmokhoz, kohókhoz komoly kihívás elé állította a munka megszervezőit és lebonyolítóit egyaránt. 1843-ig a termelés legnagyobb része onnan származott.²¹⁷

---

²¹³ Ld. az 1895. évi plébániatörténetet, (a mai templomtól 100–200 méterre, délnyugati irányban).

²¹⁴ MNL OL E 85 122 cs. 142 fol. (címe: *Situation Plan der Laage des Rézbányer Bergwerkes*).

²¹⁵ Tervtár 61 sz.; Leírását ld. Emódi 2007. 386 sz. térkép.

²¹⁶ <https://maps.arcanum.com/hu/map/secondsurvey-hungary>;
<https://maps.arcanum.com/hu/map/thirdsurvey75000>

²¹⁷ Péch 1873. 51.; Pošepný 1874. 112–150.

Mellékletek (levéltári források)

I. melléklet

Csáky Miklós nagyváradi püspök és a rézbányai bányatársulat közötti szerződés módosításának javaslata (1745)

Nos Nicolaus e Comitibus Csáky de Keresztszegh perpetuus Terrae Scepusiensis Dei et Apostolicae Sedis gratia Ep(isco)pus M(agno) Varadien(sis) etc. Damus p(ro) memoria tenore p(rae)sentium significantes quibus expedit universis; quod siquidem Domini Urburarij in territorio Oppidi Rézbánya ad nos qua videlicet Ep(isco)pum M(agno) Varadiensem jure haereditaris spectantis in conformitate Articulorum Maximilianorum regnotenus per ar(ti)culum 8. anni 1715. confirmator(um) cupri fodinas possidentes cultivationem earundem non aliter (pro)sequi et instituere possent, quam erga exarendationem beneficiorum nobis qua d(omi)no terrestri competentium, utpote cum talis cultivati(o) primum et anteomnia de necessario exigeret lignationem in erectionem et conservationem ustrinae eidemq(ue) adhaerentium aedificiorum, nec non (pro) fienda solidatione puteorum ac cuniculorum in ijsdemque (pro) fulcris lateralibus et verticalibus convertendam, non secus carbonum (pro)curationem in emoliendas et liquefiendas mineras adhibendorum (pro)ut et (pro) foco ordinariis sive ad ipsam ustrinam sive vero fodinas necessariam; hoc autem beneficium nobis qua d(omi)no terrestri competeret, sed neque sibi p(rae)dicti D(omi)ni Urburarij locum ubi ustrina et nonnulla aedificia eorundem officialium aliorum ve(l) servitorum extracta habentur ex fundis circiter tribus colonialibus constantem appropriare et vindicare possent, consequenter jus p(ro)rietatis d(omi)nalis sive terragij nostri in hisce quae nempe terra ad extra p(ro)duceret recognoscere debent, ideo unanimi consensu ad nos humillime recurrentes D(omi)ni Urburarij facta p(rae)vie super p(rae)missis rei necessaria investigatione et repraesentatione fine obtinendorum in p(rae)missis declaratorum beneficiorum sub conditionibus quae sequunt(ur) semet nobis obligaverunt et obstrinxerunt. Et quidem

1mo Ex quo ab annis pluribus in dicto Oppido Rézbánya cupri fodinas, et ustrinam cupri liquefactoriam cultivantes et tractantes quae piam loca, ubi nimirum mentionata ustrina sive hutta cupri liquefactoria extracta habet(ur), item domus officialis eorundem D(omi)nor(um) Urburariorum penes fodinas illas constituti erecta est, certos fundos colonicales occupassent, ac a parte focalia et trabalia ad aedificia diversa adhiberi solita, ita sive p(ro) cuniculis et puteis fortificandis sive vero noviter extractis fodinis ligna suc(c)idissent, sed et pascuationis beneficio usi fuissent in signum recognitionis juris nostri d(omi)nalis complanationisq(ue) p(ro) annis p(rae)teritis obvenientium annualium censuum hactenus ad ultionum quippe X.bris 1743 percipi neglectorum nobis obtulerunt decem centenarios cupri solito modo repurgati p(rae)ter illos quippe duos, quos jam praesentarunt.

2do Ne vero ex (r)atione p(rae)missae praetensionis in futurum f(orn)es discordiarum aliquarum et animadversionis erga p(rae)dictos D(omi)nos Urburarios emergere possit /: quod Deus avertat :/ aut quoquomodo juris nostro d(omi)nali praejudicetur in rationem p(rae)missarum p(rae)tensionum annuatim justo titulo nobis nomine census annualis obvenientium uti et usu arendalitia educilli ac macelli ibidem habitorem annue a 1ma Januarij 1744to ad ultimum X.bris 1746. pendendos sex centenarios cupri semet daturos obligarunt. Ita quidem

3^{io} Quod hosce p(ro) tribus annis obvenientes 18 centenarios cupri ad suam perfectionem deducti una cum p(rae)missis in puncto 1mo contentis decem centenarijs in vere anni 1746 infallibiliter nobis administrabunt p(rae)missa I(n)cl(y)ti Cameralis Administrationis Scepusiensis per nos vel praesentem nostrum impetranda annuatia et consensu, quem casu quo impetrare non posse(mus) aut n(on) vellemus obligant totidem centenariorum cupri pretium eo modo quo Sua Ma(est)as S(ac)ratissima medio ejusdem I(n)cl(y)ti Cameralis Ad(minis)tra(tio)nis Scepusiensis singulum centenarium solvendum clementer determinavit p(ro) p(rae)scripto tempore persoluturos, (u)nda p(rae)missis applacitatis

4to Quoad succisionem sylvarum in carbonarias convertendarum id observabunt, quod non nisi juxta dispositionem nostram aut praefecti nostri et non juxta placitum suum, sed neque ex parte ista Oppidi Rézbánya et decurrentis fluvij tanquam ad officinam ferrariam Vaskoiensem reservata, verum pure trans fluvium hunc Rézbányensem lignorum sectionem instituent, id(que) semper erga assignationem off(icia)lis nostri, qui certas partes sylvarum p(ro) ratione temporis et necessitatis eorundem si opus fuerit etiam in duobus locis cum appositione signorum arboribus incidendorum et per sectores han(c) transjudicandorum remonstrabit. Verum

5to Quia extractae jam fodinae et cum adjutorio divino adhuc extruendae in posterum etiam situarentur et situari possunt in iisdem partibus sylvarum quae in p(rae)misso immediate puncto exceptae habentur, consequenter (vel) ligna p(ro) extruendis novis et conservandis antiquis fodinis uti et p(ro) foco ordinario laboratorum ibidem actualiter existentium necessaria ex iisdem locis ubi p(ro) carbonaria assignari possent cum magnis impensis conveliant(...), onerosum eisdem fores, ex eo quatenus p(ro) his dumtaxat circumstantijs et necessitatibus (in)ibi et in circumferentia ubi fodinae habent(ur) necessaria ligna succindo possint demissae eorundem instantiae annuimus.

6to Ne vero contractus hicce et obligatio eorundem perpetua videatur, reputetur(que) p(ro) irrevocabili in futurum, aut alterutra partium haec conditione semet gravatam senliat, eundem p(ro) tribus solum superius declaratis annis deservitorum declaramus et restingimus, dein, ex post (seu) per nos confirmandum seu simpliciter vel per novam eorundem D(omi)nor(um) Urburariorum obligationem tollendum. Varad 16. Martij 1745.

Super quibus p(rae)missis p(rae)sentes nostras p(ro)prijs singra p(er) his et usuali sigillo roboratas D(omi)nis Urburarijs dedimus literas etc.

II. melléklet

A nagyváradi püspökség és a rézbányai bányahivatal közötti erdőbérleti szerződés (1798)

Contractus sylvanalis Rézbányiensium ad nr.99 de a(nno) 1798.

Contractus

Erga Gratosam Excelsi Regii Hungarico Aulici Cameralis Consilii dispositiones adeoque nomine Excelsae Camerae super arendatione sylvarum dominalium ex parte Incltyi Domini Vaskohiensis ad V(enerabilem) Ep(isco)patum M(agno) V(ari)ensiem pertinentis cum I(ncltyo) Officio Officinae Cuprariae Rézbányiensis initus.

1°. Sylvae dominales illae, quae antehac etiam pro sola lignatione necessaria, attactae Officinae Cuprariae erga annuam arendam fuerant excisae, rursus pro tribus annis a 1ª Januاری nempe anni 1799ⁱ usque ultimam X^{bris} anni 1801 pro R(henensibus) F(lore)nis 200, xr. 30., idest R(henensibus) F(lore)nis ducentis, et 30^a xr. annue persolvendis exarendantur ea cum declaratione, ut aedilium lignorum succisio nulla ratione huc intelligi possit.

2°. Ut dictum I(ncltyum) Cuprarium ad Cassam Provisoralem I(ncltyi) Domini Vaskohiensis praeinsinuatam arendam in duobus terminis medietatem nimirum in R(henensibus) F(lore)nis 100, xr.15 ad festum S. Georgii, alteram medietatem vero in R(henensibus) F(lore)nis 100, xr.15 ad festum S. Michaelis annue deponere te-neantur.

3°. In sylvis praeter puram lignationem, nullum aliud Jus Dominale, et Regale, idest nec glandinationem, nec pascuationem /:excepta pascuatione vaccarum, et equorum pro domestica necessitate, antea d(omi)nis officialibus et servitoribus eiusdem Officinae Cuprariae cum pagensibus solummodo in comuni pascuo, prout, et nunc admissa /: nec extirpaturas, nec venationem, nec piscationem in fluviis, seu per se in particulari, seu per Officina Cuprina in publico exercere verbo: dominio in nullo suo jure, praejudicium inferre, attentareque possint sub poena legali.

4° Jura Regalia, et Dominalia in possessione Rézbánya ejusdemque territorio penes dominium manebunt, rettentaque sunt dominio, quod si tamen talis specificus casus occurrerit, ut fodinarum cultores fuerint in praevaricatione sylvarum reperti, hoc in casu comprahendendi tales praevaricatores sylvarum, pro recipienda poena concernenti Judicio Montano per dominium resignandi venient.

5°. Cum ad exercitium Fodinae Cuprariae magna pars sylvarum excindi debeat, debeatque per exarendationes, hinc pro futura sylvarum succrescentia, et procuratione ex parte illa sylvarum, quae iam excisa est, et dehinc excindetur, omni generis pecorum, et pecudum tam ad d(omini) d(ominii) officiales quam etiam ad servitores pertinentium pascuatio, et access(us) inhibetur, et prohibetur, cuius procuratio dominalibus officialibus etiam incumbet, et imposita est.

6°. Officina Cupraria Rézbányiensis praemissas conditiones in omnibus punctis observet. Datum Vaskoh 19ª Novembris 1798. Wolfgangus Miskoltzi V(enerabilis) Ep(isco)patus M(agno) Varad(iensis) praefectus m.pr. L.S.

Secundum praemissas conditiones usum sylvarum exarendatum esse recognoscimus, et ad observationem illarum conditionum, omniumque punctorum nos obligamus, Sebastianus Meiszlinger montium curator m.pr., Joannes Vishoffer ustrinae magister m.pr., Michael B.Vallitsek protocollista m.pr. L.S.

III. melléklet

A nagyváradi püspökség és a rézbányai bányahivatal közötti erdőbérleti szerződés (1822)

Contractus

Inter Episcopale Dominium Vaskóh, ad Ep(isco)patum L(atini) R(itus) Magno Vardiensem pertinens ab una, parte vero ab altera Regium Montanum Officium Rézbányense, ad triennium, id est ad 1^a Januarii 1823, usque ultimam Decembris 1825 sequentibus sub conditionibus initus, ut pote:

1° Inclytum Regio Montanum Officium Rézbányense ex parte Monticularum, pro fundis intravillanis supra molam existentibus, in recognitionem Juris Dominalis, census item, et taxae domalis, prouti hactenus dependere solebat, ita per tempus hujus etiam contractus quotannis ad Cassam Dominalem Vaskoiensem unum Aureum in moneta conventionali, in sensu Patachichianae concessionis, sub 19^a Septembris 1763 interventae solvere obligatur.

2° Sylvae illae dominales, quae antehac etiam pro necessaria lignatione tam orgiali, quam aedili fodinali ad Officium Montanum excisae erant, ad praeactos tres annos vigore hujus contractus ea lege in arendam elocantur, ut ligna seu orgialia, seu aedilia fodinalia non ubique promiscue, sed ut sylvarum conservationi, et succrescentiae prospiciatur, in loco, et sectione, per Dominalem Sylvanatus Officium designanda, secentur. Qua in re ut usus sylvarum per contractum hunc in arendam elocatus, sylvanalibus regulis conformiter institui valeat.

3° Posteaquam sylvae Rézbányenses forrestralter jam dimensae, dominalibusque sumptibus ad mappam assumptae essent, atque jam nunc earundem detaxatio, et juxta principia forrestralia instituenda systemisatio in opere constitueretur, ex eo Montanum Officium in usuatione earundem sylvarum defigendum systema sylvanale ad amussim observabit, et observare faciet. In hujus nexu

4° Quemadmodum Montano Officio integrum non erit occasione caesionis lignorum, suo tantum modo, et tempore instituendae, et unice ad territorium Rézbányense restrictae, limites excindendae, visibilibusque signis per dominalem sylvarum magistrum denotandae annue sectionis transgredi; ita desecandorum quotannis pro usu Montani Officii lignorum seu aedilium, seu orgialium quantitas Sylvanatus

Officio Dominali praevis semper insinuanda erit; eo per Dominium Ep(isco)pale sibi per expresum adhuc reservato; quod sylvarum earundem, in quantum forrestalibus principiis convenit, expleta praevis Montani Officii consveta hucdum necessitate, pro se quoque in propriae domesticas exigentias usum facturum sit. Quia vero

5° In his sectionum annuarum peripheriis arbores pro nova succrescentia reliquendas, et per sylvanale dominale individuum quotannis suo modo signandas conservare plurimum interesset, ideo Montani Officii obligationis erit curare, ne tales arbores occasione lignorum caesionis aliqua ratione decutiantur, qua propter statuitur; ut si non attentis praeattactis signis, ejusmodi arbores quoquo demum ex incidenti per sectores desecarentur, Montanum Officium pro qualibet simili arbore, titulo poenalitatis, ad Cassam Ep(isco)palem unum F(lore)num dependere teneatur, ex mercede respectivorum excedentium sectorum subtrahendum.

6° Lignatione focali Monticolis non alia, quam ex aridis et deciduis lignis uti licitum erit.

7° Pro praeexposito sylvarum usu, et beneficio Montanum Officium Rézbányense, annue ad Cassam Provisoralem Vaskohiensem titulo arendae 281 F(lore)nos, id est ducentos octoginta unum F(lore)nos in conventionali moneta, in duobus terminis, ad festum videlicet S. Georgii, 140 F(lore)nos 30 xr., ad festum vero S. Michaelis aequae 140 F(lore)nos 30 xr. persolvere tenebitur, ad casum vero illum:

8° Si saepuis fatum Montanum Officium Rézbányense ultra ligna in sylvis Rézbányensibus, juxta sectiones annuas desecanda, certam adhuc lignorum quantitatem desideraret, talem agnita tamen praevis per ipsum etiam dominalem e(pisco)palem sylvarum magistrum necessitate, e vicina sylva Pojanensi, aut alia per eundem sylvarum magistrum designanda plaga, Ep(isco)pale Dominium ea tamen lege assignari curabit, ut pro qualibet hujusmodi extracontractualis quantitatis orgia cubica, Montanum Officium Rézbányense ad Cassam Provisoralem Vaskoiensem unum F(lore)num dependere sit obstrictum.

9° In sylvis Rézbányensibus superius descripta ratione exarendatis, praeter solam lignationem, nullum prorsus alius Jus Dominale, adeoque neque glandinationem, neque pascuationem /:excepta vaccarum, et equorum pro domestica necessitate dominis officialibus, et servitoribus Officii Montani in communi solummodo cum pagensibus pascuo, prout antehac, ita et deinceps admissa pascuatione, caprarum vero intertentione, ac pascuatione Monticolis sub poena confiscationis simpliciter interdicta /: nec venationem, aut piscaturam in fluviis exercere, nec extirpaturas ullas facere, nec quidquam aliud in praejudicium Jurium Dominalium agere eidem Montano Officio, individuisque ad illud spectantibus, sub poena legali integrum erit. Unde consequitur

10° Omnia jura, et beneficia, tam regalia, quam territorialia, et fori, pro parte Domini Terrestrialis reservata esse, ut adeo prout forensis, ita officinalis quaestus, ac clandestina liquorum epocillatio, et ollarum crematoriarum usus, absque indulta dominali, et depensione solitae taxae omnibus Monticolis interdictus sit. Non secus

11° Cum tegularum, et calcis exustio aequae ad Regalia Domini Jura pertinere dignoscatur; hanc quidem Dominium in casibus remonstrandae prius necessitatis non difficultabit, in recognitionem tamen Juris Dominalis ex eadem decimam exigendi facultatem sibi reservat. Denique

12° Officium Montanum Rézbányense praedescriptas condiciones in omnibus exacte observabit, sub poena legali in praevaricatores decernenda. Sig. Rézbányae die 10^a Novembris 1822.

Regium Montanum Off(ici)um Rézbányense
Jacobus Búhl m.pr. montium magister
Josephus Molnár m.pr. ustrinae curator
(L.S.)

Jacobus Verner m.pr.

Bonorum Ep(isco)patus L(atini) R(itus) M(agno) Varad(iensis) praefectus
(L.S.)

IV. melléklet

Patachich Ádám nagyváradi püspöknek a rézbányai belterületek használatra és építkezésekre vonatkozó engedélye (1763)

Nos Adamus e L(iberis) Baronibus Patachich de Zajezda Dei, et Ap(osto)licae Sedis Gratia Ep(isco)pus Varadiensis S(acro)S(antissim)ae Cae(sare)o R(e)giae Ap(osto)licae Ma(es)t(at)is Consiliarius Actualis Intimus, et I(n)clytus Co(mi)t(at)us Bihariensis perpetuus supremus comes, damus pro memoria, et significamus tenore praesentium, quibus expedit, universis; Quod ad humillimam petitionem monticularum cupri fodinas excolentium, in possessione nostra Rézbánya in I(n)clyto Comitatu hocce Bihariensi existente commorantium, quae possessio ex appertinentiis Domini nostri Belényes est, et ad idem pertinet, attendita, et considerata eorundem monticularum necessitate, quoniam in parte illa, quae ab antecessoribus nostris iisdem pro impopulatione concessa fuit, amplius locum, et modum non haberent, domos pro inhabitatione extra(u)ndi, alteram quoq(ue) partem, qua transfluvium per medium pagi (r)ecurrentem sita est, et via ex valle ducente cingitur usq(ue) ad hortum parochiae catholicae a parte inferiori, iisdem concedimus impopulandam, in qua domos suas libere extracte, et possidere valeant, atque possint erga pensionem quot annis ad Cassam Ep(isco)palem unius Aurei Cremnitiensis, proprietate fundi, juribusq(ue) d(omina)libus educilli, macelli, et fori sicut in alia parte per antecessores ep(isco)pos gratiose concessa pro Dominio Ep(isco)pali reservatis. Sig(illum) Varadini, in curia nostra ep(isco)pali die 29^a mensis Septembris Anno 1763.

Adamus Ep(isco)pus M(agno)Varad(iensis) m.p. (L.S.)

V. melléklet

Rézbányai római katolikus lélekösszeírás (1745)

Status Animarum Catholicarum in filiali Rézbánya existentium [1745]

	Capita
1 ^{mo} Perill(us)tris Do(mi)nus Magister-montium Wolffgangus Czaslofski cum sua conthorali, filia una, scriba, et ancilla – faciunt universim	5
2 ^{do} D(ominus) Probator mineralium Leonardus Moderspocher adolescens	1
3 ^{io} D(ominus) Hutmannus Simon Schvemreiter cum sua consorte	2
4 ^{to} Joannes Auer cum sua consorte	2
5 ^{to} Martinus Rekej cum sua consorte	2
6 ^{to} Joannes Sabel cum sua consorte	2
7 ^{mo} Adamus Maurer cum sua consorte	2
8 ^{vo} Josephus Jenerofski cum sua consorte	2
9 ^{no} Franciscus Luts cum sua uxore	2
10 ^{mo} Adamus Sturian cum sua uxore	2
11 ^{mo} Josephus Silagi cum sua uxore	2
12 ^{mo} Joannes Retenmoser cum sua uxore	2
13 ^{io} Wenceslaus Drinka cum sua uxore	2
14 ^{to} Wenceslaus Michaly cum sua uxore	2
15 ^{to} Blasius Mauracher viduus	1
16 ^{to} Andreas Hueber viduus	1
17 ^{mo} Joannes Vaida adolascens	1
18 ^{vo} Szabó Georgius adolescens	1
19 ^{no} Conradus Schrod cum sua consorte	2
20 ^{mo} Leopoldus Nestor cum sua uxore	2
21 ^{mo} Szentgyörgyi Stephanus cum sua uxore	2
22 ^{do} Hermannus Fersing viduus	1
23 ^{tio} Francis(cus) Lang viduus	1
24 ^{to} Michael Neivirt adolescens	1
25 ^{to} Lakados (!) Stephanus viduus	1
26 ^{to} Paulus Valli adolescens	1
27 ^{mo} Mathias Nigyerini adolescens	1
28 ^{vo} Paulus Petko adolescens	1
29 ^{no} Dumpi Stephanus cum sua consorte	2
30 ^{mo} Joannes Sauervalner adolescens	1
31 ^{mo} Kiralyteleki Sára hujus maritus e. valachus adeoque.	1

Hi omnes sunt confessionis capaces et sunt **summa summarum capita 51.**

D(ominus) Joannes Schönauer Administrator filialis Rézbányiensis

VI. melléklet

Rézbányai római katolikus lélekösszeírás (1759)

Conscriptio animarum in Rézbánya existentium [1759]

In domo	Animae	Adulti
Perill(ustri) D(omi)ni Montium Magistri Bernardi Fischler	5	5
Perill(ustri) D(omi)ni Probatoris Leonardi Maderspacher	9	4
D(omini) Danielis Schneider Factoris	6	3
Simonis Schvemreiter	4	3
Ioannis Abt	4	3
Ioannis Kretsmajer	3	3
Ioannis Peer	3	2
Ioannis Strasa	4	2
Bartholomaei Lachner	3	2
Michaelis Merckl	7	2
Ioannis Auer	5	3
Adami Sturion	3	2
Ioannis Palko	5	2
Ioannis Schled	5	2
Ioannis Holtz	6	4
Ioannis Klein	5	2
Mathiae Meltzer	3	3
Christophori Schröder	4	2
Adami Schuch	5	3
Stephani Szász	6	5
Hermannis Versing	2	2
Samuelis Bortos	6	2
Ioannis Schmit	3	3
Georgii Váradi	4	2
Melchioris Schmidt	2	2
Samuelis Dombi	4	2
Jacobi Hissa	2	2
Josephi Jereroszki	10	2
Josephi Szilágyi	4	2
Mariae Stentzlin	5	2
vid. Demetrin	9	2
vid. Francisci Dombi	8	1
Sarae vid.	5	2
Summa Animarum	159	82

(confessionis capaces 93, incapaces 21, infantes 33)

conthoralis ejus Anna	34		x		x	
proles horum Joannes	13		x		x	
Antonius	9		x		x	
Franciscus	1		x		x	
Barbara	10		x		x	
Georgius Freund Ludimagister	29		x		x	
uxor hujus Anna	35		x		x	
filia horum Barbara	2		x		x	
horum consanguinea Catharina	15		x		x	
Joannes Schlett	68		x		x	
uxor hujus Anna	73		x		x	
in hac domo inqvil(inus) Joannes Schlett	22		x		x	
uxor hujus Anna	17		x		x	
item inquilinus Joannes Kantrics	30		x		x	
uxor hujus Susanna	17		x		x	
Jacobus Hissa	33			x	x	
uxor hujus Catharina	30	x			x	
proles horum Franciscus	14	x			x	
Barbara	12	x			x	
Jacobus Klein	52		x		x	
uxor hujus Eva	52		x		x	
proles horum Casparus	18		x		x	
Balthasar	9		x		x	
in hac domo inqvil(inus) Leopoldus Klein	26		x		x	
uxor hujus Catharina	21		x		x	
filia horum Caecilia	3		x		x	
item inqvil(inus) Joannes Medi	42		x		x	
uxor hujus Anna	27		x		x	
proles horum Maria Theresia	8		x		x	
Anna	3		x		x	
item inqvil(inus) Joannes Vasztnr	33		x		x	
uxor hujus Elisabeth	35		x		x	
filium horum Jacobus	1		x		x	
ibidem uxoris filius Andreas	13		x		x	
Josephus Schmid	37		x		x	
uxor hujus Barbara	25		x		x	
proles horum Anna Maria	8		x		x	
Theresia	6		x		x	
ibidem mater uxoris Elisabeth	72		x		x	
Leopoldus Auer	29		x		x	
uxor hujus Eva	25		x		x	
proles horum Joannes	5		x		x	

Anna in hac domo inquil(inus) Joannes Kovalszkj	3 41		x		x	
item inquil(inus) Casparus Englisch	45		x	x	x	
uxor hujus Cunegundis	38		x		x	
horum filius Casparus	13		x		x	
filius Antonius	9		x		x	
item inquil(inus) Joannes Tauber	19		x		x	
Martinus Faur	30	x				x
uxor hujus Catharina	29	x				x
proles horum Martinus	5	x				x
Anna	9	x				x
Sara	7	x				x
Joseph	1	x				x
Thomas Klopp	40		x		x	
uxor hujus Elisabeth	19		x		x	
filius mariti Antonius	8		x		x	
ibidem soror uxoris Magdalena	13		x		x	
Catharina Balas vidua	30	x				x
proles hujus Antonius	8	x				x
Anna Maria	5	x				x
Petrus	3	x				x
Josephus	1	x				x
Stephanus Peer	35	x				x
uxor hujus Anna	30	x				x
proles horum Josephus	14	x				x
Petrus	4	x				x
Catharina	7	x				x
Martinus Lukács	38	x			x	
uxor hujus Francisca	29		x		x	
proles horum Martinus	18		x		x	
Petrus	10		x		x	
Franciscus	2		x		x	
Catharina	9		x		x	
Sara Istók	42	x			x	
proles hujus Josephus	15	x			x	
Michael	13	x			x	
Susanna	21	x			x	
Elisabeth	5	x			x	
Andreas Peer	32	x				x
uxor hujus Catharina	31	x				x
Maria Strássa	30	x				x

proles hujus Catharina	8	x				x
Helena	7	x				x
Maria	2	x				x
Joannes	5	x				x
Petrus Faur	72	x				x
uxor hujus Maria	70	x				x
proles horum Michael	15	x				x
Franciscus	15	x				x
Helena	9	x				x
Joannes	19	x				x
in hac domo inqvil(inus) Petrus Faur	30	x				x
uxor hujus Anna	19	x				x
filia horum Maria	1	x				x
Petrus Kollár	72	x				x
uxor hujus Helena	62	x				x
Sara Lukács	42	x			x	
proles hujus Josephus	23	x			x	
Joannes	20	x			x	
Michael	14	x			x	
Maria	25	x			x	
Christina	15	x			x	
Helena	12	x			x	
Franciscus Szilágyi	42	x			x	
uxor hujus Judith	32	x			x	
proles horum Daniel	9	x			x	
Joannes	3	x			x	
Maria	14	x			x	
Catharina	10	x			x	
Joannes Klein	27		x		x	
uxor hujus Barbara	26		x		x	
proles horum Jacobus	5		x		x	
Simon	1		x		x	
in hac domo inqvil(inus) Georg(ius) Cserniczky	27	x			x	
uxor hujus Anna Maria	22		x		x	
filia horum Cunegundis	4		x		x	
Paulus Auer	28		x		x	
uxor hujus Rosalia	27	x			x	
proles horum Josephus	6	x			x	
Joannes	5	x			x	
Susanna Ornth vidua	50		x		x	
proles hujus Theresia	15		x		x	

hujus nepos Franciscus	12		x		x	
Franciscus Fischer	28		x		x	
uxor hujus Maria	19		x		x	
horum filius Franciscus	½		x		x	
Joannes Schmid	34		x		x	
uxor hujus Eva	32		x		x	
Josephus Cserniczkj	31	x			x	
uxor hujus Anna Maria	27	x			x	
Stephanus Jári	62	x				x
uxor hujus Helena	42	x				x
Mathias Fischer	29		x		x	
uxor hujus Rosalia	21		x		x	
horum proles Rosalia	4		x		x	
Anna Maria	½		x		x	
Catharina Strássa vidua	52	x				x
proles hujus Franciscus	29	x				x
Joannes	31	x			x	
Josephus	22	x				x
Petrus	18	x				x
Helena	15	x				x
in hac domo inqvil(inus) Joan(nes) Strássa	36	x			x	
filia hujus Eva	13	x			x	
Martinus Kozma	32	x			x	
uxor hujus Judith	22	x			x	
filia horum Maria	13	x			x	
Catharina Valenzskj vidua	52		x		x	
proles hujus Joannes	22		x		x	
Elisabeth	10		x		x	
Catharina	8		x		x	
Anna	5		x		x	
Josephus Degenhard	46		x		x	
uxor hujus Elisabeth	30		x		x	
proles horum Maria	8		x		x	
Josepha	5		x		x	
Elisabeth	3		x		x	
ibidem uxoris parens Vilhelmus Klein	57		x		x	
in hac domo inqvil(inus) Joannes Hauk	27		x		x	
uxor hujus Eva	19		x		x	
filius horum Joannes	1		x		x	
Joannes Folmer	44		x		x	
uxor hujus Elisabeth	37		x		x	

proles horum Godefredus	15		x		x	
Joannes	14		x		x	
Claudius	9		x		x	
Martinus	7		x		x	
Barbara	13		x		x	
Anna	5		x		x	
Elisabeth	2		x		x	
Maria Dombi vidua	72	x			x	
Simon Barta	42	x			x	
uxor hujus Maria	35	x			x	
proles horum Josephus	21	x			x	
Andreas	18	x			x	
Laurentius	10	x			x	
Samuel Dombi	34	x			x	
uxor hujus Eva	29	x			x	
proles horum Josephus	6	x			x	
Antonius	3	x			x	
Mathias	2	x			x	
Theresia	11	x			x	
Anna	9	x			x	
Summa in Filiali Rézbánya		90	114	3	166	41

VIII. melléklet

A rézbányai épületek és bányahivatali alkalmazottak (ingatlantulajdonosok) jegyzéke (1816/1817)

Catastrum

eorum, qui ad Montium et Minerarum culturam velut in Possessione Rézbánya ad V(enerabilis) Ep(isco)patus L(atini) R(itus) Magno-Varadinensis Dominium Vas-kóh pertinente degentes, ac Domos possidentes quoquo modo pertinere et culturae fodinali denecesse subserviunt, ast in rebus dumtaxat Mineralibus et quocunque titulo illuc pertinentibus ac personalibus causis a Jurisdictione Montanistica dependent, in obsequium gratiosorum Excelsae Camerae Regiae Hungarico Aulicae sub 27ª Decembris 1815 N° 30094. tam I(ncl)ytae) Montanae Directioni Oraviczensi, et per hanc Substitutioni Jud(icia)riae Rézbányensi, quam vero Spectabili Domini Jacobo Verner vacans Ep(isco)patus L(atini) R(itus) M(agno) Varadiensis praefectus dim(issus) ordinum per (nos) infrascriptus velut ad actum hunc parte ex utraque delegatus et exmissos juxta seriem domorum pro annis 1816 et 1817 confectum.

Nº	Nomina et Cognomina	Status et Conditio	Observationes
1.	D. Joannes Sild	Urburialis Rationum Ductor	Inhabitat Domum Urburialelem
2.	Carolus Vaisz Alexander Dsurzsele	Monticolae	Inhabitant Domum Dominalem
3.	D. Franc. Schönfeld	Interim. Sylvarum Curator	Inhabitat Domum Regiam
4.	D. Joannes Viszhófer	Protocollista	Inhabitat Domum Propriam
5.	D. Jacobus Búl	Montium Magister	Inhabitat Domum Regiam
6.	Joannes Biók	Forsterius	Inhabitat Domum Propriam
7.	Francis. Szkendrovits	Liquefactor	Inhabitat Domum Propriam
8.	Josephus Marer	Carbonum Mensurator	Inhabitat Domum Propriam
9.	Josephus Farkas	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
10.	Catharina Prakt, Francisci Prakt viduae	Pensionista Urburialis	Inhabitat Domum Propriam
11.	Petrus Bokus	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
12.	Petrus Mótz	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
13.	Joannes Matyúz	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
14.	Rosalia Sándor, Joannis Sándor vidua	Pensionista Urburialis	Inhabitat Domum Propriam
15.	Michael Balatsel	Transportator Carbonum	Inhabitat Domum Propriam
16.	Florianus Portsel	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
17.	Simeon Bótz	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
18.	Popa Bumb	Liquefactor	Inhabitat Domum Propriam
19.	Joannes Vladútz	Transportator Carbonum	Inhabitat Domum Propriam
20.	Martinus Hauer	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
21.	Michael Vajda	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
22.	Joannes Popa	Asciarius	Inhabitat Domum Propriam
23.	Blasius Kralla	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
24.	Josephus Koprós	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
25.	M(oys)es Egerbéni	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
26.	Joannes Szabó	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
27.	Joannes Mótz	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
28.	Philippus Ratich	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
29.	Antonius Súch	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
30.	Joannes Albrekt	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
31.	Alexander Suska	Liquefactor	Inhabitat Domum Propriam
32.	Joannes Urbány	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
33.	Joannes Jerán	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
34.	D. Joannes Núszt	Urbur. Contraagens	Inhabitat Domum Urburialelem
35.	Joannes Such	Sylvarum Custus	Inhabitat Domum Propriam
36.	Jacobus Hárik	Monticola	Inhabitat Domum Propriam

37.	Junior Joannes Súch	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
38.	Josephus Haibel	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
39.	Nob. Josephus Bátork	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
40.	Franciscus Bé	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
41.	Moyses Svéd	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
42.	D. Antonius Fókt	Chirurgus	Inhabitat Domum Urburialem
43.	Maria Bala, Theodori Rengle vidua	Pensionata Urburialis	Inhabitat Domum Propriam
44.	Joannes Kira	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
45.	Ignatius Dechenhard	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
46.	Leopoldus Fridl	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
47.	Joannes Brasován	Transportator	Inhabitat Domum Propriam
48.	Michael András	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
49.	Theodorus Feritsán	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
50.	Joannes Bartus	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
51.	Joannes Vólf	Liquefactor	Inhabitat Domum Propriam
52.	Adamus Stantz	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
53.	Martinus Ambrus	Pensionatus Urburialis	Inhabitat Domum Propriam
54.	Theodorus Bartús	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
55.	Theodorus Mánye	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
56.	Petrus Csismás	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
57.	Alexius Hógye	Transportator Carbonum	Inhabitat Domum Propriam
58.	Petrus Stainer	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
59.	Constantinus Mócz	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
60.	Theodorus Popovits	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
61.	Ladislau Pirtye	Vigilator Nocturnum	Inhabitat Domum Propriam
62.	Theodorus Mikle	Transportator Carbonum	Inhabitat Domum Propriam
63.	Franciscus Danilla	Transportator Minerarum	Inhabitat Domum Propriam
64.	Joannes Kristián	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
65.	Stanzo Rafilla, Georgii Stantzó vidua	Pensionata Urburialis	Inhabitat Domum Propriam
66.	Elias Farkas	Pensionatus Urburialis	Inhabitat Domum Propriam
67.	Stephanus Úcsa	Transportator Carbonum	Inhabitat Domum Propriam
68.	Michael Dále	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
69.	Anna Charchut, Josephi Charchut vidua	Pensionata Urburialis	Inhabitat Domum Propriam
70.	Barthus Úrsz	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
71.	Theodorus Bartús	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
72.	Dále Krátson	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
73.	Petrus Bartus	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
74.	Petrus Feritsán	Monticola	Inhabitat Domum Propriam

75.	Georgius Hógye	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
76.	Joannes Stojtse	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
77.	Alexander Tamás	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
78.	Petrus Kretz	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
79.	Feritsán Flóra	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
80.	Alexander Bólós	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
81.	Simeon Kiss	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
82.	Georgius Kira	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
83.	Lupsa Todora, Petri Lupsa vidua	Pensionata Urburialis	Inhabitat Domum Propriam
84.	Eva Grozsa, Petri Grozsa vidua	Pensionata Urburialis	Inhabitat Domum Propriam
85.	Georgius Gebele	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
86.	Georgius Bólós	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
87.	Demetrius Kira	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
88.	Zsurka Vaszali	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
89.	Joannes Zsurka	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
90.	Josephus Sztán	Arcularius Urbarialis	Inhabitat Domum Propriam
91.	Michael Zsurka	Transportator Minerarum	Inhabitat Domum Propriam
92.	Nicolaus Bor(se)	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
93.	Demetrius Buda	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
94.	Liquefactoria domus exterius in sylvis exist.		
95.	Contra Laboratoria Domus Urburialis		
96.	Depositorium asserum Urburiale		
97.	Probatoria Domus Minerarum Regia		
98.	Domus Vigilatoria vulgo Strázsaház dicta Regia		
99.	Cancellaria Urburialis		
100.	Domus Spanalis, quae antea Montium Curatoris Sebastiani Maiszlinger fuit		
101.	Theodorus Lupsa	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
102.	Joannes Pojnár	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
103.	Mertse Kratson	Liquefactor	Inhabitat Domum Propriam
104.	Petrus Bórts	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
105.	Mótz Kratson	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
106.	Kiss Úrsz	Transportator Carbonum	Inhabitat Domum Propriam

107.	Petrus Mákk	Monticola	Inhabitāt Domum Propriam
108.	Lupse Gavrilla	Pensionatus Urburialis	Inhabitāt Domum Propriam
109.	Elias Petrizsól	Monticola	Inhabitāt Domum Propriam
110.	Theodorus Bók	Transportator Minerarum	Inhabitāt Domum Propriam
111.	Anasthasia Krizsán, Adami Krizsán vidua	Pensionata Urburialis	Inhabitāt Domum Propriam
112.	Armanka Krizsán, Georgii Krizsán vidua	Pensionata Urburialis	Inhabitāt Domum Propriam
113.	Theodorus Lupse	Monticola	Inhabitāt Domum Propriam
114.	Georgius Nyák	Transportator Carbonum	Inhabitāt Domum Propriam
115.	Rebeka Bartus, Petri Bartus vidua	Pensionata Urburialis	Inhabitāt Domum Propriam
116.	Thomas Dolga	Liquefactor	Inhabitāt Domum Propriam
117.	Flora Bág, Petri Bág vidua	Pensionata Urburialis	Inhabitāt Domum Propriam
118.	Maria Krizsán, Petri Krizsán vidua	Pensionata Urburialis	Inhabitāt Domum Propriam
119.	Joannes Jéra	Liquefactor	Inhabitāt Domum Propriam
120.	Eva Sztójka, Georgii Sztójka vidua	Pensionata Urburialis	Inhabitāt Domum Propriam
121.	Lupse Muntyán	Monticola	Inhabitāt Domum Propriam
122.	Michael Bertse	Monticola	Inhabitāt Domum Propriam
123.	Gabriel Mótz	Carbonarius	Inhabitāt Domum Propriam
124.	Joannes Lehetsán	Carbonarius	Inhabitāt Domum Propriam
125.	Josephus Fauēr	Pensionatus Urburialis	Inhabitāt Domum Propriam
126.	Grosár Ón	Carbonarius	Inhabitāt Domum Propriam
127.	Theodorus Jéra	Pensionatus Urburialis	Inhabitāt Domum Propriam
128.	Mathias Ambrus	Liquefactor	Inhabitāt Domum Propriam
129.	Joannes Balinkó	Carbonarius	Inhabitāt Domum Propriam
130.	Joannes Lukács	Monticola	Inhabitāt Domum Propriam
131.	Joannes Frank	Monticola	Inhabitāt Domum Propriam
132.	Theodorus Zsurka	Monticola	Inhabitāt Domum Propriam
133.	Joannes Szakara	Carbonarius	Inhabitāt Domum Propriam
134.	Mathias Morvai	Monticola	Inhabitāt Domum Propriam
135.	Demetrius Morár	Monticola	Inhabitāt Domum Propriam
136.	Joannes Szupertsán	Carbonarius	Inhabitāt Domum Propriam
137.	Alexius Kira	Monticola	Inhabitāt Domum Propriam
138.	Catharina Borkó, Thomae Borkó vidua	Pensionata Urburialis	Inhabitāt Domum Propriam
139.	Popa Gavrilla	Monticola	Inhabitāt Domum Propriam
140.	Mótz Vaszali	Vigil Nocturnus	Inhabitāt Domum Propriam
141.	Szűts Ursz	Monticola	Inhabitāt Domum Propriam
142.	Petrus Sztójka	Carbonarius	Inhabitāt Domum Propriam

143.	Nicolaus Mótz	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
144.	Joannes Bogdán	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
145.	Petrus Kirkár	Faber Ferarius	Inhabitat Domum Propriam
146.	Martinus Fáte	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
147.	Josephus Stengel	Husarus Officii	Inhabitat Domum Propriam
148.	Theresia Seff, Leopoldi Seff vidua	Pensionata Urburialis	Inhabitat Domum Propriam
149.	Joannes Auer	Superior Liquefactor	Inhabitat Domum Propriam
150.	Leopoldus Auer	Pensionatus Urburialis	Inhabitat Domum Propriam
151.	Joannes Sróp	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
152.	Feszt Gótlib	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
153.	Gaspar Englis	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
154.	Sebastianus Gruber	Faber	Inhabitat Domum Propriam
155.	D. Ludovicus Fejér	Contraagens	Inhabitat Domum Urburiale
157. (!)	Andreas Hutterer	Asciarius	Inhabitat Domum Propriam
158.	Georgius Csernyitzky	Pensionatus Urburialis	Inhabitat Domum Propriam
159.	Michael Majer	Lanio Montanus	Inhabitat Domum Propriam
160.	Josephus Steklain	Forsterius Urburialis	Inhabitat Domum Propriam
161.	Theodorus Román	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
162.	Georgius Akner	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
163.	Petrus Szupertsán	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
164.	Joannes Bolos	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
165.	Anna Kolár, Martini Kolár vidua	Pensionata Urburialis	Inhabitat Domum Propriam
167. (!)	Georgius Muntyán	Carbonarius	Inhabitat Domum Propriam
168.	Laurentius Csernyitzky	Monticola	Inhabitat Domum Propriam
169.	Magazinum Frumentariale		
170.	D. Stephanus Szájbély	Geometra	Inhabitat Domum Regium
171.	Franciscus Váradi	Pensionatus Huszárus	Inhabitat Domum Propriam
172.	Antonius Hevner	Ludi-Magister	Inhabitat Domum Regium
173.	D. Sebastiani Maiszlinger	Montium Curator	Inhabitat Domum Regium
174.	Ignatius Klain	Transportator Carbonum	Inhabitat Domum Propriam

Quam praevio modo peractam Conscriptionem hisce subscripsimus Sig. Rézbánya
die 1ª Augusti 1816.

Josephus Kováts V(enerabilis) Ep(isco)patus L(atini) R(itus)
M(agno) Varadinensis Bonorum Ord(inarius) Fiscalis

Stephanus Rudolphus Szájbély m.p.
Geometra Montanus qui Comissarius
a Parte Officii Regii Montani